

TÜRK ASKERLİK KÜLTÜRÜ

Dr. Tahsin ÜNAL

berikan

TÜRK ASKERLİK KÜLTÜRÜ

Dr. Tahsin ÜNAL

TÜRK ASKERLİK KÜLTÜRÜ

Dr. Tahsin ÜNAL

Yayına Hazırlayanlar

Dr. Ali Güler

Dr. Tahsin Ünal

Kapak Tasarım

Artı 5 Ajans

Sayfa Düzeni

Halil İbrahim Bülgi

Baskı

M.L.E Organizasyon: 0312 278 12 89

BERİKAN

ELEKTRONİK BASIM YAYIM

SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

GMK Bulvarı 80/1 • Maltepe-ANKARA

☎ Tel: 0.312.232 62 18 / 19 • Fax: 0.312.232 14 99

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	VII
SUNUŞ	IX
ÖNSÖZ	XI
I. ORDU ve İLİM	1
II. ASKERİ OKULLARIN REORGANİZASYONUNA AİT BAZI FİKİRLER	19
III. ASKERİ OKULLAR VE HARB OKULU	31
IV. HAVA KUVVETLERİ ve HAVA HARB OKULU	37
V. BİR İRFAN YUVASI: KULELİ LİSESİ	43
VI. ORDUMUZDAKİ RENKLERİN MAHZURLARI	63
VII. CEMİYET ve SUBAYLIKTA ASALET	67
VIII. SAVAŞA ÇIKAN OSMANLI ORDUSUNDA LOJİSTİK İŞLERİ	71
IX. İSTANBUL'UN FETHİNİN TEKNOLOJİK ve MANEVİ YANLARI	91
A) Fethin Sebepleri	91
B) Şimdiye Kadar Alınamamasının Sebepleri	93
C) Sultan II. Mehmed'in Savaş Hazırlığı	93
D) Bizans İmparatorunun Hazırlıkları	98
E) Savaş	99

X.	ANKARA MEYDAN MUHAREBESİ	105
	A) Sebepleri	105
	B) Tarafların Harekâtı	118
	C) Ankara Muharebesi	124
	D) Sonuç	133
XI.	ÇALDIRAN ALAN SAVAŞMASI	135
XII.	KAHRAMANLIK RUHU	169
	A) Birkaç Menkıbe	169
	B) Çanakkale'den Bir Menkıbe	174
	C) Revan Seferinden	180
	D) Varna Muharebelerinden	187
	E) Malazgirt Meydan Muharebelerinden	194
	F) Kadın Kahramanlar	200
	G) Küçük Rütbeli Büyük Kahramanlar	207
	H) Kahraman Bir Şövalye	213
	I) Ankara Valisisiz	220

SUNUŞ

Merhum Dr. Tahsin Ünal, ülkemizin yetiştirdiği ender şahsiyetlerden birisi idi. Çok yönlü bir kişiliği vardı. Öncelikle askerî öğretmen olarak, başta Kara Harp Okulu olmak üzere Silahlı Kuvvetlerimize ait bir çok eğitim ve öğretim kurumunda “*Tarih Öğretim Üyesi*” kimliği ile binlerce subay adayını millî tarih bilinci ile yetiştirdi.

İkinci olarak O, kısa ömrüne, hepsi alanında çok önemli boşlukları dolduran, bir çoğu bugün bile halâ aşılamayan önemli ilmî ve fikrî çok sayıda eser sığdırdı.

Üçüncü olarak, Albay rütbesinde Silahlı Kuvvetlerden emekli olduktan sonra atıldığı siyaset alanında da ülkemize önemli hizmetlerde bulundu. Alışılmış siyasetçi “*tipi*” dışında hareket eden Dr. Tahsin Ünal, bu alanda da fikrî bir ağırlığın ve seviyenin temsilcisi oldu.

Vefatından sonra başta eşim Azize Hülya Güler’in “*halası*” olan çok değerli merhum eşi Kevser Ünal ve oğlu kıymetli ağabeyim Bahadır Ünal olmak üzere, ailenin diğer üyeleri eserlerini ve evraklarını bize intikal ettirdiler. Dr. Suat Akgül ile birlikte yaptığımız tasnif çalışmaları sonucunda gördük ki; Dr. Tahsin Ünal’ın yayımlanmış ve yayıma hazır olan eserleri ile birlikte makaleleri yaklaşık yirmi kitap olacak seviyededir.

Sayın Bahadır Ünal'ın da teşvikiyle bütün bu eserlerin yayımlanmasına, kamuoyumuza intikal ettirilmesine karar verilmiş bulunmaktadır. Berikan Yayıncılık tarafından "**Dr. Tahsin Ünal'ın Bütün Eserleri**" adı ile yayımlanacak olan serinin altıncı kitabı, elinizde tuttuğunuz "**Türk Askerlik Kültürü**" isimli, daha önce hiç bir yerde yayımlanmamış ve yayımlanmış olan makalelerden oluşan bu güzel eserdir. Bu eseri serinin diğer kitapları takip edecektir. Seri "**Dr. Tahsin Ünal: Hayatı, Eserleri, Kişiliği ve Düşünceleri**" isimli monografik bir eser ile tamamlanacaktır.

Merhum Dr. Tahsin Ünal'ı ve merhum eşi Kevser Ünal'ı rahmetle anıyor, başta Sayın Bahadır Ünal olmak üzere ailenin bütün fertlerine şükranlarımızı sunuyorum. Berikan Yayıncılık ve Kale Ofset Matbaası'nın değerli yöneticileri ile çalışanlarına ve Vedat Beki'ye gösterdikleri titiz çalışmalardan dolayı teşekkür ederim.

Dr. Ali GÜLER

Ankara, Ocak 2001

ÖNSÖZ

Bilim adamlarının son yaptıkları araştırmalara göre bilinen tarihi M.Ö. 5000 yıllarına kadar giden, yazılı tarihi ise yaklaşık üç bin yıl olan Türk Milleti; tarihin en eski milletlerinden birisidir. Orta Asya'da “konar-göçer”, dünyanın çeşitli coğrafyalarında da “yerleşik” medeniyetin en gelişmiş örneklerini veren Türkler, kurdukları çok sayıdaki devletde iyi teşkilâtlanmış ve çok iyi yönetilen ordulara sahip olmuştur. Tarihe; “Asker – Millet”, “Ordu – Millet” olarak yön veren Türkler, hâkim oldukları coğrafyalarda; çeşitli dinden, soydan ve kültürden insanları barış içerisinde idare etmişlerdir.

Orta Asya Türk Devletlerinde paralı askerlik yoktu. Türk beyleri “komutan”, Türk Milleti de onların “askerleri” idi. Barış zamanında milleti oluşturan “boylar”, savaş zamanında “ordu tümenleri”ni meydana getiriyordu. Her boy kendi büyüklüğüne göre “onluk, yüzlük, binlik” veya “on binlik” bir askerî birim idi. Sosyal hayatta ve devlet teşkilâtında askerî bir disiplin vardı. Bu bütünleşme “Ordu Millet Geleneği”ni meydana getirmiştir. Bu geleneğin sonucu, çocuklar daha küçük yaşlardan itibaren askerliğe alıştırılırlardı. Kadınlar da erkekler gibi ata binerler, silâh kullanırlardı. Çevgen, cirit, okçuluk, güreş vb. geleneksel spor faaliyetleri ile adeta askerlik toplum kesimlerine

yayılmıştı. Meselâ, sürek avları bir nevi askerî manevra gibi geçirdi. Türk destanlarında görülen destan kahramanlarının bir kahramanlık yapmadan isim alamamaları da bu geleneğin bir sonucu idi. **Ordu – Millet Geleneği** sonradan kurulan Türk – İslâm Devletleri döneminde de aynen devam etmiştir.

Türk dünyasında kültürel devamlılığın tabîi bir sonucu olarak bu tarihî gelenek bugün de çok kuvvetli bir şekilde yaşatılmaktadır. Gençlerimiz askere giderken anneleri tarafından ellerine “kına” yakılmaktadır. Bunun sembolik anlamı, “genç oğlunun vatana kurban olması”dır. Bir kurbanlık “koç”a, evlenen bir “genç kıza” kına yakan Türk anası; bir de vatan hizmetine gönderdiği “Mehmetçik”e kına yakmaktadır. Askere giden gençlerimiz, davullu, zurnalı eğlencelerle, törenlerle asker ocağına uğurlanmaktadır. Başka hiçbir milletin hayatında görülmedik biçimde, Türk gençleri askerlik hizmetine ve “savaş”a adeta “düğün”e gider gibi gitmektedir. İşte bu Ordu – Millet bütünleşmesinin, millî birlik ve bütünlük bilincinin bir sonucudur.

Ordu – Millet anlayışını aksettiren en önemli unsurlardan bir tanesi de “şehitlik” ve “gazilik” anlayışıdır. Hiçbir şahsî menfaat gözetmeden millî ve manevî değerleri yüceltmek; vatan topraklarını müdafaa etmek uğruna; milletin şeref ve namusunu korumak için düşmanla savaşan ve savaş sırasında hayatını kaybeden Mehmetçiklere “şehid”; düşmanla çarpışırken ölmeden geri dönen Mehmetçiklere de “gazi” denir. Türk milleti böylece kutsal askerlik mesleğini ve askerlik hizmetini en yüce mertebeye yerleştirmiştir. Mehmetçik askere giderken ve

savaşırken böyle bir kutsal mertebeye ulaşmak duygu ve düşüncesi içinde hareket etmektedir.

Ordu – Millet bütünleşmesinin en güzel örneklerini tarih boyunca ve bugün veren Türk Milleti, askerlik kültürüyle de dünya ordularına çok çeşitli etkiler yapmıştır. Başta Çin olmak üzere bu etkiyi görmek mümkündür.

Çin; süvari birliklerini, atı, pantolon ve ceketini Türklerden almıştır. “Onlu sistem” Avrupa’ya Türk ordusundan geçmiştir. Yine, Romalılar ve Bizanslılar pantolon ve ceketini Türklerden almışlardır. “Üzen-gi” ve “Türk yayları”nda Avrupa’da kullanılmıştır. Ayrıca, Ruslar ve çeşitli Slav kavimleri, eğitim, silâh, giyim konularında Türk ordusundan büyük oranda etkilenmişlerdir.

Cumhuriyetimizin kurucusu büyük asker ve devlet adamı Atatürk’ün deyişiyle; “Zaferleri ve mâzisi insanlık tarihi ile başlayan, her zaman zaferle beraber medeniyet nurları taşıyan kahraman Türk Ordusu” tarihte olduğu gibi günümüzde de dünya askerlik kültüründe en öndedir.

I. ORDU VE İLİM

Ordu, milletin muhassasıdır. Orduyu sevk ve idare eden kumanda hey'eti, milletin tesis edebildiği askerî müesseselerin mahsulüdür. Bir ordunun elindeki silâhlar, milletin ilme verdiği değerle doğru orantılıdır. Bir ordunun kumanda hey'eti, asrın icabları muvacehesinde, tabyetik görüş, talim ve terbiye konusunda, Füze devrinde, mahallede tahta kılıç ve tahta atla askerlik oynayan çocuklar derecesine düşmemelidir, düşürülmemelidir.

Şüphesiz kahramanlık iyi şeydir. Ölümünden korkmamak, gözü, buaktan sakınmayacak kadar cesur olmak, bir meziyet-i insaniyedir. Fakat gaye; ölmek değil, ölmekten evvel menzil-i mukaddese varmak, zafer şenlikleri arasında, huzur içinde geçen mes'ut seneler yaşamak olmalıdır. Gerçi insan için ölmek mukadderdir. Fakat ölmekten evvel yaşamak da vazife-i aslimizdir. Bununla beraber, mademki ölmek mukadderdir. Öyle ise insan, bir işe yaradıktan sonra ölmeyi, tercih etmelidir. Kader-i insanda, pisi pisine ölmek de var, bir meydanı gazada şehit olarak ölmek de var. Gaza meydanlarında ölmesini bilmeyen evlâdlar yetiştiremeyen milletler, yaşayamazlar. Öyle ise ben, gaza meydanında bir kaç düşman öldürdükten sonra, eğer ölmem icabediyorsa, ölebilmeliyim, ölmesini bilebilmeliyim ki, geride kalanlarım, yaşama hak ve imkânına sahip olsunlar.

Ölmeden evvel öldürmek, hele bir çok düşman öldürmeden evvel ölmek ile bir çok düşman öldürdükten sonra ölmek, cemiyet nokta-i nazarından olduğu kadar ilim ve teknik nokta-i nazarından da doğru orantılı mühim bir keyfiyettir.

Bileği kuvvetli, kılıcı keskin olan, bileği zayıf kılıcı paslı ve küt olandan bir kaç tanesini, mermisi çok olan, az olandan bir çoklarını, ateşli silahlara sahib olanlar, olmayanların cümlesini, top menzili uzun olanlar, kısa menzilli top kullananları, füze ve atomik silahlara sahib olanlar, olmayanları daima mağlub ve münhezim edegelmişlerdir.

Felek denilen zamanın, insanların haberi olmadan çember gibi bir dönüşü, akıp akmadığı belli olmayan bir nehrin akışı gibi, belirsiz bir akışı vardır. Felek, her zaman aynı seyirle akar. Fakat biz insanlar onun, bazan hızlı, bazan yavaş aktığını sanırız. Her zaman, aynı seyirle akan zaman, daima içinde bulunduğu, zaman ile beraber, geriye eskimiş olan bir şeyler iter. İleriden de bir şeyler alır. Zaman önünden aldığı yeni şeyler ile gerisinde bıraktığı eski şeyler arasında döner durur. İşte insan ömrü, işte seneler ve asırlar, bu iki şey arasında seyredip duran, bu iki şey arasında dönüp duran moleküller halindeki küçük zaman parçalarının toplanması ile dolar ve meydana gelir.

Bir başka ifade ile, her zaman aynı seyir ile akan zamanı, su ile dönen bir çark kabul edersek, ki bundan galat olarak zamana “çark-ı felek” de denilmiştir. Çark, nasıl ileriden gelip kendisine çarpan su zerrecikleri ile, kendisine çarptıktan sonra aşağıya dökülen su zerrecikleri arasında dönerse, bu çark gelenle giden arasında dönüyor demektir. Zira çarkın dönmesinde gelenin olduğu kadar, gidenin de rolü vardır. Ak-

si halde gelen su gitmezse toplanır ve öyle bir an gelir ki, çark su içinde kalır ve dönmez. Keza çarkı döndüren sulardan, gelen su ile giden su birbirinin aynı değildir. Giden biraz daha tebahhur etmiş, azalmıştır. Biraz daha toprağa sızmış, azalmıştır. Etrafa sıçramış, azalmıştır. Biraz daha rusubat almış, terkibi bozulmuştur. Çarkın kiri ve pası ile karışmış, boruların kiri ve pası ile karışmış, terkibi biraz daha değişmiştir.. Hülâsa gelen giden, olmadığı gibi giden de gelen değildir. Gelen daima, daha saf daha çok, daha iyidir. Gelen daima yenilik, güzellik, hareket, hayatîyet, iyilik gelişme getirir.

Giden de daima bunlardan bir şey alır götürür. Tabî, insanî, ilmî ve hayvanî oluşlar, işte bu gelenle giden arasında seyrederek durur. Gelen daima yeni şeyler getirir. Giden de daima bu yeni şeylerden, bir şeyler alır götürür. Hattâ öyle bir an gelirki gelen azalır, giden çoğalır ve ömr-ü beşer, ömrü-ü hayat sona erer, kendisindeki hayat potansiyeli ile doğru orantılı olarak, bu hayat uzar veya kısalır.

İşte bu, akıb akınadığı, geçip geçmediği bir anda belli olmayacak şekilde, fakat daima aynı seyirle akıp giden, “çark-ı felek” denilen zamanın, küçük zerrecikleri biribiri arkasından gelip toplanıyorlar, anları, saniyeleri, dakikaları, saatleri ve nihayet, günleri, haftaları ay ve seneleri, seneler de asırları meydana getiriyor.

Gelen zamanın, biz insanlara, neler getirdiğinin biz insanlardan neler alıp gittiğinin farkında olmadan, boşuna dönen bir çark gibi dönüp duruyor, ömürlerimizi tüketiyoruz.

Gelen zamanın, biz insanlara, mensubu bulunduğumuz cemiyete ne gibi bilgiler, ne gibi ilim ve teknikler, ne gibi yeni sistemler, iyi ve

güzel şeyler, cemiyetlerin yaşaması, ilân etmesi için ne gibi yeni esaslar getirdiğinin buna mukabil giden zamanın biz insanlardan, mensubu bulunduğumuz cemiyetten, mevcut bilgilerden, ilim ve teknikten, mevcut sistem ve esaslardan neleri, ne kadarını alıp gittiğinin farkında olmadan gûya yaşayıp duruyoruz. Hattızatında fert olarak, cemiyet olarak biz zamanın (gelen ve giden) arasında sallanıp duran beşiğine yatmış uyuyoruz.

Ara sıra gözümüzü açıp, daha doğrusu uyandırılıp etrafımıza baktığımız zaman, etrafımızdakilerin dev adımları ile ilerlediğini görüyoruz. Ama, kendimizden emin, vurdumduymaz bir eda ile kaplumbağa – tavşan yarışında olduğu gibi “Aman onlar da kim oluyor, ben bir hamlede onları geçirim. Bana kim derler bilir misin?” diye söylenerek, hatıta “uyuma canım kalk, sende yarışa katıl” diye dürtenlere öfkeleniyoruz. Onu başımızdan savdıktan sonra “aldırma canım, sen rahatına bak” diye yine yatıp rahat uykumuza dalıyoruz.

Ey!.. Anadolu'nun asırlardan beri uyuyan,

Ey!.. Milletler yarışında geride kalan,

Ey!.. Nesli necib evlâd-ı vatan uyan, uyan..

Ey!.. Ağzından namesi, elinde sazı,

Çobanı dertli kaval çalar, ağlayan kızı,

Ey!.. Fatih'in torunu kime ediyon nazı uyan, uyan.

Atan kimseye minnet mi ederdi?

Yok, kalmadı, haşa, sana zillet pederinden

Silkin, şu mezellet tozu, uçsun üzerinden.

Evet uyuyoruz, uyandırılmak da istemiyoruz.

Bunları niye yazdım. Bendeniz asıl ordu ve ilimden bahsedecektim. Bendeniz yukardakileri asıl konumuz olan ordu ve ilim konusuna bir giriş olsun diye yazdım. Zira akan zamana, gelişen ve tekâmül eden milletlere, milletlerin ayak uydurup uydurmadıkları, en çok muharebe zamanlarında göze çarpar ve belli olur. Bir milletin ileri ve medeni mi, yoksa geri ve ibtidai mi olduğuna, milletler, muharebe sahalarında atıkları topların sesinden duyar, kullandıkları tayyarelerin gürültüsünden anlar, muharebelerin sonunda görürler. Muharebe olmadığı zamanlarda değil, milletler, aynı milletin doğusunda oturan kaloriferli apartman dairelerinde yaşayanlar bile, birbirlerini görmezler, birbirlerinden pek haberdar olmazlar. Onun için muharebeler milletlerin mihenk taşıdır, muharebeler milletlerin imtihan yeridir. Muharebeler, milletlerin zehri ve panzehiridir. Muharebeler zayıf ve hasta milletleri zehirler ve katleder. Sahne–i arzdan kaldırır. Sahife–i tarihe defneder. Muharebeler, zinde ve sıhhatli milletlerin bünyesinde panzehir tesiri yapar, yeni hamleler için kırbaçlar.

Bizim tarihimiz belirsiz bir şekilde akıp giden ve bununla paralel olarak gelen zamanın neler getirdiğinin farkında olmadan, değişen, gelişen, ilime ve tekniğe lâzım gelen önemi ve öğrenememenin, daha doğrusu ilmin kadrini ve kıymetini görememenin ve bilememenin acı misalleri ile doludur.

1683’de İkinci Viyana muhasarasında neden muvaffak olamadığımızı anlatırken silahtar Mehmet Ağa “Orduda 3 vakiyyeden 9 vakiyyeye (okka) varıncaya dek 17 kalenbure top ile 130 sıhhi vardı ve hem menzilleri kısa idi. Hiç bu kadar az ve çapları küçük, menzilleri kısa

toplar ile, keferenin uzun menzilli toplarının karşısına çıkarılır. Beç Kalesi gibi metin kale döğülür mü? Keferenin attığı dane (mermi) yanında bizimkiler yumurta gibi kalırdı. Hiç, bu tedbirsizlik ile düşmana el âmân dedirtilir mi? Hayf bu fikirsizliğe” diyor¹.

“1711’de Prut seferi esnasında düşmanla temas eden Yeniçeriler, hemen yalınkılıç düşmana taarruz ettiler. Fakat düşmanın ateşli silahları karşısında zayıt vererek durakladılar. Bir çok kahraman Yeniçeriler düşmana sokulabilseler, onu kılıçları ile ikiye böleceklerdi. Fakat bir çokları kılıçları ellerinde şehit oldular”².

1806’da İngilizler 14 parça gemiden müteşkil bir filo ile, Boğazların tahkimatına, boğazlardaki tabyelere konulmuş olan topların ateşlerine rağmen Marmara denizine geçip İstanbul önlerine geliverdiler. “Boğazdaki tabyelere konulmuş olan topların mantar tabancası kadar hükmü olmadı. Bunu haber alınca III. Selim, kumandanlarını azarlıyor; “Ben size aman boğazlar, aman tabyalar, aman toplar, aman donanma diye defaatle söyledim. Söylediklerimi toptasam bir kitab olurdu. Ben tekit ve tenkit ettikçe siz sây ettik sandınız. Boğaz’da öyle toplar var ki, içinde eskiciye meni diker diye iftihar ettiniz. Bunçedd-i izamımın 200 sene evvel Venedik çektirilerine karşı koyduğı toplardı içinizde bunlardan anlar kimse olmadığı gibi öğrenmek için heves eden de yok. Boğaz kalelerinden 200 sene evvelki toplarla, sefineye taş atmakla, artık zafer kazanılamaz. Bunu tefekkür edeniniz yok. Bugün kagin gülle

1 İkinci Viyana Muhasarasında Mağlubiyetimizin Gizli Sebepleri, adlı kitabımızdan, s. 55, Ankara 1954.

2 Türk Siyasî Tarihi adlı eserimiz, s. 21, Ankara, 1958.

ile makas ateşi eden toplara, bu topları kullanmasını bilen asker ve kumandanlara ihtiyaç vardır. Vükela-i devlet niçin bunları bilmez”³ diye bar bar bağıyordu.

Daha geçenlerde, seneyi devriyesi yapılan 18 mart 1915 tarihindeki kutlama törenlerinde konuşan hatiplerin “Düşmanın uzun menzilli toplarına, bizim kısa menzilli toplarımıza temas” etmişlerdir sanırım⁴.

İşte size devirlerin küçük tabloları. Bunların yalnız zikredildiği tarihlere ismi geçen mahallere has hadiseler olduğu sanılmamalıdır. Aynı hali, bilhassa 1650’den bu yana, asırlar boyunca, bütün bir imparatorluk sathunda görmek mümkündü. XVII. asırdan itibaren bir ilmi gelişmeyi daima 80–100 sene geriden takib etmeye başlamışsınız. Bizi yıkan zamanın getirdiği yenilikler değil, zamanın götürüp gittiğidir. Zamanın getirdiği bizi, yapamamış, tamir edememiş, yenileştirememiştir. Bizi, zamanın götürdüğü eskitmiş, yıpratmış ve yıkmıştır. Zamanın götürdükleri, yerine zamanın getirdiklerini bina edebilse idik yıkılmazdık kolay kolay.

Zamanın geride bıraktığı ve götürdüğü mevcut muhabere usulleri, talim ve manevra, silah ve nihayet ilmi zihniyet yerine, zamanın önüne katıp getirdiği, yeni ilmî zihniyetleri, talim ve terbiye usullerini tabye ve taktik sistemleri ve nihayet yeni silahları koyabilse idik yıkılmazdık.

Bugün ordu ve ilim münasebetleri acaba nasıldır? Bu hususta fi-

3 Aynı kitabımız, s. 71.

4 22–28 Mart 1963 tarihli Birlik gazetesindeki tefrikamız.

kir beyan etmek bendenize düşmez. Bendeniz, bugünler, yarına dönüşüp, tarihe intikal ettikten sonra daha serbest konuşabilirim. Yalnız önce yazımın baş tarafına koyduğum fikirleri tekrar hatırlatır, bu fikirlerin ışığında, ordu ve ilim münasebetlerinin içinde yaşayanları, samimi bir tefekküre, samimi bir vicdan muhasebesine davet ederim.

Sonra da, bendenizi bu yazıyı yazmaya sevkeden, İngiltere Kraliyet İlim Akademisi azası Edvard Appleton'un bu konuya ait bazı fikirlerini aynen naklederek, "sahib-i⁵ Asrımızda askerî teknoloji aldı yürüdü.

Askeri vazifelerin daha iyi yapılabilmesi ve daha iyi halledilmesi, ilim adamına kıymet vermekle, dolayısıyla ilmin daha iyi tatbik edilmesiyle mümkündür.

İlim adamı harbde daha çok bulucu ve daha çok mucittir. Bulunan icatları, hatasız bir şekilde tatbik edenler ise topcular, havacılar, muhabereciler ve diğer teknik sınıflardır. Böyle olunca her sınıf mümessilinin, bulunan aleti veya silahı; hatasız bir şekilde istimal edebilmesi, müsbet bir netice alması için, herşeyden önce bu sınıfların mümessillerinin, kuvvetli bir teknik bilgiye sahip olması icabeder. Mucit on biliyorsa, kullanan hiç olmazsa yedi bilmelidir.

– Hazar'da ve seferde, ordunun ve ordu personelinin en yakın yardımcısı ilim ve ilim adamıdır.

– Ordu, erinden generaline kadar bir teknikerler kadrosudur. Fakat bu teknikerler kadrosuna sadece ihtisaslaşmış bilgi değil, fakat ay-

5 İsmi geçen Prof.'un "İlim ve Millet" adlı eserinden, İstanbul, 1962.

nı zamanda ihata ve intibak kabiliyeti ile çabuk öğrenmeyi temin etmek için kültürel bilgi de verilmelidir.

– Geçen asırlarda olduğu gibi fakat bilhassa yaşadığımız asırda, icatların ve teknoloji bilgisinin her sene değişebileceğini bir an hatırmızdan çıkarmamalıyız. Bunu hatırandan çıkarınların düşünemeyenlerin, yarın yapılması muhtemel bir muharebenin sonunda vay hallerine...

Artık dünyada değişmeyen ve sabit bir prensibin kalmadığını herkes bilmelidir. Sabit bir prensib yoktur. Herşey, her an değişmektedir.

– Hazar’da askeri iştigalleri, şekli ve sathî olmaktan ileri gitmeyen, gidemeyen kumandanlardan, seferde başarılı savaşlar beklemek beyhudedir.

– Çok değil, kısa bir zaman evvel, strateji ve tabye doktrinlerinin formüle edilmesi, askerî harekâtın sevk ve idaresi, sadece ve sadece kurmay hey’etine ait bir ihtisas bölümü ve bir iş telâkki ediliyordu. İlimin ve ilim adamlarının bu konularla alâkası yok sanılıyordu. Fakat ilmin ve ilim adamının, kurmay hey’etinin müşaviri olması lütfen kabul edilince, bundan bir ve ikinci cihan harblerinde büyük faydalar sağlanmış, dolayısıyla o eski telâkkiler ve davranışlar tamamen yıkılmıştır.

– İlimin genişliğine ve derinliğine gelişmesi muvacehesinde, herşeyi tam olarak bilen, her ilim adına hatmetmeye kalkan, Napolyon devri zihniyeti ile, hareket eden bir kurmay heyetinin mevcudiyeti, bugün artık gülünçtür.

İlim ve ilim adamı ile kurmay heyetinin birleşmesi sonunda, kurmay ilim-adamına harb problemleri vermiş, ilim adamı kurmaya harb

problemlerini halledecek mantık, rakam, istatistikle düşünme imkanı sağlamıştır. Bunun sonunda strateji, taktik ve tabye ve harekât mutaları, ilmin mutaları ile mezcedilerek; analize tabi tutulmuş. Bunun sonunda da, harekâtın müessiriyeti ilmin süzgeçlerinden geçilerek kabul ve reddedilmeye başlamıştır. Onun için bugün, bir kumandan ilim adamı olan müşaviri ile konuşup müşavere etmeden “Ben emrediyorum yapılacaktır” diyemez. Derse cehlinden der. Bunların sonunda bugün, askerî kararlar bir hüküm-ü karakuşî olmaktan kurtarılmış, ilmî esaslara bağlanmıştır. Yarın da yine ilmî metodlarla, ilmî kararlara bağlanacaktır.

– İlimin tekâmülünde, tecrübelerin sık sık tekrar edilmesini sağladığı, elde edilen neticeleri tecrübe edecek saha ve kullanabilecek anlayışlı elemanlar bulduğu için, ordunun ve muharebelerin büyük hissesi vardır.

– İlim adamı, gördüğü hataları, bulduğu fikirleri kumandana arz eder. Kumandan, tavsiyelerinin, anlayış ve sempatisi ile karşılanmasını bekler. İlimin ve ilim adamının kıymet ve önemini bilen kumandanlar da, bu tavsiyeleri anlayış ve sempati ile karşılarlar.

– Bir İngiliz ilim adamı, bir Alman bombardıman tayyaresini düşürebilmek için, icabeden uçaksavar cephanesinin vasatı masrafını, pek fahiş bulmuştu. Bu fahiş fiyat onu ucuz mermi imal etmek veya atılan merminin mutlaka hedefine isabet etmesini, temin etmek fikrine götürdü. Sonunda ilim adamı, ikinci şıkkı tercih etti ve onun üzerinde düşünmeye ve araştırmalara başladı.

İlim adamının düşünceleri ve tecrübeleri birbirini takib etti. Nihayet alim “Silahın ateşlenmesi ile merminin namludan çıktığı nokta

ile merminin patlama noktası arasında geçen müddeti tayin eden ateşleme zamanının iyi ayarlanamadığını” buldu.

Bu küçük gibi görünen buluş, ona “merminin hedefe isabetle en iyi tahribi yapacağı noktada, otomatik olarak patlayacak bir aletin imalini” düşündürdü. Buradan merminin içine ufacık bir radar koymayı düşünmeye gitti. Merrni içine konan bu küçük radar, hedeften akseden radyo dalgaları ile, “uçaksavar mermisine ne zaman en fazla tahribi yapabileceğini âdeta haber verip vermemeyi ikaz edecekti”.

Bu fikir, VT füyyesinin bulunmasına sebep oldu. Bu füyyeler atıldıkları zaman hemen her füyye, hedef olarak atıldığı bir Alman uçağına isabet ederek uçağı düşürdü ve Londra’yı dolayısıyla İngiltere’yi Alman istilasından kurtardı. Bunu kurmay heyeti değil, ilim hey’eti temin etti.

Almanların harb olanlarını sakladıkları kasaların yanına fizikî sebeplerle yaklaşılamıyordu. Kasa yanına yaklaşanları, yaklaşmasını bilmeyenleri elektrik ceryanına tutulmuş gibi çarpıyordu. Kasanın esrarını bir göz doktoru çözdü. Kasanın etrafında vuku bulan fiziki hadiseleleri görebilecek bir gözlük imal etti. Bu gözlükle bakıldığı zaman kasanın etrafına özel aletlerle radyoaktif şuaların örümcek ağı gibi örüldüğü müşahade edildi.

Normal olarak bakıldığı zaman hiçbir şey görülemezken, mahut gözlükle bakıldığı zaman, kasa etrafının örümcek ağı gibi radyoaktif şualarla emniyet altına alındığı görülüyordu.

İlmin ve akliselimin girmediği yerin köşelerinde örümcek ağlarını gerer, baykuş, bacalarına yuva yapar, ilmin ve akliselimin gösterdiği yolda yürümeyen ordular, gittikleri yerde zafer ararlarken mağlubi-

yet bulurlar. Mantıksızlık ve cehalet, orduların boynuna dış geçirmiş bir Engrek yılanıdır, onu bir gün zehirler ve öldürür. Kışla ve ordu, mahrumiyet, meşakkat ocağıdır. Bu ocağın kazanı muhabbet ateşi ile kaynamaz, ilim nuru ile aydınlanmaz, bacasından mahrumiyet ve meşakkat dumanları tütmezse, zafer için hazırlanmıyor demektir.

Ordular, milletlerin muhassalasıdır, demiştim. Muharebe sahalarında savaşanlar, yalnız milletlerin genç evlatları değildir. Fakat aynı zamanda topyekûn milletlerin ta kendileridir. Muharebe sahalarında mağlub olan veya galib gelenler, yalnız ordular değil, fakat aynı zamanda milletlerdir. Muharebe sahalarında mağlub olanlar veya galib gelenler yalnız orduların maddî ve manevî gücü değil, fakat aynı zamanda orduların ve milletlerin bağlı buldukları ideolojilerdir. Bu ideolojiler ne kadar şuurlu olur, ne kadar sağlam esaslara istinad eder, ne kadar beşeri düşüncelerle meşbu olursa, muharebe sahalarında çarpışan orduların ömrü sebatı, kendisine güveni de o nisbette kuvvetli olur. Muharebe sahalarında çarpışan yalnız insanlar ve silahlar değil, fakat daha çok ideolojilerdir. Her asırda, kendi millî ideolojilerini, modern silahlarla techiz edebilen ordular, daima zafer kartalı olarak semalarda uçmuşlardır. Dün olduğu gibi bugün de bu tarihi içtimaî ve askerî nokta-i nazar ve prensib değişmemiştir.

Yavuz Sultan Selim birer vuruşta Mercidabık, Gazze (1516) ve Ridaniye (1517) meydan muharebelerini kazanarak, Kahire'ye gelmiş, kanlı bir sokak muharebesinden sonra Kahire'yi de zaptetmişti.

Bütün bu muharebeler esnasında Yavuz'un karşısına daima kıratlı bir şövalye çıkıyor, muharebe meydanında bir pars gibi pek cesurane

savaşıyor. Muharebe kaybedilince de gerilere doğru çekilip gidiyordu. Bu kıratlı şövalye, Yavuz Selim'in gözünden kaçmamıştı. Gazze meydan muharebesinde de kıratlı şövalye yine kendisini gösterince, Yavuz Sultan Selim, merak ederek yanında bulunanlara:

– Bu, meydan-ı gazada, durmadan sağa sola at koşturan, bir tiftl-ı şir “aslan yavrusu” gibi celâdetle şimşir “kılıç” kullanan bahadır kimdir? diye sordukta, tanıyanlar;

– Şevketlü hünkârımız bu kahraman adam, Kölemen beylerinden Kurtbay nam Kimesne'dir... dediler. O zaman Yavuz Selim;

– İşte, milletler Kurtbay gibi kahramanların omuzlarında yükselirler, diyerek Kurtbay gibi bir düşmanını takdir ve methetmekten kendisini alamamış, sonra da;

– Ulemanın ilmiyle ilâ bulur “yükselir ve payidar olurlar” diye ilâve etmiştir.

Bir müddet sonra idi, kanlı sokak muharebelerinden sonra Kahire de zaptedilmiş, şehri müdafaa eden kumandanlar, güneye çöle doğru firar etmişlerdi. Fakat arkalarından yetişen Osmanlı kumandanları firar eden Kölemen beylerini esir edip Yavuz Sultan Selim'in huzuruna getirdiler.

Esir edilip huzura getirilenler arasında Kurtbay da vardı. Yavuz Selim, huzurunda elpençe divan duran kumandanların birer birer isimlerini sordu:

– Benim ki de Kurtbay hünkârım diye Kurtbay ismini söyleyince padişah, gıyaben tanıdığı bu kahraman adama;

– Baka Kurtbay, dedi. Bir hayli zamandır, orduma ve en sonra da Sinan'ıma ne ittüğün bilirim. Lâkin imdi, senin cesaret ve secaatin ne-

ye yaradı? İmdi o secaat ve cesaret kandedür?

– Hünkârım, secaet ve cesaretim yine bakidir. Memleketimi korumak vazifemdi. Korumıya söy-ü ikdam eyledüm. Fakat siz memleketimizi secaat ve cesaretinizle değil, toplarınızla zabt eylediniz. Erliğinizle erliğimizi değil, toplarınızla erliğimizi yendiniz. Ama buna erlik demezler, yamacımıza topsuz çıkmış olsaydınız, biz size erliğimizi gösterir, cesaretimizin neye yaradığını isbat ederdik.” deyince, Yavuz Selim; – Baka Kurtbay, dedi. Merdâne sözlerin hoşuma gitti ama, top babındaki konuşmaların beğenmedüm. Bizim erliğimiz de yerindedir. Ecdad-ı izamım Yıldırım Bayazıt Han’ın erliği ve bahadırlığı ruhumuzda bakidir. Lâkin fazla olarak ona topu da katub, erliğimize top kuvveti verdük.”

Kurtbay derin bir ah çektikten sonra;

– Hünkârım, dedi... Kansunun zamanı Saltanatında bir Berberi, Venedik’ten Kahire’ye top getirerek satmak istedi. Fakat bizim vüzara, bu “Hz. Peygamber’in, kılıç ve ok istimal ediniz.. Hadisi şerifine muhaliftir, “Biz Hadisi şerif gereğince yine kılıç ve ok istimal kullanmalıyız” diyerek Berberi’den topları almadılar. O zaman Berberi divanda “yaşayan görecektir ki, bu memleket, bu topları kullanan bir devlet tarafından zaptedilecektir” dedi. Fakat Berberinin o zaman söylediği bu söze kimse lâzım gelen değeri verib üzerinde karar eylemedi. Teessüf olunurki, o zaman Berberiyi haklı çıkardı!”

Yavuz Sultan Selim, Kölemen vüzerasının cehline acı acı güldükten sonra:

– Baka Kurtbay, kudret-i kuvvet Mevlâ’nındır. Amenna, amma

Kur'an ve hâdislere ve bunlardan zahir olan sünnetlere bu kadar bağlı idiniz de, Hz. Peygamber'in "zamanın değişmesi ile ahkâmlar da değişir" yahut "silaha, aynı silah ile mukabele ediniz" hadisi şerifleri ile neden amel etmedin?.. Resulullah'dan bu yana 900 küsur sene geçti. O zaman kılıç ve ok devri idi. Zamanımız ise top devridir. Siz islâm dinini değişmez kalıblardan mı ibaret sanırsınız?"

1517'de Mısır'ın düştüğü gaflet ve dalalete, XVII'nci asırdan sonra biz düştük. XVII'nci asırdan sonra da yeniçeri ordusu yine kurulduğu asırda yaptığı "keçeye pala çalmak, testiye kurşun atmak" talimini yapıyorlar, bu talim ile yetişerek, yine düşmanı görünce palalarını çekib kahramanca düşman üzerine saldırıyorlardı. Bu hamle ile Yeniçeri, düşmanın yanına kadar sokulabilse, bir vuruşta düşmanını ikiye bölecekti. Fakat düşman XVI. asırdan sonra yeniçerinin, yanına kadar sokulmasına müsaade etmiyordu. Mavzerlerin dedesi olan uzun menzilli çakmaklı tüfekler icad edilmiş, milletler ordularını bu tüfeklerle techiz etmişlerdi. Bizim bunlardan haberimiz yoktu.

Köroğlu'nun dediği gibi; "Delikli demir icad edilmiş, mertlik bozulmutu". Düşman bizim mertliğimizi, elindeki delikli demirle bozuyordu.

Silahlar arasındaki bu muvazenesizlik asırlarca devam etti. Yapılan muharebelerde yüz kızartıcı şekillerde yeniliyor, geri çekiliyor, arazi kaybediyorduk. İmparatorluk gittikçe küçülüyordu.

İlk defa ıslâhatlara hastalık en çok kendisini muharebe sahalарında, orduda gösterdiği için, ordudan başladığımız halde, bir türlü ordu-

muza islâh edemiyor, imparatorluğu kurt gibi yiyip bitiren düşmanlardan intikam alamıyorduk.

Halbuki, orduda ve muharebe sahalalarında, mağlubiyet şeklinde tezahür eden hastalık, hastalığın maddî tarafı idi. Hastalığın manevî tarafını yani kumanda heyetinin zaaf ve kifayetsizliğini, bu zaaf ve kifayetsizliğin, tahsilsizlikten, ilimsizlikten, ilme değer verilmediğinden, ileri geldiğini gören yoktu. Kumandan hey'etine bir görüş ve zihniyet değişikliği meydana getirmek için, askerî müesseseler ve okullar açmayı düşünen yoktu. Bu hal XVIII. asrın sonuna kadar devam etti.

Biz ki, topu icad eden, muharebe sahalalarında istimal eden, İstanbul'un kalın ve metin surlarını yıkan geniş çaplı topları döken, hava topunu, el bombasını icat ve istimal eden bir neslin çocukları idik.

XVIII. asrın sonundan ve XIX. asrın başından itibaren ordunun kumanda heyetini yetiştirmek için askerî müesseseler açılmaya başlandı. Fakat bu müesseseler ihtiyaca cevap verecek kifayetli kumandanı yetiştirmekten uzun zaman uzak kalmışlardır.

Cemiyet oluşları arasında öyle hadiseler vardır ki, bugün pek mühim değil gibi görünen davranışlar yarının en büyük hatalarını ortaya koyarlar. Bu fikrin aksi de doğrudur ve bunun pek az kimse farkına varır. Çoğunluk yine hiç oralı bile olmaz. Okuyan, kafası işleyen, mesleğin ehli olan bir hocanın rahle-i tederisinde yetişen bir talebe mi? Yoksa fakülteden çıktıktan sonra okumayı terkederek 20 sene 20 sayfa okumayan bir hocanın rahle-i tederisinde yetişen bir talebe mi daha üstündür? Şüphesiz birincisi daha üstündür. İşte biz bugün olduğu gibi dün de bu küçük ve basit hakikatın üzerinde durmaya hiç lüzum gör-

memişizdir. Ehlini aramak zahmetine katlanmaya lüzum görmemiş, ehliyete itibar edip yerinde istihdam etmemişizdir.

Bu hakikatı göz önünde tutarak geriye, 1800 tarihine doğru gittiğimiz zaman, kurulan askerî müesseselerin başına ehlinin değil, ehliyetsizin getirildiğini, kifayetlinin değil kifayetsizin getirildiğini görmekteyiz. Bu ehliyetsiz ve kifayetsiz adamlar da, daima kifayetsiz elemanlar yetiştirmiştir.

II. ASKERİ OKULLARIN REORGANİZASYONUNA AİT BAZI FİKİRLER

Türk milletinin gurur kaynağı, milletinin göz bebeği, ordu–millet geleneğinin tecellisi askerî okullar ve özellikle de Harbiye’de bir takım düzenlemeler milletimizin ve devletimizin bekası için büyük önem taşımaktadır.

1. Askerî okulların reorganizasyonu meselesi yeni bir konu değildir. 8–10 yıldanberi bu mesele konuşulmaktadır ve bu konunun halli için bir çok komisyonlar çalışmışlardır. Biz de bu komisyonların bazılarına iştirak ederek fikirlerimizi beyan ettiğimiz gibi ayrıca bu hususda **Ayyıldız** gazetesinde ve **Malül Gaziler Dergisi**’nde tefrika halinde yazılar yazmıştık. Gerek komisyonlarda serdettiğimiz fikirler ve gerekse dergilerde (Askerî Maarifimiz) başlığı altında yazdığımız yazılardan, eğitim ve öğretim konularında formasyonları bulunan kimselerin eserlerini okumuş ve kendi tetkik ve tecrübelerimizi bunlara katmıştık. Şimdi serdedeceğimiz mütealalar vaktiyle beyan edilmiş fikirlerimizin bir özeti mahiyetindedir. Hemen ilave edeyim ki, bu fikirler hissi ve heyecani olmadığı gibi, sathî ve indi esaslara değil, kaynaklara, tecrübelere, tetkiklere ve müşahedelerimize istinat etmektedir.

2. Batı memleketlerinde teknik tekamül daima bir çarkın başında

duran, ömrünü bu çarkın başında harcayan bir mühendis veya usta başının, dönen çarka bir dişli ilave etmesi ile, dönen çarkın hareketini bir kayışla başka bir yere aktarması ile mümkün olmuştur. Yeniden ilave edilen her dişli ve çark, teknik tekamül zincirinde bir halka meydana getirmiş ve halkaların birleşmesi ile Batı Tekniği dediğimiz sistem ortaya çıkmıştır. Batı'da, iktisadi, içtimai, idari, fikri tekamül dahi tıpkı ve aynen böyle olmuştur. Bir içtimai, bir idari veya fikri müessesenin başında duran ve burada ömrünü harcayan kimseler de, bulunduğu müesseseye ihtiyaç ve zaruretlere göre yeni şekil ve sistemler ilave ederek, ihtiyaç ve zaruretlere cevap vermeyen kısımları ekarte ederek, içtimai, idari ve fikri (maarifî) tekamülü sağlamıştır. Biz ise bunun tam aksini yapmakta işin sahibi ve ehli olanları, o işin başına getirmeyi hiç bir zaman düşünmediğimiz gibi işin başına getirdiklerimizi de sık sık değiştirmekte bir hatayı azim yapmakta olduğumuzun farkında değiliz. Adeta, çarkın başında bulunanlar, çark bir devir yapmadan değiştirilmekte, yeni gelen ise çarkın eskiden nasıl döndüğünü bilmediğinden yeni bir şey ilave edememektedir. Bu itibarla biz de hemen her sahamızda olduğu gibi askeri maarif sahamızda da günün ihtiyaç ve zaruretlere cevap verecek tekamüller olmamakda ve binnetice yerimizde saymakta bulunmaktayız. Bir mütefekkirin dediği gibi yerimizde saydığımız halde fazla gürültü ve ses çıkarmamız tekamül edemediğimizden ileri gelmektedir.

Halbuki diğer taraftan zaman akımı ile paralel olarak yeni yeni ihtiyaç ve zaruretlere ortaya çıkmaktadır. Dönen çark ise ihtiyaç ve zaruretlere göre değişmediği için, ihtiyaç ve zaruretlere cevap verememek-

te ve vermeden dönmesi hususuna çalışılmaktadır. Genel olarak içinde bulunduğumuz Askeri Eğitim ve Öğretim sisteminin uygulanması hususunda bir çok kimseler eğitim ve öğretim sistemimizin sakatlanmış olan ve artık işlemeyecek bir duruma gelen sistemin eskisi gibi devam etmesini istemekte ve daha orijinal olan tarafı şudur ki demode olan ve dişleri dökülmüş olan eski değirmenin yine kına gibi un yapmasını istemektedir. Binaenaleyh içtimaî bünyemizdeki sosyal oluşları ve fikri tekamülleri iyi bilmek, başka memleketlerin maarif sistemleri hakkında fikir sahibi olmak lazımdır. Bu zarurî bilgileri elde ettikten sonra ve ya bu bilgilerin sahiplerini bulduktan sonra reorganizasyon veya revizyonlara gitmek ve bundan fayda mülâhaza etmek icap eder.

Ömrünün hiç bir devrinde sosyolojiye ve okul, tedris, talim ve terbiye konularına ve maarif tarihine dair eserler okumamış, bu konular üzerine eğilip fikir yormamış, tetkik yapmamış, tecrübe sahibi olmamış kimselerin kulak dolgunluğundan ibaret olan sathi fikirleri ve indi mülahazaları ile, ömrünün büyük bir kısmını kapalı bir fanus içinde geçirecek etrafında olup bitenleri görmemiş kimselerin statükocu ve muhafazakâr mütalaaları ile yapılan revizyon ve reorganizasyonlar daima eksik kalmağa ve bir netice vermemeye mahkumdur.

3. Reorganizasyonu yapacak olan kimselerde bulunması icap eden vasıflardan bazıları şunlardır:

a) Bunlar davanın daimi azası olmalıdırlar.

b) Bu şahıslar, cemiyetin ve askeri maarifin tarih içindeki akış ve tekamülünü, bu akış esnasında cemiyetin zuhur edecek ihtiyaçlarını iyi bilmeleri lazımdır.

c) Bu şahıslar askeri okulların tarihini ve tarih içersindeki değişiklikleri, yapılan değişmelerin neticelerini bilmeleri icap eder. Bu dünkü okullarımızın durumunu görmek bakımından lazımdır.

d) Bunların arasında ekseriyet okuyan, yazan ve tecrübeli öğretmenler olmalıdır.

e) Bunlar, veya hiç olmazsa bir kısmı batı memleketleri askeri okullarında tetkikatlar yapmış ve dolayısıyla mukayese fikrine sahip kimseler olması icap eder. Böyle şahıs henüz mevcut değilse hemen tecrübeli öğretmenlerden bir grup gönderilip tetkik ettürilmelidir.

f) Reorganizasyon yapacak kimselerin, millî davaları fert veya zümreler zaviyesinden değil, daha geniş bir nazarla bakmasını bilebilecek bir evsafda olması icap eder. Böyle bir görüşe sahip olanlar davaları, günlük ve karışık olaylardan ayırarak daha reel ve daha maşeri bir görüşle ve istikbale muzaf bir şekilde mütala ederek daha esaslı hal şekilleri bulabilirler.

g) Devrimiz branş ve ihtisas devri olduğuna göre askeri okulların eğitim ve öğretimi konusunda ihtisası olanlar ve tecrübesi bulunanlar revizyon işinde vazifelendirilmelidirler.

4. Askeri okullarda revizyon ve reorganizasyon yapabilmek ve bunun devamını sağlayabilmek için bu günkü veya yarın ki statülerden daima birazcık dışarıya çıkabilmek inisiyatifine sahip olmak icap eder:

Bu gün kadar devam ede gelen fena işlediğinde kimsenin şüphesi olmayan nizamın ve sistemin düzelebilmesi, işleyen makinenin birer parçası olarak olan her şahsın lüzumsuz ve faidesiz bir durumdan kur-

tanılarak, faydeli bir hale getirilebilmesi için bu günkü statüden biraz dışarı çıkmak ve bazı değişiklikler yapmak her halde lazımdır. Zira arıyaya sebep olan aksamı değiştirmek yahut da tamir etmek bir ilim ve teknik icabıdır. Biz şayet bu değişimleri yapmaz veya yapamazsak,

a) Milli kabiliyet ve liyakatları heder etmekten, bunları asıyab-ı devlette öğretmekten,

b) Milli enerjileri istifade edilmez bir durgun göl olup durmaktan, bir yanda kontenjanlardan fazla adam bulundurup bunları işsiz güçsüz tutmaktan fakat öbür tarafda adam bulamamaktan ve dolayısıyla işleri orada aksatmaktan,

c) Şu fakir milletin alın teri ve göz nuru demek olan milli hazineyi, yukarıda bahsedilen aksak sistemler sebebiyle, israf etmekten fakat buna mukabil hiç birşey elde edemeyip yerimizde saymaktan kurtulamayız. Ve yazık olur bu millete.

5. Binaenaleyh okullar dairesine yeni bir şekil verilmektedir. Zira bütün bu işleri çekip çevirecek olan askeri okullarda reorganizasyon yapacak olan okullar dairesidir. Bu zarureti üst makamlara her halde duyurmak imkanlar aramak ve kabul ettirmek lazımdır kanaatindeyiz.

a) Okullar Dairesi her şeyden önce şahsiyetine kavuşturulmalıdır. Okullar Dairesinin nevi şahsına münhasır bir fonksiyonu olmalı ve bunu sair daireler kabul etmelidir.

b) Okullar Dairesi Harekat Başkanlığının bir şubesi olmaktan kurtarılmalı, mümkün ise doğrudan doğruya K.K. Komutanlığına bağlanmalıdır.

c) Okullar dairesinde tecrübeli öğretmenler bulunmalıdır.

d) Okullar dairesi öğretmenlerini yakından ve çok iyi tanımalıdır.

e) Okullar dairesi öğretmenlerinin sicillerini tutarak aşağıdan yukarıya doğru öğretmenlerinin ehliyet ve kabiliyetlerine göre ve kendi branşlarında eser verip vermediklerine göre bir tasnife tabi tutmalıdır. Böylece öğretmenler arasında kimlerin ortaokul, kimlerin lise ve kimlerin Harp Okulu'nda öğretmenlik yapabileceğini bilmelidir.

f) Askeri okullar dairesi tayinlerde mutlaka hisse sahibi olmalıdır.

g) Okullar Dairesi öğretmenleri daha iyi yetiştirici (kurslar açarak tetkik gezileri yaptırarak, yabancı memleketlere göndererek, yabancı memleketlere seyahatler tertip ederek, öğretmenlerin doktora veya doçentlik yapmak isteyenlerine imkanlar vererek) olmalıdır. Bu hal şimdiye kadar hiç yapılmadığı için askeri öğretmenler kapalı bir fanus içinde kalmışlar, etrafı görememekten mütevellit muhafazakâr fikirlere saplanarak ve mukayese fikrinden mahrum olarak demode sistemlerle tedrislerine devam etmek düşünce ve arzusundadırlar.

h) Okullar Dairesi okulları ıslah etmek maksadiyle giden, fakat içinde bir tane bile öğretmen bulunmayan tetkik, revizyon ve reorganizasyon heyetlerinin dış memleket gezilerine mani olmalıdır. Bunun okullar dairesinin hakkı olduğunu kabul ettirmelidir. Söz sahibi kendisinin ve kendi öğretmenlerinin olduğunu empoze ettirmelidir. Bunları yani yabancı memleketlere yapılacak olan bu tetkik gezilerinin ancak askeri öğretmenlerin yapabileceğini kabul ettirmelidir.

6. Öğretmenler için yeni tayin yerleri şunlar olabilir:

a) Harp Tarihi Dairesi

b) Askeri Müzeler

- c) AR–GE Başkanlığı
- d) Okullar Dairesi
- e) Personel Fen Şubesi
- f) Askeri Öğrenci Müzakereciliği
- g) Moral Şubeleri
- h) Tercüme şubeleri
- j) Protokol şubeleri
- k) Atom, biyoloji, kimya okulu
- l) Elektronik okulu
- m) Deniz, hava, jandarma okullarına nakil

Ancak buralarda dahi az çok statü değişmeleri yapmak lazımdır. Saniyen şimdiye kadar yapıldığı gibi işin kolay tarafı tercih edilmemeli ve tayinler lalettayin yapılmamalıdır. Buralara kimlerin layık oldukları, buralarda kimlerin faydalı olabileceği mülhaza edilmelidir. Mesela; Harp Tarihi Dairesi'nde öğretmenlik ideali ile yetişmiş fakat eski yazı ve lisan bilmedikleri için orada faydalı olamayan genç arkadaşları okullara, okullardaki tecrübeli eski yazıyı ve kitap yazmasını bilen Tarih ve Edebiyat öğretmenlerini Harp Tarihi dairesine veya Askeri Müzelere vermek icap eder. İyi lisan bilen hocaların tercüme bürolarına verilmesi hem verilecek arkadaş için ve hem de daire için faydalı olacaktır.

7. Anketle sorulan sorulara kısaca bazı cevaplar:

- a) Reorganizasyonu ve revizyonu yapabilecek olan şahıslarda aranılması icap eden ilmi evsafı yukarıda kısaca belirtmiş bulunuyorum.
- b) Harp okulunun subay yetiştirme hedefi, eğitim ve öğretim ba-

kımından ne olmalıdır diye soruluyor. Cevap, sorunun içerisinde mündemiçtir. Harp Okulu subay yetiştiren bir müessese olduğuna ve hedefi tayin edilmiş bulunduğuna göre bir taraftan bütün say ve gayretler ile elde edilecek netice bu hedefe tevcih edilirken bir taraftanda subay olacak şahsa verilecek bilgi, asrımızın bir subayda aradığı bilgiyi verecek şekilde olmalıdır. Bu maksatla yabancı memleketlerin Harp okullarının programları mukayeseli bir şekilde, reorganizasyonu yapacak olan ve daima başında bulunacak olan mütehassıs elemanlara tetkik ettirilmelidir. Bu tetkikle edilecek bilgiye kendi Harp Okulunun tarihinin tetkikinden çıkacak neticeye eklemeli ve buna içtimai ve fikri ihtiyaçlarımızı ilave ederek yepyeni bir ders programı hazırlamalıdır. Bu program öyle bir ders programı olmalıdır ki, asrımızın istediği subaya verecek bilgiyi, CENTO ve NATO subayları camiası içinde Türk subayını aynı ayarda yetiştirecek bir program olmalıdır.

Mevzubahs programlarda derslere verilecek dozajı, okul ve tedrisat konusunda ömür çürütmüş, tecrübe ve mukayeseli fikir sahibi olmuş olanlar ve neşriyatı takip ederek okuyanlar, bir anda görüp anlayabilirler ve istenilen dozajı verebilirler. Bunda başlıca esas (öğrencilere seçmiş oldukları branşda daha mücehhez olmalarını temin edecek az fakat öz bilgi verecek bir dozaj) esasıdır.

Ders programı deyip geçmemelidir. Bir milletin okullarındaki ders programları, o milletin yarınının aynası, münevverlerinin kaynağıdır. Binaenaleyh Harp Okulu ders programı ehil ve daima bu işin başında kalacak kimseler tarafından değiştirilmeli, asrın ihtiyaç ve icaplarına uydurulmalıdır. Kültür şüphesiz iyi bir şeydir, fakat kültür vereceğim derken subayı kendi mevzuundan uzaklaştırmak hiç de iyi bir

şey olmasa gerektir. Milli zekaları subaylıkla alakası uzaktan olan bir takım bilgilerle doldurup vaktinden evvel yormak ve pörsütmek lüzumsuzdur.

8. Sınıf okullarının hedefi, Harp Okulundan alınan bilgiyi teyit ve takviye eder bir hedef olmalıdır. Bir başka deyişle, Harp Okulu'nun yarım bıraktığı mesleki bilgiyi sınıf okulları tamamlamalıdır. Bir çok talebelerimizden (Biz mesleğimize ait bilgiyi sınıf okullarında aldık ve öğrendik) dediklerini işittik. O halde liseden sonra üç sene bu çocuğu Harp Okulunda neden tutuyor ve ne öğretiyoruz? Ve neden bu milli zeka ve enerjileri üç sene muattal bırakıyoruz? Öyle ise subay olacak bir çocuğa kendi branşında Harp Okulu'nda da sınıf okulundaki kadar faydalı olabilecek bilgileri vermelidir. Mesela; Harp Okulu bir fakülte, topçuluk, muhabere, tank vs. de bu fakültesi enstitüleri olabilir. Sınıf okulları da bu enstitülerle birleştirilebilir. Böyle bir okulu bitirdiği zaman çocuk, mütehassis subay olur ve bu şekil Harp Okulu'na verildiği takdirde West Point'e benzeyebilir.

9. Yukarıdaki ibarelerden ve kısaca serdedilen fikirlerden West Point şeklini tercihe taraftar olduğumuz anlaşılırsa da o şekili, tam olarak alıp milli ihtiyaçlarımızla mezcederek devam ettirebilecek isek alalım. Yok şimdiye kadar olduğu gibi bir kısmını alır bir kısmını almaz ve işin başında davanın ehillerini bulundurmadan tatbiki kalkacak isek yani sistemin şeklini alıp ruhunu orada bırakacak ve başında devamlı ehil elemanlar bulundurmayacak isek almayalım, diyebilirim. Zira nasıl olsa bir kaç sene sonra yine eski haline rücu edecektir.

10. Harp Okulu herkesin tercih ettiği gibi İstanbul'da değil, Eski-

şehir, Konya veya şimdiki kadar olduğu gibi Ankara'da bulunmalıdır.

11. Liselere verilmesi icap eden şekle gelince:

a) Harp Okuluna yeni bir şekil verilince onun başlıca kaynağı demek olan askeri liselerin de yeni bir şekle bürünmesi ve liselere yeni bir veçhenin verilmesi tabiidir. Aksi halde askeri liselerin mevcudiyeti lüzumsuz bir hale gelir.

b) Askeri liselere verilecek veçhe ve şekil dahi, askeri liseye girmekle ve büyük bir çoğunlukla branşını seçmiş demek olan öğreniyeci (branşına da daha mücehhez olmasını temin edecek bilgiler vermeyi istihdam eden bir veçhe) olmalıdır. Meselâ; Harp Okulunda fen dersleri %65, sosyal dersler %35 dozajında ise askeri liselere de bu dozajı vermek her halde lazım ve mühimdir. Bilfarz Harp Okulunda Siyasi Tarih okutulacaksa ve hangi bahislere programda yer verilecekse, lise tarihleri de ona göre revizyona tabi tutulur. Coğrafya dersleri ve askeri coğrafya Harp Okulu'nda okutulacaksa liselerdeki coğrafya derslerinde de ona göre bir revizyon yapılır vs. Fen dersleri için de aynı şeyler mevzu bahisdir ve revizyon yapılabilir ve yapılmalıdır.

12. Şuna kat'i olarak emin bulunuyorum ki bir çok öğretmen arkadaşlar mevcut sistem ve nizamın aynen muhafaza edilmesine ve liselerde bir değişme yapılmasına taraftar değillerdir. Statükoçu ve muhafazakâr fikirlere itibar edildiği takdirde, içtimai ve fikri tekamülü zamanımızın icap ve zaruretlerini ve bu zaruretle nasıl mücadele edildiğini bilmemek ve bunları inkar etmek lazımdır.

13. Halen askeri liselerin, durumu, Maarif Vekaletince muadeleti kabul edilmiş özel liseler durumundadır. Bunu kim inkâr edebilir? Ma-

arif vekaletince kabul edilmiş olan Tevhidi Tedrisat Kanunu gereğince askeri okullarımızın durumu muadeleti kabul edilmiş özel okullar durumunda olduğuna göre bizim maarif program ve sistemlerini aynen tatbik etmemiz lüzumsuz ve yersizdir. Zira maarif okulları üniversiteye talebe yetiştirmektedir. Sivil liseler sivil üniversitelerin kaynağıdır. Askeri okullar ise Harp Okulu'nun kaynağıdır.

Daha geçenlerde gazeteler liselerin kendi arzu ettikleri şekilde talebe yetiştiremediğinden şikayet eden ve yapılan imtihanlarda muvafak olamayan talebelerin çokluğundan şikayetçi bulunan üniversitelerin, Maarif Vekaletine müracaatla ders programlarının zamanın icaplarına göre değiştirilmesinin zaruri olduğundan bahsediyorlar ve bunu kabul eden Orta Tedrisat Genel Müdürlüğü'nün ders programlarında değişiklik yapmak yoluna girdiğini ve bu maksatla üniversiteye hangi derslere fazla zarnan ayrılmasını istediklerini sorduğunu yazıyordu.

Sivil lise ve üniversiteler ders programlarında revizyon yapmak zaruretini duymuş ve bu revizyonu yapma yoluna girerken bizim eski statüyü muhafaza etmeğe çalışmamız muhafazakârlığın bir örneği olur. Binaenaleyh askeri liselerin ders programlarında revizyon yapmak zaruridir. Programlarında revizyon yapılmış ve yeni bir şekle girmiş olan ve dolayısıyla Harp Okulu programları ile akord edilmiş bulunan askeri liselerimizin durumunu sağlamak için yapılacak hukuki muamele Maarif Vekaleti'ne müracaatla okullarımızın, (Tevhidi Tedrisat Kanunu muvacehesinde) muadeletini kabul ettirmekten ibarettir.

Atatürk'ümüzün gençliğe ve orduya emanet ettiği Cumhuriyetimiz emin ellerde olmalıdır.

III. ASKERÎ OKULLAR VE HARB OKULU

Harbiye yüce Türk milletinin göz bebeğidir. Bu millet ona toz kondurmaz. İşte bu güzide eğitim yuvalarımızda çağın gereklerine göre yeni düzenlemeler yapılması tabiidir.

Sekiz ilâ on gündür, askerî okullara yeni bir şekil vermek için Er-kânı Harbiyei Umumiyece bir komisyonun teşkil edildiğini, komisyonun “Askerî Akademiler Kanunu ve Talimatı”nı hazırlamakla meşgul olduğunu gazetelerde okuyoruz. Meclise kadar intikal ederek münakaşa konusu olan bu mesele üzerinde, serdedilen fikirler o kadar müte-nevvidir ki... İnsan bu fikirlerin hangisini tercih edeceğini şaşırır. Muhterem komisyon âzâlarının bu mevzu üzerinde ne düşündüklerini, nasıl bir yol takib ettiklerini bilmiyoruz. Fakat şurası aşikârdır ki kanun, talimat ve onları takib edeceği muhakkak olan program hazırlamak kolay bir şey değildir. Kanun ve program deyip geçmemek ve küçümsemek lâzımdır. Bunlar, bir devletin şekline, bir milletin durumuna yeni bir vechе verecek kadar mühim meselelerdir. Hazırlanan bir kanunla (ki biz kanunu, geniş mânâsını kastediyoruz) devlet rejimine istenilen şekil verilebilir.

Okullardaki ders programlarından, o milletin tarihini kaldırmaz ecdadınızı istikfâf eden, mazisini tanımayan bir nesil, pozitif ilimleri kaldırmaz müsbet ilimlerden mahrum bir nesil, dinî kaldınız dinsiz bir

nesil, askerliği kaldırınız vatansız bir nesil yetiştirmiş olursunuz. Hülâsa program bir millete yeni bir istikamet verecek, yeni bir ufuk açacak olan âmillerin başında gelir.

Bu itibarla, kanaati âcizanemize göre bu hususta takib edilmesi icabede en doğru yol, önce Amerika ve İngiltere gibi bu sahağa ileri gitmiş olan memleketlerin askerî okullarının tarihlerini, inkişaf eden seyrini, okutulan derslerin adet ve nevini incelemeli. Bugün nasıl bir kanun, talimat ve ders programı ile çocuklarını yetiştiriyorlar, bilinmelidir. Hattâ özel surette işten anlar, meslekten adamlar gönderilmeli tetkik ettirilmelidir.

Saniyen, kendi askeri okullarımızın tarihi, kanun, talimat ve ders programları tetkik edilmelidir. Bugün okutulan dersin adedi, mevzuu gözönünde tutulmalıdır. Böylece yabancı memleket askeri okullarındaki seyir ve yetiştirme tarzı ile kendi okullarımızın takip ettikleri seyir ve yetiştirme tarzı hakkında bir mukayese fikri doğacaktır. Onların iyi ve fazla olan tarafları ile bizim fena ve eksik olan taraflarımız iki tablo halinde gözlerimizin önüne serilecektir. Bundan sonra onların iyi taraflarını alarak programımızı hazırlamak kolay olacaktır. Mevzubahs ettiğimiz hususlar tetkik edilmez, onların iyi, bizim fena olan taraflarımız gözönüne getirilmezse hazırlanacak olan kanun, talimat ve program eksik olacaktır. Şunu da ilave edelim ki yabancılardan kanun, talimat ve programı aynen alıp, bünyemize uydurmadan tatbik etmek kâfi olmadığı gibi fayda yerine zarar da getirebilir. Zira bu milletin aslâ ihmal edilmemesi icabeden eski bir tarihi, kendisine has zengin bir âdet ve ananesi vardır. Binaenaleyh gaye yabancılardan kanun, talimat ve prog-

ramlarını aynen alıp tatbik etmek değil, kendi tarih, hususiyet, âdet ve ananelerimizle karıştırıp mezcederek, kendimize has yepyeni bir kanun, talimat ve program hazırlamak olmalıdır.

Bütün bunlardan başka, bugün askeri okullarda okutulan ders programlarında bir sakatlık bulunduğu aşikârdır. Çalışmalar bu sakatlıkları bertaraf etmek içindir. Hastalığın tedavisi, sakatlığın bertaraf edilmesi için uğraşanlar neler düşünüyorlar, bunu da bilmiyorum. Bizim kanaati âcizanemize göre; önce askeri okulların gayesi nedir? Bu tesbit edilmeli. Ondan sonra bütünsay-ü gayretler bu gayeye doğru yöneltilmelidir.

Esefle ve içim sızlayarak söylüyorum ki, bugün askeri okulların gayesi, bir harp adamı yetiştirmek mi, yoksa Ortaçağlar'dan kalma bir zihniyetle her telden çalan, her şeyden anlayan ve ismine kültürlü adam veya ayaklı kütüphane denilen bir adam yetiştirmek mi?.. Belli değildir. Askeri liselerde, tıpkı sivil liselerdeki dersler gibi ders okutulur, sanılır ki burada okuyan çocuklar da mezun olunca tıp, hukuk, mühendis, öğretmen v.s. bir mesleğe intisab edecektir. Onun için burada umumî kültür verilmektedir. Fakat askeri liseyi bitirince Harb Okulu'na gelir. Harb Okulu'nda 23 tane nazarî, bir o kadar da amelî ders ile karşılaşır. Subay olur. Olur ama gencin kendi mesleğine ait kafasında pek az bilgi vardır. Bir piyade teğmeni ne kadar piyadecilik, topçuluk, muhaberecilik bilirse bir topçu, bir muhabere teğmeni de o kadar piyadecilik, topçuluk ve muhaberecilik bilir. Gene subay, kendi branşında yetişmemiştir. Kendi branşında yetişmesi için atış okuluna gider. Kendi branşına ait ne öğrenirse burada ve bir sene zarfında öğrenir. Kıt'asında bir iki sene

durur durmaz jandarma kursu, muhabere kursu, ileri hizmet, geri hizmet vs. diye mütemadiyen yer değiştirir. Bu şekil tarzı hareket, hiç şüphe yoktur ki zaman ve masraf bakımından bir çok zararlara yol açmaktadır.

Şunu da ilâve edeyim ki, münevverim diyen bir adam, kültürlü adam olmalıdır. Hele bir subayın umumî kültür sahibi olmasını canı gönülden arzu edenlerdenim. Fakat bugünkü programlarla istenilen umumî kültürün okul sıralarından ziyade hayatta çok okumakla elde edilebileceğine kani bulunmaktayım. Hangi branşı alırsanız alınız, mezun olduktan sonra okumayan bir kimse ne mesleğinde sivrilebilir, ne de umumî kültür sahibi olabilir. Bu itibarla bize kültürlü adamdan önce mesleğinde yetişmiş, pişmiş, mesleğinin ehli adam lâzımdır. Şahsımızdan pay biçelim. Şu geniş ilim deryasında kendi branşımızdan başka hangi sahadada esaslı bir fikre sahibiz? Bir doktor ne kadar hukuktan anlar? Bir mühendisin tarihten nasibi nedir? Bu bir hakikat iken kendi sahasında yetişmesi icabeden bir subaya neden yüksek matematik, ekonomik, tarih, hukuk okutulmakta, her şeyi bilmesi için ısrar edilmektedir?

İşte bütün bunların hal çaresi, vakit geçirmeden askeri liseleri, koleji, Harb Okulunu, Harb Akademisi haline getirmektir sanıyorum. Hatta mümkünse talebeler daha lisenin son sınıfında iken iyi bir test usulü ile topçu, piyade, muhabere vs. branşlarına ayrılmalıdır. Harb Okulunda her sınıf, kendi branşına ait nazarî ve amelî ders görmelidir. Bu arada verilmesi icabeden kültür dersleri de verilebilir. Bu takdirde, atış okullarına lüzum kalmayacaktır. Zamandan olduğu gibi masraftan da istifade edilecektir. Kendi branşında 3-4 sene nazarî ve amelî ders gören genç branşının ehli olarak yetişmiş olacaktır. Kıtasının işinin ba-

ına geldiği zaman kıta veya gedikli çavuşlarının yapacağı işlerle değil, daha önemli işler yapabilecek ehliyet ve salâhiyet kazanarak gelmiş olacaktır.

Askeri okullarımız ve şanlı Harbiye yeni yeni kahramanlıklar ve başarılar için topyekûn hazır olmalıdır. Bu genç yürekler, Atatürk'ün izinde ve ışığında onun çizdiği yolda emin adımlarla ilerlemelidir.

IV. HAVA KUVVETLERİ VE HAVA HARB OKULU

İlk Adım

İlk uçuşlarına Hazarfen efendilerle başlayan bu millet, ilme ve tekniğe lâzım gelen değer verilmemesi yüzünden, asırlarca kanatları koparılmış olarak kaldı.

Trablusgarb savaşları bütün şiddetiyle devam ederken denizden ve havadan yardım yapılamamıştır. Halbuki batılı milletler daha o zamandan balonlar ve uçaklarla havalara da hakim olmaya başlamışlardı. Teknolojinin ilerlemesiyle tehlikeler havalarda da belirdi. Karaların ve denizlerin müdafaası gibi havalarda da müdafa edilmesi icabediyordu. İşte bu sebebin bir sonucu olarak, Mahmut Şevket Paşa'nın himmetiyle önce "Kıtaat-ı Fenniye ve Mevaki-i Müstahkeme Müfettiş-i Umumiliği" teşkil edildi. İki şubeden ibaret olan müfettiş-i umumiliğin bir şubesi de (II. Şb.) "Hava şubesi" idi. 1 Haziran 1911'de kurulan bu çerkiş tekşilât, Kur. Yb. Süreyya Bey başkanlığında Yeşilköy'de çalışmaya başladı. Süreyya bey önce Yeşilköy'de hangarlar, pistler yaptı. Bu arada İngiltere'den satın alınan iki uçak da buraya geldi. Batıda yetişmiş ve pilotaj formasyonu kazanmış olan Fesa ve Kenan bey adındaki iki pilotumuz da buraya tayin edildiler, uçuş eğitimi yapmaya başladılar. Kısa zamanda Yeşilköy'deki havacı personelin ve uçağın mikta-

rı artırıldı. Uçak miktarı, yeniden alınanlarla 17'ye yükselirken, pilot olmak isteyen gönüllü gençler de kalabalıklaştı.

Tabii olarak çalışmalar, uçuculuğa ait nazari ve uçuşa ait ameli bilgiler edinmek konusunda toplanıyor gençlere bir pilotaj formasyonu vermeye çalışılıyordu. Çalışmaları görenek takdirle karşılayan M. Şevket Paşa, burasının bir hava okulu olmasını ve buna göre hazırlıklar yapılmasını emretti. Böylece 3 Temmuz 1912'de ve Yeşilköy'de ilk "Hava okulu"muz açıldı. Yerli ve yabancı uzmanlar eliyle, kara birliklerinden alınan genç subaylar burada havacı olarak yetişmeye başladılar. Mezun olanlardan bazıları Avrupa'ya gönderiliyor, umumî bilgileri yanında, pilotaj formasyonlarının ve uçuculuk maharetlerinin artırılmasına çalışılıyordu.

Milli Ruh

Uçmaya alışan yavru kuşun, uçuş mesafeleri kısa olur. Büyük ideallerle yetişen pilotlarımızdan Teğmen Nuri Bey, 24 Eylül 1913'de Edirne'den İstanbul'a uçtu. Bu o zaman memleketimizde ilk uzun uçuş ve rekordu. Arkadan Yüzbaşı Salim Bey Yeşilköy'den kalkıp Marmara denizini aştı ve Bursa'ya geldi. Bu da deniz üstünde en uzun mesafe uçuştur. Bu da ikinci rekor oldu. 14 Kasım 1913'de Yüzbaşı Fesa, Üsteğmen Fethi ve Fazıl beyler İstanbul'dan Edirne'ye gidip inmeden geri döndüler. Bu üçüncü uzun mesafe uçuşu ve rekoru idi. I. Dünya Savaşı başlarında idi, Hükûmetin isteği ile İstanbul-Kahire gezisi tertib edildi. 16 Ocak 1914'de Fethi Bey ile Nuri bey İstanbul'dan uçarak Filistin'e kadar geldiler. Fakat hava şartlarının bozukluğu, teknik imkanların zayıf olması sebebiyle uçaklarıyla birlikte düşüp şehit oldular.

Altı ay sonra Yüzbaşı Salim Bey, Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın makamında huzuruna çıktı. Selâm verip dimdik durduktan sonra:

– Paşam, arkadaşlarım Filistin'de şehit oldular. Allah rahmet eylesin! Onlar şehit oldularsa ben varım, müsaade ederseniz, ben bu geziyi tamamlamak, havalardan yere düşmüş olan şeref bayrağını alıp göklerin burcuna dikmek isterim! diyerek müsaade istedi. Gözleri dolu dolu olan Enver Paşa:

– Müsaade kolay yüzbaşı, ama, Kahire'ye varmak zor. İmkânlarımız zayıf, korkarım seni de kaybederiz.

– Paşam, sizden imkân, yardım istemiyorum. Sadece müsaade istiyorum. Bu müsaade ile millî şerefimiz kurtulacak, dünyadaki prestijimiz yükselcektir. Millî şerefin kurtarılması için bir Salim feda olsun.

Enver Paşa, Salim beydeki aşkı, şevki ve millî heyecanı görerek istenilen müsaadeyi verdi. Salim bey, yarım kalmış seyahatı tamamlayarak 6 Mayıs 1914'de İstanbul'a döndü.

Okul, 1914–1918 I. Dünya Savaşı döneminde Almanlar'ın idaresinde faaliyetine devam etti. 1918–1921 döneminde hava okulunun öğretim yapmadığı görülmektedir. Hava okulu, millî mücadele esnasında 1921'de Konya'da yeniden açıldı, sonra Adana'ya nakledildi. Millî mücadelenin o buhranlı günlerinde, bir yandan tamirhanelerde bulunan uçak parçaları bir araya getirilerek, birbirine uydurularak, kanat ve gövdeler, kaput bezleriyle kapanır, patates ve paça suyu gibi iptidai maddelerle bezler gerginleştirilerek uçak meydana getirilirken, öte yandan eski havacı subayları toplayarak ve bunların idaresinde pilot yetiştirmeye çalışılıyordu. Böylece bir hava bölüğü teşkil edilmişti. Es-

ki havacıardan yüzbaşı Fazıl Beyin kumandasında, büyük taarruza iştirak eden bu bölük bir yandan keşif görevleri yaparak bir yandan taarruzu havadan destekleyerek önemli hizmetler ifa etmiştir.

İstikbal Göklerdedir

Adana'daki Hava Okulu, millî mücadeleden ve İzmir'in geri alınmasından sonr 1922'de İzmir Gaziemir'e nakledildi. Okul, burada Fransa'dan satın alınan yeni uçaklar, malzeme ve öğretmenlerle takviye edildi. Kara Harp Okulunu bitiren ve birliklerden gönüllü olarak alınan subaylara burada harbokulu öğrenimini bitirdiklerinden, daha çok "Fizik, matematik, motor, uçuş ve klimatoloji" gibi meslekî bilgiler verilerek, eğitim uçuşları yaptırılıyor, pilotaj bilgileri veriliyor ve uçuş maharetleri artırılıyordu. Yetişenler arasında üstün kabiliyetleri görülenler Avrupa'ya gönderiliyor, bir müddet de burada kalıp "kurs mahiyetinde" eğitim görüyorlardı. Buna 1922–1951 döneminde aynen devam edildi. Bu arada Dünya, dolayısıyla Türk havacılığında da önemli değişimler olmakta idi. Hava kuvvetlerimiz kadro, malzeme ve personel bakımlarından her sene biraz daha değişiyordu. Nitekim 1928'de Hava Müsteşarlığı, 1944'de Hava Kuvvetleri Kumandanlığı kurulduğu gibi, Eskişehir, hava birliklerinin genel karargâhı haline geldi.

Bir yandan hava kuvvetlerimizin kadrosu genişler, uçak, malzeme, radar, ikmal meseleleri çoğalırken öte yandan bütün bunları idare edecek, teknik bilgilerle mücehhez subaya olan ihtiyaçlar da arttı. Teknolojinin, özellikle uçak tekniğinin hergün biraz daha gelişmesi ve değişmesi, bu hızlı gelişme ve değişmeleri adım adım takip edecek evsafta yetişmiş personele olan ihtiyacı ortaya koyuyordu. Zaruret ve ihtiyaç

sebebiyle 1 Ekim 1951’de Eskişehir’de “Hava Harbokulu” açıldı. Teknolojik devir, teknik, özellikle uçuculuk ve uçak tekniğinin tam ehli eleman istiyordu. Böyle bir eleman, gayesi ayrı olan Kara Harb Okulunda yetişemezdi. Nitekim Kara Harb okulunda okunan sosyal dersler ve “Hukuk, Anayasa, Ceza Hukuku, Devletler Hukuku, İnkılâp Tarihi, Ekonomi” aynen Hava Harb okulunda da okutuluyorsa da Fen dersleri değişti. Fen dersleri olarak Hava Harb okulunda “fizik, elektrik, matematik, makine, uçak motoru, hava tabyası, hava taktiği, termodinamik, kilmatoloji, radar, füze, uçak çeşitleri” vb. gibi dersler okutulmaktadır.

Hava Harb okulunu 1951’den bu yana 3000 kadar hava subayı yetiştirmiştir. Aralarında yalnız Türkiye’de değil, milletlerarası evsafıta bröve sahibi olanlar vardır. Bunlarla ne kadar iftihar edilse azdır. Millet in istikbalini göklerde arayan ve onu göklerde her zaman koruyacak olan bu gençler Atatürk’ün “istikbal göklerde dir” emri altında vazife görmektedirler.

Hava Harb okulunu 24 Eylül 1954’de İzmir – Güzelyalı’ya, 1958’de Güzelyalı’daki yeni tesislerine, 22 Temmuz 1967’de de İstanbul – Yeşilköy’deki modern tesisleri ihtiva eden yeni binasına taşınmıştır. Burada öğretimine devam etmektedir.

V. BİR İRFAN YUVASI: KULELİ LİSESİ

Fâti̇h, İstanbul'u zaptettiği zaman, Kuleli'nin bulunduğu yer ve sırtlar bir koruluktur. "Papaz Koruluđu" denilen koruluğun içinde bir manastır ile, papazlara ait binalar vardı. II. Bâyezid ve Yavuz Selim zamanlarında koruluğun vâdi kısmında ve ekilmeye müsait olan yerlerinde saray için çeşitli bostanlar, sebzeler ve çiçekler yetiştirilmeye başlanmış, hatta Yavuz Selim zamanında bostancılar ve bostancıbaşılar için bazı binalar yapılmıştır. Bunlara "Bostancıbaşı odaları" deniyordu.

Evliyâ Çelebi'nin ifadelerinden anlaşıldığına göre Kanunî burada, bostancıbaşı odalarından başka, bir de "her katında fiskiyeler bulunan birkaç katlı müzeyyen bir kasır" yaptırmıştır. III. Ahmed zamanında Kuleli civarının Hasbahçe olarak kullanıldığı Nevşehirli İbrahim Paşa'nın dâmadı Kaymak Mustafa Paşa'nın sahildeki camiye yaptırdığı bilinmektedir.

II. Mahmud zamanında bugünkü binanın olduğu yer, "Nikola ve Atanaş" adlı iki Rum vatandaştan satın alınmış ve burada ilk defa 1828'de ahşap bir süvari kışlası yapılmıştır⁶. Bu kışla tek katlıydı. 1828-1837 tarihleri arasında kışla olarak kullanılan binanın, 1837-1839 arasında karantina ve tahaffuzhane olarak kullanıldığı ve 1839'da tekrar suvari alayına devredildiği anlaşılmaktadır. Sultan Me-

6 Bahsedilen yerin II. Mahmud tarafından satın alınmış olması, o zamana kadar buranın boş olduğunu, bina bulunmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

cid zamanında ve 1842’de içinde oturulamayacak derecede harap olan bina, suvari alayı Fenerbahçe kışlasına taşındıktan sonra, 1798 kese akça sarfedilerek 1843 yılında tamir edilmiş, suvari alayı tekrar buraya taşınmıştır. Fakat bina 1844’de tamamen yanmış, yerinde 1845’de, yarısı ahşap, yarısı kârgir ve iki katlı olarak yeniden yapılmıştır. Bu bina kuleli idi ve ismine “Kuleli Kışla” deniyordu. Okulda mevcut kitâbe-lerden anlaşıldığına göre Sultan Mecid, yalnız kışlayı değil, bir hastane ve bir de maneş binası ilâve ederek, kışla sitesini genişletti. 1846’da su getirildi. 1848’de arka cephedeki ahırlar üzerine subaylar için çalışma ve yatma odaları ile padişah için bir oda (Dâire-i Hümâyûn) ilâve edildi. Böylece bugünkü okul sitesinin çatısı atılmış oldu.

Kuleli Yanıyor

1855–1856 Kırım Savaşı esnasında bina, müttefiklerimiz olan Fransız ve İngilizler’e devredildi. Onlar binayı kışla ve nastane olarak kullandılar. Bu hastanede ölen askerlerini, kışlanın kuzey sırtlarındaki mezarlığa defnettiler. Onun için buraya hâlâ “İngiliz Mezarlığı” denmektedir. 1859’da Sultan Mecid’i tahtan indirmek maksadıyla Hüseyin Paşa tarafından hazırlanan ihtilâl, önceden haber alınmış ve suçlular, Serasker Rıza Paşa tarafından Kuleli kışlasında muhakeme edilmişlerdi. Bu olay, tarihlerimize “Kuleli Vakası” olarak geçmiştir.

Kuleli vakasından sonra bina, büyük bir yangında yanmıştır. Üzerindeki kitâbeden açıkça anlaşıldığına göre, Sultan Aziz zamanında ve 1863’de yeniden yapılmıştır. Yeniden inşa edilen binanın ana duvarları kârgir, bölmeleri, tavanları ve tabanları ahşap idi. Sahil tarafı üç, arka tarafı iki kattı, büyük kapıların, pencere kenarlarının ve tavanların

sanat tarzı rokoko tarzı idi. Zaman zaman tamir edilmesine rağmen, rokoko tarz muhafaza edilmiştir. 1863'ten 1876'ya kadar onüç sene daha kışla olarak kullanılan bina, 1876'da liseye devredilmiştir.

Vehib Paşa'nın okul kumandanlığı zamanında, iki kulenin dışında ve kuzeydeki bina ilâve edilmiştir. Bu ilâve binanın alt kısmı halen, sinema salonu ve gazino, üst kısmı fizik, kimya laboratuvarları, şeref salonu, levazım deposu olarak kullanılmaktadır. Ek bina, bir milyon lira civarında bir para ile yapılmıştır. Son defâ bina, Orgeneral Cemal Tural'ın himmeti ve okul kumandanı Kur. Alb. Bayram Arslan'ın gayreti ile 6 milyon liradan fazla bir para harcanarak yeniden betonarme olarak esaslı bir şekilde tamir edilmiştir.

Kuleli Adı

XVII. asırda Evliyâ Çelebi'nin "Kuleli" adını kullandığına bakılırsa bu havalide "Kuleli" bir binanın bulunduğu hükmedilir. Fakat bu bina, ne binasıdır ve hangi binadır? Bugünkü rasathanenin bulunduğu tepenin üstünde, Bizanslılar devrinde bir manastır vardı. Bu manastır, kuleli idi. Kanunî'nin yaptırdığı fıskiyeli kasrın da kulesi vardı. Şimdiki yukarı okulun olduğu yerde de, oldukça yüksek bir kule bulunuyordu. Sadrâzam İbrahim Paşa'nın bu kulenin enkazını ve taşlarını taşıyıp Sâdâbâd Kasrı'nı yaptırdığından bahsedilir. O halde, şeklini bu havalide isim olarak kabul ettiren bir manastır, bir kasır veya bir kule vardı. Ama Kuleli adı hangisinden gelmektedir? Bunu kesin olarak bilemiyoruz. Sultan Mecid de suvari kışlasını, "Kuleli" ismine izafeten kuleli yaptırmıştır. Bir aralık yıkılmış olan kuleler, 1846-1868 tamiratında yeniden inşa edilmiştir. Bütün bu tarihî gelişmelerin neticesinde "Kuleli" adı, lisenin adına da alem olmuştur.

Kuleli'nin Açılması

Bugünkü Kuleli Askerî Lisesi'nin ilk devresini, İstanbul'da, Maçka kışlasında açılan "Mekteb-i Fünûn-ı İdâdiye-i Şâhâne" teşkil eder.

Harp Okulu 1835'te resmen açıldığı zaman, öğrencilerine beş sene ilkokul öğretimi vermekle işe başlamış, sonra da üç sene ortaokul öğretimi vermiştir. Böylece sene $1835+5+3=1843$ olmuştur. Bu okulu bitiren öğrenciler, o zaman "İkinci Okul" denilen ve bugünkü lise birinci sınıfına eşit olan ikinci okula geçmişlerdir. İkinci okula geçen öğrenciler, 1843-1844 ders yılını da okuyarak lisenin ikinci sınıfına geçmişlerdir. Fakat sene de 1844 olmuştur. Harp Okulu, gayri resmi olarak açılalı on, resmen açılalı dokuz sene olmuş, halâ tek bir subay mezun etmemiş veya edememişti. Halbuki, kadrosu bir hayli geniş olan imparatorluk ordusuna, kısa zamanda çok miktarda "mektepli" subay yetiştirmek, orduyu meslekî formasyonu olan müspet görüşlü mektepli subayların eğitim ve öğretimine teslim etmek icap ediyordu.

Harp Okulu'ndan kısa zamanda çok miktarda subay mezun edebilmek, ordunun eğitim ve öğretimini, savaş bilgisi formasyonuna sahip subayların kumandasına verebilmek ise, Harp Okulu'na, aldığı öğrencilere ilk, orta ve lise öğretimi yaptırarak uzun bir zaman kaybettirmekle mümkündü. Bunun için de Harp Okulu'na kaynak olacak, ona öğrenci yetiştirecek olan askerî liseler açmak lâzımdı. Askerî lise açmak zarureti, kendisini şiddetle hissettiriyor ve bu hal padişahı, kumandanlar ve Harp Okulu idarecilerini düşündürüyordu⁷. Bu zarureti gören-

7 Unutmamalı ki, bizde ilk sivil liseler 1838'de açılmıştı. O da bir veya iki tane idi. Harp Okulu'nda yetişmiş kumanda heyeti ile yetişen ve idare edilen M. Ali Paşa ordusu, alaylı subaylardan müteşekkil kumanda heyeti ile yetişen ve idare edilen Osmanlı ordusunu 1839'da Nizib'de feci bir şekilde mağlûp etmişti. Bu acı tecrübe de henüz unutulmamıştı.

lerden biri de Harp Okulu kumandanı Emin Paşa (1841 – 1846) idi.

Emin Paşa, hem Harp Okulu'nu Avrupa harp okulları seviyesine çıkarmak, yetişecek subaylara zamanın savaş bilgilerini en iyi şekilde öğretmek, hem de istenilen subayı en kısa zamanda yetiştirmek hususundaki fikirlerini seraskerlik makamına yazdı. Seraskerlik makamının da bu fikirleri benimsemesi ve desteklemesiyle, konu padişaha duyuruldu. Neticede 9 Nisan 1845'de Bâb-ı Âli'de geçici bir komisyon kuruldu. Haftada iki gün toplanan geçici komisyonun üyeleri, üç kişiden ibaretti. Biri Emin Paşa, biri sonra sadrazam olan Fuad Paşa, biri de sonra şeyhulislam olan Ârif Hikmet Bey'di. Komisyon, çalışmalardan sonra yalnız askerî öğretim tarihinde değil, Türk öğretim tarihinde de önemli bir yeri olan ve ileriye ışık tutan uzun bir rapor hazırladı. Raporun gerekçe kısmında başlıca şunların yapılması istenmekteydi:

1– Harp Okuluna ilk, orta ve lise çağındaki öğrenciler değil, liseyi bitirmiş ve Harp Okulu'na girebilecek seviyeye gelmiş öğrenciler alınmalıdır.

2– Askerî liseler açılmalıdır.

3– Askerî liselere yalnız âyanın, eşrafın, kadıların, ulemanın, meşayihin, müderrislerin, vükelâ ve vüzeranın çocukları değil, 12 yaşına girmiş, fakat 17 yaşını bitirmemiş soyu soppu belli, ruhen asil ailelerin çocukları da alınmalıdır.

4– Askerî liselere ehliyetli öğretmenler temin edilmelidir.

5– Askerî liselere rağbeti artırmak için, öğrencilere süslü ve parlak elbiseler giydirilmelidir.

İşte bu adı geçen “Dersaadet İdadiyesi” Kuleli Lisesi'nin ilki ve

esası olmuştur.

Geçici komisyonun aldığı kararlar, Dâru'ş-Şûrây-ı Askerî ve Meclis-i Vâlâ'da müzakere edildikten sonra sadrazam tarafından Sultan Mecid'e arz edilmiştir. Padişah da kararı aynen kabul ettiğinden gereğinin yapılması emredilmiştir.

Padişahın emri üzerine harekete geçilmiş ve Harp Okulu öğrenci adayları bir ay devam eden ciddî bir imtihandan geçirilmiştir. İmtihanda üstün başarı gösterenler Mekteb-i Ulum-ı Harbiye öğrencileri, orta derecede başaranlar Mekteb-i Fünun-ı İdadiye öğrencileri ve bir başarı gösteremeyenler de "İhtiyat sınıfları öğrencileri" olmak üzere üç gruba ayrılmışlardır.

İrade-i seniyye ile birbirlerinden ayrılan iki okuldan Mekteb-i Ulum-ı Harbiye, küçük Taksim'de, topçu birlikleri (veya Tophane) hastahanesi olarak yapılan binaya (ki sonra bu binanın yerinde bugünkü orduevi binası yapılmıştır), Mekteb-i Fünûn-ı İdadiye ise, 1835'ten beri Harp Okulu binası olan Maçka kışlasında kalacaktı. Fakat her iki binanın da tamir ve tadilâta ihtiyacı olduğundan, binaların tamiri bitinceye kadar her iki okul, 1845'de Eski Dolmabahçe Sarayı'ndaki Çiniliköşk'e taşındılar.

Harp Okulu 1900, Maçka Kışlası 500 keseye tamir edilip bitmiş olduğundan 1846'da her iki okul kendi binalarına taşındılar. İdadiye Maçka Kışlası'na taşındı. Yine her iki okul aynı gün, 24 Şevval 1262 (milâdî 1846) de Cumartesi günü saat 10 civarında resmen eğitim ve öğretime açıldılar. Cumartesi günü saat dokuzdan sonra Harp Okulu'na gelen ve törenle karşılanan padişah, Harp Okulu'nu resmen eğitim ve öğretime açtıktan sonra kalkıp Maçka'daki idadiyeye gelmiş, burada da

törenle karşılanmıştır. Bir müddet dinlendikten sonra, salonda toplanmış olan öğretmen, öğrenci ve idarecilerin yanına gelmişti. Kısa bir konuşma yapan padişah:

– Sizler ki, Mekteb-i Fünun-ı İdadiye'nin öğretmenleri ve idarecilerisiniz. Geceyi gündüze katıp çalışmalı, millet için en faydalı elemanı yetiştirip seçmelisiniz. Öğrenciler sizler de, sizler için yapılan bunca emek ve masrafları heba etmemek, yarının en iyi ve bilgili subayı olabilmek için şevkle, heyecanla çalışmalısınız, demiştir.

Dağa sonra orada bulunan Nuruosmaniye Camii İmamı Hayri Efendi'ye işaret etmiş, o da:

– Yarabbi!.. Okullar açarak milleti aydınlatmaya çalışan padişahımıza uzun ömürler, Mekteb-i Fünun-ı İdadiye'yi millet ve memleket için hayırlı eyle, diye dua etmiş ve idadiye, 1846-1847 ders yılında öğrenime açılmıştır.

Okulun İsmi

Gördüğümüz çeşitli vesikalarda okulun ismi, “Dersaadet İdadiyesi”, “Mekteb-i Harbiye İdadiyesi”, “Mekteb-i Fünun-ı İdadiye”, “Mekteb-i İdadiye-i Şâhâne”, “Mekteb-i İdadiye” ve “Kuleli Kışlasında veya Kulelide kâin Mekteb-i İdadiye” gibi çeşitli şekillerde geçmektedir.

1924'de “Tevhid-i Tedrisat Kanunu” kabul edildiği zaman okul bir aralık sivilleştirildi. İsmi dahi değiştirilerek, sair sivil liseler gibi sadece “Kuleli Lisesi” ismi verildi. Öğrencilerden askerî işaretler, elbiseler çıkarıldı.

Cumhuriyet devrinde idadiye isimleri kaldırılarak “Lise” denilmeye başlandığı için “Kuleli Askerî İdadiyesi” ismi de “Kuleli Askerî

Lisesi" ismiyle değiştirildi. Halen Kuleli Askerî Lisesi veya kısaca "Kuleli Lisesi" ismiyle yadedilmektedir.

Harp Okulu'ndan ayrılarak inüstakil bir şekilde açılan lise, Maçka Kışlası tamir edilinceye kadar, 1845–1846 arasında Çiniliköşk'de kaldı. 1846'dan 1855'e kadar Maçka'da kalan okul, Kırım Savaşı, (1853–1856) esnasında boşaltıldı. Bina Fransızlar'a verildi ve okul, Üsküdar'daki eski bir okul binasına taşındı. 1857 ders yılı sonunda tekrar Maçka Kışlası'na geçti.

1868'de İstanbul'da bulunan Kara ve Deniz Mühendishaneleri idadiyeleri ile Tıbbiye ve Harp Okulu idadiyelerinin, yani dört idadiyenin birleştirilerek, büyük bir bina olan Galatasaray Kışlası'nda toplanmasına karar verildi.

1868'de Maçka'dan Galatasaray'a, 1876'da da Kuleli Kışlası'na taşındı⁸.

Okul, Kuleli Kışlası'nda 1876'dan 1878'e kadar ancak iki ders yılı kalabildi. 1877–1878 Osmanlı–Rus savaşları esnasında, Kuleli'nin hastahane olması icabetmiş, okul bu sefer de Pangaltı'daki Harp Okulu binasına, 1879'da tekrar Kuleli Kışlası'na taşınmıştır.

1912–1913 Balkan Savaşı esnasında okul, Beylerbeyi Sarayı'nda, 1913–1919'a kadar tekrar Kuleli'de kaldı. Mütareke devrinde İngilizler, Kuleli'yi "depo ve transit merkezi yapacağız" diye binanın 24 saat içinde boşaltulmasını istediler. Boşaltılan binayı "Ermeni Yetimleri

8 Başbakanlık arşivindeki vesikalarla, Kuleli arşivindeki vesikalardan elde edilen bilgiler birleştirilince, Mir'ât-ı Mekteb-i Harbiye'deki, T. Maarif Tarihi'ndeki ve onlardan naklen Galatasaray Tarihçesindeki taşınmalara ait bilgi ve tarihlerin yanlış olduğu ortaya çıkmaktadır.

Okulur' olarak kullanmaları için Ermeniler'e verdiler. Bizim yetimleri sokağa atıp Ermeni yetimlerini yerleştirdiler. Eşyalarıyla beraber okul parkında kurulan çadırlara taşınan okul, birkaç gün sonra da Kâğıthane Sünnet Köprüsü'nde kurulan çadırlara, üç ay sonra da Maçka'daki si-lâhhanenin yanındaki karakol binasına, beş ay sonra da Beylerbeyi Sa-rayı yanındaki eski jandarma okulu binasına taşındı. Burada 1921'e ka-dar kaldı. 1921'de de boşaltılmış olan Kuleli'ye taşındı. İkinci Dünya Savaşı esnasında Konya'ya taşınan okul (1941-1947) yıllarında bura-da kaldı. 1947'de tekrar Kuleli'ye geldi.

Kurulduğu günden beri okuldaki öğrenci mevcudu şöyledir:

1845-1855 arasında: 240-270 kadar

1855-1865 arasında: 200-210 kadar

1865-1875 arasında: 200-210 kadar

1875-1885 arasında: 550-600 kadar

1885-1895 arasında: 800-910 kadar

1895-1905 arasında: 990-1052 kadar

1905-1915 arasında: 1100-1325 kadar

1915-1925 arasında: 1300-1260 kadar

1925-1935 arasında: 1100-1210 kadar

1935-1945 arasında: 1000-964 kadar

1945-1955 arasında: 970-1030 kadar

1955-1965 arasında: 1000-1030 kadar

1967-1968 arasında: 1210-1212 kadar.

Bir memleketin aydınlarını, o memleketteki okullar ve bu okullar-

daki ders programları yetiştirir. Bu itibarla ders programları deyip geçmemek gerekir. İstanbul Askerî Lisesi'nde (idadiyesinde) 1845'den 1868'e kadar beş sınıfta şu dersler okutulmuştur.

1'inci sınıfta; İmlâ, rık'a, sülüs, çizgi, kıraat.

2'nci sınıfta: Avâmil, sarf, nahiv, hüsnühat, resim.

3'üncü sınıfta; Vaz'-ı beyân, mantık, kavaid-i Farisî, tuhfe-i Vehbî, hüsnühat, imlâ, Fransızca ve resim.

4'üncü sınıfta: İlm-i hesap, coğrafya, Baharistan, hüsnühat, Arapça, Farsça, Fransızca, imlâ ve resim.

5'inci sınıfta: Usul-i hendese, hendese ameliyatı, müsellesât-ı kürevîye ve müsteviye, cebr-i âdî, coğrafya, Gülşen-i Maârif (tarih), Arapça, Farsça, Fransızca, kitâbet, menazır, imlâ ve resim dersleri okutuluyordu.

1868'de İstanbul'daki çeşitli idadiyeler Galatasaray'da birleştirilince okullar üç seneye indirilmiş ve 1868'den 1876 tarihine kadar,

1'inci sınıfta: İlm-i hesap, coğrafya, Kavaid-i Osmânîye, Kavaid-i Farisîye, Gülistan, Fransızca, imlâ, resim ve jimnastik.

2'nci sınıfta: Cebr-i âdî, ilm-i hesap, coğrafya, Osmanlı tarihi, Baharistan, kitâbet, Fransızca, resim ve jimnastik.

3'üncü sınıfta: Usul-i hendese, Cebr-i âdî, kitâbet, kozmografya, Fransızca, resim ve jimnastik dersleri okutulmaya başlanmıştı.

Derslerin arasında din derslerinin ismine tesadüf edilmemekle beraber, okullarda din derslerinin de okutulduğuna muhakkak nazarıyla balmak icabeder. Adı geçen derslerin haftada kaç saat okutulduğunu

bilmiyoruz.

1871’de idadiyenin ihtiyat sınıflarından başka, üç seneden ibaret olan öğretim müddeti, öğrencinin öğrenmeye mecbur olduğu bilgileri öğrenmeye kâfi gelmediği ileri sürülerek derslerin “blok ders” şeklinde verilmesi istenmişse de bu teklif kabul edilmemiştir. Fakat Galatasaray’daki “umum mekâtib-i idadiyenin” lağvedilmesinin düşünüldüğü sırada ve 1875’de Harb Okulu’nu, Avrupa harp okulları derecesine çıkarmak için idadiye dört seneye çıkarılmıştır. Ancak kabul edilen bu yeni şekil ya hiç tatbik edilmemiş veya 1875–1876 ders yılında ancak bir sene tatbik edilmiştir. Çünkü en küçük bir tereddüde mahal kalmayacak şekilde bilinmektedir ki, okul 1876’da üç sınıflıdır.

1876 tarihli bir yazıda Harbokulu’nun öğretim süresi iki seneye indirilerek, az zamanda çok subay yetiştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar ve verilen emir üzerine öğretmenlerden ve idarecilerden müteşekkil bir komisyon toplanmış, komisyon üç seneye indirilen lise ders programlarını tesbit etmiştir.

Ayrıca, her derse verilmesi icabeden notlar, her dersten sorulması icabeden sorulara verilecek notlar ve üss-i mizan dahi tesbit edilmiştir. 1876’da kabul ve tatbika başlanan bu düzen, 1882’ye, Golç Paşa zamanına kadar devam etmişti. Golç Paşa, 1882–1908 yılları arasında not ve üss-i mizan ile ders süresine dokunmamakla beraber, ders ilâve etmek veya çıkarmak suretiyle programlarda önemli değişiklikler yapmıştır.

Vehib Paşa’nın (1909–1912) okul kumandanlığı zamanında okulun eğitim ve öğretim kadrosunda olduğu gibi, ders programlarında da önemli değişiklikler olmuştur.

Cumhuriyet Devrinde

Cumhuriyet'ten sonra da derslerde önemli değişmeler olmuştur. 1923–1924 ders yılında okunan derslerle, 1933–1934 ve 1945–1946 ders yıllarında okunan dersler arasında önemli bir fark yoktur. Farklar, derslerin konularında değil, isimlerde görölmektedir.

1965–1966 ders yılının başında bizim de bulunduğumuz bir komisyonda askerî lisede okunan sosyal dersler %75 nisbetinde millileştirilirken, müsbet ilim dersleri de %75 nisbetinde aktüelleştirilmiştir. Halen bu program tatbik edilmektedir.

Okula Giriş

Öğrenci Kabulü: İdadiyeler ilk açıldığı zaman okula, “kaduların, ulemânın, müderrislerin, şeyhlerin, vükelânın, vüzerânın, âyân ve eşrâfın ve sülâle–i tâhireden olanların çocuklarının alınması” düşünülmüş ve arzu edilmişse de, asilzâde diyebileceğimiz bu zümreden bir kısmının taassup sebebiyle, bir kısmının yarından şüphe etmeleri sebebiyle, çocuklarını askerî liselere göndermeyince, “aslı nesli, soyu soppu belli, ruhen asil, güçlü kuvvetli, zeki ve kabiliyetli, mütenasip vücutlu çocukların da alınmasına” karar verilmiştir. Hattâ bunların subay çıktuktan sonra kendi memleketlerinde veya civarda bulunan birliklere tayin edilmeleri esası kabul edilmiştir. Böylece hem subayların ailelerinin yanında bulunmaları, hem de çocukların subaylara imrenip askerî okullara talip olmaları sağlanmış oluyordu. Bununla beraber okula girmek isteyenler ilk zamanlarda az olmuştur. Böyle hallerde İstanbul idadiyesi, ihtiyacını, kendi deposu veya ambarı demek olan ihtiyat sınıflardan temin etmiş ve girmek isteyenleri de senenin her mevsiminde almıştır.

Fakat 1847'den itibaren okula girmek isteyenlerin miktarı çoğalmaya başlamıştır. Bunun üzerine okul kumandanlığı, askerî okullar nazırlığına şu mealde bir teklifte bulunmuştur: "Hüner ve marifetli, okumanın kıymetini bilen aileler, çocuklarını subay yapmak istemektedir. Nâsiyelerinde istidat ve kaabiliyet görülenler, okula alınmaktadır. Fakat kayıt ve kabul için belli bir zaman yoktu; vakitli vakitsiz müracaatlar olmakta, bu ise derslerde karışıklığa ve zorluğa, disiplinde nizam-sızlığa sebep olmaktadır. Bundan böyle bir ders yılı içinde şevval safer ve cemaziyelâhur aylarında üç defa öğrenci kaydı yapılır, sair zamanlarda kayıt yapılmamasının usul edilmesi uygun olur." Teklif, Dârü's-şûrây-ı Askerî ve Meclis-i Vâlâ'da müzakere ve kabul edilmiştir. 1850'de öğrenci alma ayları receb, şaban ve ramazan aylarına tahvil edilirken, kayıt ve kabul için de esaslar konmuştur.

1- İsmi geçen üç ayın dışında öğrenci alınmaz.

2- İdadiyelere 12 yaşından küçük, 17 yaşından büyük olanlar alınmaz.

3- Rüştüyeyi bitirmiş veya kendisini yetiştirerek idadiyeye girecek seviyeye gelmiş olanlar, imtihan edilir ve hangi sınıfın derecesinde ise, o sınıfa alınırlar.

4- Alınacak öğrencilerin, zeki, kaabiliyetli ve "mütenâsibü'l- endâm" olmasına dikkat edilir.

5- Öğrenci hangi sınıfa girecekse, mutlaka imtihan edilerek alınır, imtihansız alınanlar tembel, sairlerine de suimisal olur.

6- Öğrenciler, doktorun ve imtihan eden öğretmenin gizlice vereceği not ve tavsiyeye göre alınır.

Fakat ne yazık ki, 1851'de okula girmek isteyen vezirlerden Mah-

mud Paşa'nın, Ethem, Fethi, Besim ve Celâl Paşalar'ın, Sadrâzam yardımcısı Kâzım Paşa'nın çocukları imtihan edilmeden alınmışlardır. 1864'de alınan bir kararla, "sivil rüştiyelerden gelenlerin ciddî bir imtihandan ve sıhhî muayeneden geçirildikten sonra, ihtiyat veya ihzarî sınıfına alınıp, bir sene öğretim yaptırıldıktan sonra birinci sınıfa; idadiyeden gelenlerin de imtihanı başardıkları takdirde mutlaka bir alt sınıfa alınmalıdır" şartı konulmuştur.

Yeni Esaslar

1875 – 1876 ders yılı sonunda kayıt – kabul esaslarında şu değişiklikler yapılmıştır:

1– Askerî rüştiyelerden naklen gelen öğrencilerin sadece sıhhî muayeneleri yapılarak idadiyelere alınır.

2– Sivil rüştiyelerden idadiyelere alınacak öğrencilere şu hususlar göz önünde tutulur:

a) 15 yaşından büyük olmamak,

b) Sağlam olduğuna dair sıhhî heyetten rapor almış olmak.

c) Kayıt – kabuller 15 Temmuz – 10 Ağustos arasında yapılır.

d) Anadolu ve Rumeli idadiyelerine girmek için, "Osmanlı imlâsı, Kavaid-i Farisî, Kesr-i Âşâriye kadar hesap, coğrafya başlangıç, İbare-i Farisî, Arapça sarf ve nahiv ve kıraat" derslerinden yapılacak imtihanda başarmak.

e) İstanbul idadiyesine girmek için (d) fıkrasındaki derslerden başka, mantık, kavaid-i Arabî, mükemmel hesap, umumî coğrafya, kavaid-i Osmânîye, hendese-i hattî, resim ve gramer derslerinden yapılacak imtihanda başarmak. İstanbul idadiyesine girmek için daha zor

bir imtihan şekli kabul edilmesinin sebebini, öğrenci akınıını, Anadolu ve Rumeli liselerine çevirmek düşüncesinde aramak lazımdır.

İmtihanlar

Okulda 1845–1872 tarihleri arasında genellikle bütün imtihanlar sözlü olarak yapılmıştır. 1872’den itibaren bütün sınıflarda ve sene içinde iki yazılı, bir sözlü imtihan usulü kabul edilmiştir. Ara sınıflarda öğrencinin iki yazılıda aldığı notların ortalaması ile, sözlüde aldığı notun ortalaması sınıf geçme notu oluyordu. Son sınıfta ise öğrenci sözlü mezuniyet imtihanına giriyor, sene içinde aldığı sözlü ve yazılı notların ortalaması ile mezuniyet imtihanında aldığı notun ortalaması, mezuniyet notu oluyordu. Bu usul, bazı değişmelere rağmen 1930’a kadar devam etmişti.

1930’da mezuniyet imtihanlarından başka, bir de bakalorya imtihanı usulü kabul edildi. 1936’da bakalorya, olgunluk imtihanı şekline çevrildi. 1966–1967 ders yılında dahi eski imtihan ve not usulü devam etmektedir. Bütün sınıflar, sömestr tatili ile ikiye bölünmüş olan ders yılı içinde, birinci dönemde en az iki yazılı, bir sözlü imtihan ve bir de ödev notu verilmekte, bunların ortalaması “birinci karne” notu olmaktadır. İkinci dönemde de en az iki yazılı, bir sözlü imtihan yapılmakta, bir de ödev notu verilmektedir. Bunların ortalaması “ikinci karne” notu olmaktadır. Ara sınıflarda iki karne notunun ortalaması ve öğretmenler kurulunun rızası, sınıf geçme notu olmaktadır. Son sınıfların ise iki karne notunun ortalaması ile mezuniyet imtihanında aldığı notun ortalaması mezuniyet notu olmaktadır. 1864’e kadar sözlü olan mezuniyet imtihanları, bugün yazılı yapılmaktadır.

Suçlar - Cezalar

Okulun açıldığı ilk devirlere ait suçların esasla ders çalışmamak, öğretmenlerin sorularına cevap vermemek, sükûneti ihlâl ve sair öğrencileri rahatsız edecek şekilde şarkı söylemek, okuldan kaçmak, izinden geç dönmek, arkadaşları ile kavga etmek, sınıf çavuşuna karşı gelmek, nöbetçilere karşı gelmek, içerde ve dışarda göğsü açık gezmek, sigara, şarap, rakı ve esrar içmek, nizama mugayir elbise giymek, namaz kılmamak, yalan söylemek, hırsızlık etmek, sıra ve dolabı kirli tutmak, açık saçık resim yapmak veya yanında bulundurmamak, muzır gazete, kitap okumak, sabah geç kalkmak, bütünlüğe zararlı fikir taşımak gibi tutum ve davranışlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu suçlardan birini ilk defa işleyene küçük bir ceza veriliyor. Tekerrüründe daha çok cezalandırılıyor, suç işlemekte ısrar ve inad ediyorsa "nizama mugayir hareketlerde ısrar ettiği" için okuldan çıkarılıyordu. Öğrenci okuldan, ya nizama mugayir hareket etmekte ısrar ettiği, yahut da 4 veya 3 senelik öğretim süresinde iki defa sınıfta kaldığı için çıkarılmaktaydı. Bugün de böyledir.

Derslerine çalışmayan, sorulara cevap vermeyenlere, bir haftadan başlanarak, birkaç hafta başına kadar izinsizlik cezası verilirdi. Dersine çalışsın diye izinsiz bırakılanlar, firar ederse, derslerine girmek şartıyla bir hafta katıksız hapis cezası verilir, tekrar ederse, 15 değnek vurularak dövülürdü. Şarkı söyleyenlere önce tenbih cezası, tekrarında, derse girmek şartıyla 24 saat hapis cezası verilirdi. İçerde yakası açık gezene bir hafta başı, dışarda yakası açık gezene üç hafta başı izinsizlik cezası verilirdi. İzinden geç dönene bir hafta başı, tekrar eder ve 1, 2 gün sonra gelirse, 15 değnek vurulmak, derslere girmek suretiyle 6

gün katıksız hapis cezası verilirdi. Şarap, rakı, esrar içmek, hırsızlık etmek en büyük suçlardandı. Yakalandığı takdirde, tekrarına göre, 50-100 değnekle cezalandırılırdı. Arkadaşını döven, sınıf çavuşuna karşı gelen 15 değnek vurularak cezalandırılırdı. İntizama riayet etmeyip, sırasını ve dolabını kirli tutanlar 24 saat katıksız hapsedilirdi.

Parçalayıcı ve zararlı fikir taşımak da büyük suçlardandı. Böyle bir fikir taşıdığı anlaşılırsa okuldan derhal ilgisi kesilir ve öğrenci okuldan çıkarılırdı. Vehib Paşa'nın kumandanlığı zamanında, habersiz bir arama-da bir Bulgar öğrencinin gözünde padişahın resmi bulunmuş, resmin gözlerine iğne batırılmış ve arkasına da "intikamımızı ergeç alacağız" diye yazdığı tesbit edildiğinden öğrenci derhal okuldan çıkarılmıştır⁹.

Okulun Ruhü

Okulların ruhunu, çevre, öğrencinin, öğretmenin ve idarecilerin görüş, tutum ve bilgileri gibi başlıca dört kaynaktan gelen ruhların birleşmesi teşkil eder. Bu kaynaklardan, bilhassa öğretmen ve idareciler kaynağından gelen ruhlar, ne kadar iyi kaynaşır ve birleşirse, okulların ruhu da o kadar iyi ve ideal bir ruh olur. Öğrenciler, öğretmen ve idareci heykeltraşlar eline verilmiş birer taze ruh hamuru olduğundan, öğrencilerin yetişmesi, heykeltraşların bilgi ve maharetleriyle doğru orantılıdır. Öğretmenler, öğrencileri imtihan ederken, kendilerinin de öğrenciler tarafından imtihan edildiğini, verdiği dersin gaye ve hedefinin ne olduğunu unutmadığı müddetçe öğrenciye faydalı olmuş, dolayısıyla okul, yeni bir ruhla canlanmıştı.

9 Bu hadisenin Bursa Lisesi'nde cereyan ettiğini söyleyenler vardır.

Öğrenci Ruhü

Okulun tarihinde öyle dinamik ruh devreleri yaşanmıştır ki, bunlar Kuleli'de öğrenciye yeni şekiller, yeni ruhlar verildiğini gösterir. 1880'lerde okulda bulunup konuşmalara kulak kabartacak olsaydınız, öğrencilerin şöyle konuştuğunu duyacaktınız:

– Burası da askerî lise gûya. Bir tüfeğin parçalarını, bir siper kazmasını, bir nişan almasını dahi biliyoruz. Bulgaristan'da sivil okullarda bile öğrencilere nişan almasını öğretiyorlar. Tüfeği iyi sıkınayı, mesafe tahmin etmeyi öğretiyorlar. İlk mermide Türk'ün kafasını nasıl patlatacağını öğretiyorlar.

– Nasıl olur, Bulgaristan bizim bir beyliğimiz? Ferdinand da ordumuzda bir mareşal değil mi? Bunları nasıl yapar, bizi nasıl hedef gösterir, istersek, üniformasını söker, kendisini azlederiz.

– Sökemiyor, kendisini azledemiyoruz işte. O da, benim yaz tatilinde gördüklerimi yapıyor. Ben gözümle gördüğümü söylüyorum.

Başka biri:

– Canım ben biliyorum Ferdinand, Moskof dayısına güveniyor.

– Acaba Ruslar ne kadar asker çıkarıyor, biz ne kadar asker çıkarıyoruz?

– Rusya 3.5 milyon, biz 1.5 milyon asker çıkarıyormuşuz.

– Amma çok yahu. Babam anlatmıştı. Plevne'de kâfirin askeri sel gibiymiş, biri düşerse beşi onun yerine geçermiş.

– İyi ya, yarın Allah nasib eder de subay olursak istediğimiz kadar hedef bulacağız demek. Bir Türk yedi Moskof'a bedel değil mi?

Biz gene çoğuz onlardan.

– Almanya kaç milyon asker çıkarıyor acaba?

– 4 milyon kadar. Hem de Rusya iki ayda ordusunu sınıra yığabildiği halde, Almanya 15 günde yığıyormuş.. Ah biz de Almanya gibi bir kuvvetlenebilsek. Gerçi Almanya ile dost olacaktık, ama yine sonunda iş kendi kuvvetimizle halledilir¹⁰.

Böylece çocuklar yarınlar için sisli de olsa tahminler yapıyorlar, aldıkları bilgilerin ışığında bir şeyler sezip düşünüyorlardı.

Ölüncüye Kadar Savaşmalıyız

1919 senesinde okulda bulunup etrafta konuşulanları dinleseydik şöyle konuşmalar kulağımıza gelecekti:

– Hainler, bizi aldattılar, mütarekeye riayet etmiyorlarmış.

– Öyleymiş. İzmir’i Yunanlılar’a, Doğu Anadolu’yu Ermeniler’e vereceklermiş.

– Adana’yı Fransızlar, Musul’u İngilizler işgale başlamışlar bile.

– E!.. Biz ölü müyüz, karşı koymalıyız. Ölüncüye kadar savaşmalıyız düşmanla.

– Karşı koymalıyız dediniz de hatırıma geldi. Doğu’da Kâzım Karabekir Paşa ile III’ncü Ordu Müfettişliğine tayin edilen M. Kemal Paşa baş tutacaklar. Annem ağlamaya başlayınca kesti konuşmasını.

– Anadolu’da bir baş tutan olsa ben de kaçarım. Vatan tehlikedeyken okumak neye yarar.

10 Hasan Amca: Nizamiye Kapısı, s. 112–114.

– Ben de kaçırım...

– Ben de kaçırım...

Anadolu'ya kaçmak, Millî Mücadele'ye katılmak fikri okulun içinde bir fırtına gibi dolaştı. Bundan sonra okuldan gruplar halinde kaçan öğrenciler, Millî Mücadele'ye katıldılar. 1919 ve 1920'de okuldan kaçan öğrencilerin miktarı 150 kadardır. Bunun 13 tanesi 16 Haziran 1920'de, 9 tanesi, 17 Haziran'da, 60 tanesi birden 23 Haziran 1920'de, 11 tanesi 3 Aralık 1920, geri kalanlar da sair zamanlarda okuldan kaçıp Anadolu'ya geçmişler ve Millî Mücadele'ye katılmışlardı¹¹.

Sadece millî bir his ve heyecanla bu yavrucukların, okuldan kaçıp Anadolu'ya geçmeleri ve Millî Mücadele'ye katılmaları üzerine, o zaman;

Kuleli gençleri vatana kaçtı,

İstiklâl ordusu çiçekler açtı.

diye türküler yakılıp söylenmiştir.

Bunlardan bir kısmı Sakarya, bir kısmı Büyük Taarruz savaşları esnasında kahramanca savaşarak şehit olmuşlar¹², bir kısmı da orduda en büyük rütbelere kadar yükselerek, millet ve memlekete hizmetler ifa etmişlerdir.

11 Kuleli arşivi: 1335, 1336, 1337 senelerine ait not nefterleri.

12 T.Ünal; Şehitler ve Gaziler, İstanbul, 1951, s. 79.

VL. ORDUMUZDAKİ RENKLERİN MAHZURLARI

Ordumuzdaki sınıfları (branşları) gösteren renklerin tarihini yazacak değilim. Zira bu ayrı bir mevzudur. Ben daha ziyade renklerin bugün ordu sınıfları ve halk arasındaki itibarından veya mahzurlarından bahsedeceğim.

Sosyal bir hâdise olarak, iptidâî kavimlere doğru gidildikçe renklere olan itibarın arttığı görülür. Eski Fenikeliler rengârenk camlar, boncuklarla bütün Akdeniz, İngiltere'ye kadar olan Okyanus sahillerinin altunlarını memleketlerinde toplamışlardı. Kristof Kolomb renkli kumaşlarla Amerika yerlilerini aldatmış, Amerika'yı keşfetmişti. İngilizler de türlü renkli kumaş ve cam parçaları ile yerlileri aldatarak Afrika'da sömürgeler kurdular. Buna mukabil medenî kavimlere doğru gidildikçe renklere olan itibarın azaldığı görülür. Bugün İngiltere ve Amerika'yı cazib renklerle aldatamazsınız. Zira bu adamlar renge değil, icraata bakıyorlar. Hattâ aynı cemiyet içinde bile renklere olan itibarın değiştiği görülür. Halk tabakalarına, köylere doğru gidilirse kırmızıya, yeşile, pembeye daha çok itibar edildiği, kültür muhitlerinde, münevver kimseler nezdinde ise bunlara kıymet verenin olmadığı müşahede edilir.

Bizde, umumiyetle renklere olan itibar, halâ bazı kimseler nezdinde, iptidâî çağlardaki kıymet ve itibarını muhafaza etmektedir. Bu telâkki hiç şüphe yoktur ki iptidâî çağların halâ yaşayan bakayalarıdır. Bir insanın

kıymeti, kıyınızı giyerse başka türlü, sarı giyerse başka türlü olamaz. Bir insanın kıymeti kafasındadır, üzerindeki renkli elbisede değil.

Ne yazık ki sair yerlerde olduğu gibi orduda da renklere hattından fazla kıymet verilmekte, bu yüzden de bir çok kıymetli elemanlar renci-
de edilmektedir. Küstürülmekte, şevki ve hevesi kırılmaktadır. Haddiza-
tında maddî hiçbir kıymeti olmayan, sade bir branşı gösteren rengin, or-
duda ve halk arasındaki manevî kıymeti izah edilemeyecek kadar ehem-
miyetlidir. Nasreddin hocanın kürküm hikâyesi gibi orduda ve halk ara-
sında, yakadaki rengin şekline göre kıymet ve itibar görülmektedir.

Tamamen itibarî olan, hiçbir ilmî ve mantıkî esasa dayanmayan renk tefrikinin ordumuzdan kaldırılması her halde iyi olacaktır sanırım. Yaşlı olanlarımız bilir ve takdir ederler ki bundan 50-60 sene evvel boynu çevreleyen yaka tamamen renkli idi. Evvelleri bütün bir yakayı içine alan renk zamanla azalmış, bugün yakalarda görülen küçük renk parçalarından ibaret kalmıştır. Bu hal, renkli kumaş parçasının tama-
men ortadan kalkacağını gösterir. İndi bir takım hava heveslerden ve fi-
kirlerden ileri geçemeyen renklere verilen bu kıymet ve itibar ortadan
kaldırılıp renkler komedisine son verilmelidir. Ordunun, her biri ayrı
bir kıymet olan, her unsuruna, yakasındaki renge, omuzundaki rütbe
işaretinin sarı veya beyaz oluşuna göre değil, hakikî cevheri ne ise ona
göre kıymet verilmeli ve itibar görmelidir. Renklerin yaşamasına mü-
saade etmekle, ordu camiasındaki ikiliğe, aşağılık, yukarılık gibi indî
mülâhazaların yaşamasına müsaade etmek arasında bir fark yoktur.

Orduda daima inzibat, disiplin, kıyafette, fikirde ve gayede birlik
ve beraberlik aranır. Fakat öbür taraftan da disiplinsizliği, kıyafette, fi-

kirde berabersizliği, kanunlar ve emirlerle kendimiz yaratırsak fikirlerimizle, nakzetmiş ve tenakuza düşmüş olmaz mıyız? Binaenaleyh renklere göre verilen indi itibarı artık terk ederek, insan olması itibarıyla ilmî ve ahlâkî değerine göre itibar etmek yolunu tutmalıyız ve branşa hürmet etmeye alışmalıyız.

Misal olmak üzere sadece şunu zikredebeyim. Renginiz, kahverengi, rütbe işaretiniz beyaz ise, bugün orduda ve halk arasındaki telâkkiye göre, işe yaramaz, kafası işlemez, beceriksiz adamsınız. Aç kalmanız için size lütfen bir askerî dairede kâtiplik verilmiştir. Hariçte selâm veren bile az olur. Zira nihayet kâtipsiniz. Halbuki unutmamak lâzımdır ki her camiada iyi ve fenaları bulunduğu gibi askeri memur ismi altında toplanan bu camia içinde de nice cevherler vardır. Kendi branşının mütehassısıdır. Bu zümreyi küçük, hâkir ve aşağı görmek, ordudan bunları hariç addetmek doğru bir düşünüş şekli olmasa gerektir. Dün mükemmel bir topçu veya süvari iken herhangi bir mazeretle bugün askerî memur sınıfına geçmekle, insan değiştirdiği renk gibi bir anda her şeyini değiştiremez. Dün malûmatlı iken bugün cahil olamaz. Dolayısıyla dün itibarda iken ve itibar görürken bugün göremezse rencide olur. Böyle bir adamda ne şevk kalır, ne arzu.

Kastımız, şuna buna taş amak, tenkit etmek değildir. Başlangıcını eski devirlere kadar götürebileceğimiz fakat bugün halâ bir realite halinde yaşayan bir fikrî açıklamaktır. Kanaatimizce indi, yanlış ve sakat olan bu görüş ve telâkkinin duyurulması ve ordudaki sarı – beyaz düalizminin kaldırılmasını istemektedir. Sarı – beyaz ikiliğinin kaldırılmasını, ihtisasa, branşa itibar ve hürmet edilmesini rica etmektir.

VII. CEMİYET ve SUBAYLIKTA AŞALET

Pozitif ilimlerde “Aynı sebepler, aynı neticeleri doğurur” diye bir kaide vardır. Genel olarak bu kaideyi tarihi ve sosyal ilimlere de tatbik edebiliriz. İnkiraz eden veya yeniden kurulan devletlerin tarihine dikkat edilir, biraz derinliklerine nüfuz edilirse, devletlerin veya milletlerin çok defa aynı sebeplerle yıkıldıkları veya aynı sebeplerle yeniden kurulup payidar oldukları görülür. Saniyen eski bir imparatorluğun enkazı üzerinde kurulan yeni devletlerin, –hele aynı millet ve dinden olursa– yıkılan imparatorluğa ait bir çok fena itiyat, telakki ve fikirlerin yeni devletin bünyesinde tutunup yaşamak istedikleri de bir hakikattir. Zira böyle hallerde aslı unsuru teşkil eden cemiyet değişmemektedir. Değişen şey, ihtilâlli veya ihtilâlsiz, rejimdir. Bir cemiyetin, kendisini idare eden rejimi değiştirmekle her şeyi de rejimle beraber bir anda değişmez. İnkılâb devri diye vasıflandırdığımız son 25–30 senelik zaman zarfında cemiyet bünyesinde bir hayli değişiklik olmasına rağmen, halâ, imparatorluk devirlerinden kalma bir takım kötü itiyat, telâkki ve fikirlerin, görüş ve düşünüş tarzlarının bulunması bunun açık misalidir. Cemiyet, bünyesine âriz olan bu mikropları silkip atmazsa, zamanla eski haline döner. Zamanla çoğalmaya müsait olan bu kötü iti-

(*) Bu makale Aralık 1947 tarihinde yazılmıştır.

yat telâkki ve fikirler, görüş ve düşünüşler bir defa kök salar, müessese haline gelirse millette, cemiyette zelil ve rezil olur. Tekâmüle doğru giden cemiyetler, bu türlü fenalıkları daima silkip atar. Fenalıklara fırsat ve yüz vermez. Ayakları altına alıp ezer. Tekâmüle doğru giden cemiyetlerde ilim, ahlâk, fazilet, istikâmet ve ihtisas başta taşınır. Tekâmüle, inkişafa doğru giden cemiyetin fertleri tarlada bulunan bir küb altın için mahkemeye düşerler. Tekâmüle doğru giden cemiyet ve milletlerin askerleri başa girip de kestiği üzüm salkımının yerine parasını asar çıkarlar. Tekâmüle doğru giden milletlerin, hâkimler padişahın şahitliğini reddeder veya bir işçi ile padişahı müsavi tutarak padişahı cezalandırır. Tekâmüle doğru giden milletlerin idare edenleri, bir taraftan, her sahada iyi adamların yetiştirmeye şâyü gayret ederler, bir taraftan da hatır ve gönüle bakmadan yetişenler arasından en iyilerini iş başına getirirler. İş ehline vermeye büyük bir dikkat ve itina gösterirler. Zira işe, zümre, aile ve fert işi olarak değil, cemiyet, millet ve devlet işi olarak bakar. Onun içinde belki liyâkat ve kâbiliyeti, soy, sob tanımadan elinden tutup ikbale çıkarır. Tereddiye doğru giden cemiyetlerde ise bunun aksine hareket edilir. İnhitata, tereddiye doğru giden cemiyetlerde; faziletin yerini faziletsizlik, istikametini yerini dalavere, hüsnüniyetin yerini suiniyet, ilmin yerini cehil, branşın ve ihtisasın yerini her şeyi bilirim zihniyeti, millet ve cemiyetin yerini, aile ve fert menfaati tutar. Mahkemeler, emre tâbidir. “Devletin malı deniz, yemeyen domuz” fikri revaçtadır. Riyâ, tabasbus, adam kayırmak, adam beğenmemek bir marifettir. Sınıf farkı her tarafta bariz bir şekilde göze çarpar. Milletın aslî unsuru ve nüfusun %82’si olan kitle değil, muayyen muntakalar, zümreler bariz bir haldedir.

Çok defa bunlar tekâmüle doğru değil, tereddide doğru giden milletlerde görülür. Doğruyu ve hakikatı söylemek cezayı, yalan söylemek, göz boyamak mükâfatı mucib olur. Zaman zaman “efendim iyi subay yetişmiyor. Ordu bozuldu. Askerî okullara rastgele kimselerin çocukları alınmamalıdır” şeklinde konuşmalara şahit olurum. Bense, ahlâksızlık müstesna, herkesin çocuğunun bu camiaya alınmasına taraftarım. Bir kere iyi subay yetişmiyor sözü hatalıdır. Fena değil, iyi hem de pek iyi subay yetişiyor. Yetişmiyorsa kabahat onların değil, teşkilâtın ve ders programlarınınadır. Bir milletin çocukları dün iyi iken bugün fena olamaz. Fenadır diyenlerden şüphe ederim. Saniyen askerî okullara muayyen bir zümrenin değil, bütün milletin çocuklarının alınmasına taraftarım. Zira muayyen bir zümre, içinden çıkacak olan kıymet ve cevhelerin adedi de muayyen olacaktır. Halbuki bütün milletin çocuklarının içinden yetişecek olan kıymet ve cevherlerin adedi hem daha çok, hem de daha mütenevvi olacaktır. Elverirki biz bu cevherlerden istifade etmesini bilelim. Milletin, sanatkârın, köylünün, fakirin çocuklarını beğenmeyen, subaylıkta asalet arayanlara, vaktile öksüz kalıp da tarlalarda mısır bekçiliği eden, sonra okula gelip bir sürü ekâbir evlâdı, şehzade ve damadı şehriyârı olan okul arkadaşları arasından sivrilerek, sırf kendi sây-ü gayreti ile milleti kurtarıp Reiscumhurluğa kadar yükselen Atatürk nasıl cevap verirdi, bilmem. Fakat bendeniz Napolyon’un “asâlet insanın kendisinden başlar” sözünü hatırlattıktan sonra İbn-ül Emin Mahmut Kemal Beyin Ali Paşa’yı çekiştirenlere verdiği cevabı ilâve edeceğim. Mahmut Kemal Bey “Sadrazam Ali Paşayı sevmeyenler, onu çekemeyenler babasının bir kapıcı olduğunu ileri sürerek onu tezlil etmek isterler. Düşünmezler ki, bir hanedanı kadi-

min nesli necibi olup da cehlü nâdâni içinde kalmaktan, sefahat ve sefalet ile en adi derekelere düşüp de hanedanının şerefini mahvetmekten ise, bir kapıcının oğlu olup da kendisini şarkta ve garpta tanıtmak daha evlâdır. Vaktiyle pazar kayığına verecek parası olmadığı için Bebek'ten Babiâli'ye yaya gelip giden Âli Paşa'nın bir kısım ekâbiri izâm evlâdı ve damadı olan kalem arkadaşları arasından sadrazamlığa kadar yükselmesini ayıplamak değil, takdir etmek lâzımdır” diyor.

Bu toprağın çocuğu, bu topraklar için icabında kanını ve canını feda etmekten çekinmez. Bu itibarla bu milletin evlâdını hor gören eski asâlet ve imparatorluk zihniyetini artık terk etmeliyiz.

VIII. SAVAŞA ÇIKAN OSMANLI ORDUSUNDA LOJİSTİK İŞLERİ

-IV. Murad'ın Bağdat Seferi Hazırlıkları-

Osmanlı İmparatorluğu'nda lojistik işleri, akılları hayrette bırakacak kadar orijinal ve pek mükemmel bir şekilde işlemekte idi.

Kuruluşundan, duraklama devrine kadar geçen zaman zarfında Osmanlı ordularının zaferler kazanarak üç kıt'a yayılmasının sebeplerini, yalnız kılıcının keskin, bileğinin kuvvetli, askerlerinin cesur ve kahraman oluşlarında aramamak lâzımdır. Bütün bunların gerisinde bir ikmal (lojistik) gücü ve faaliyeti vardı. Hazarda, fakat bilhassa savaş zamanında bu ikmal işleri, ârıza yapmadan çalışan bir saat gibi işliyordu. Memleket içinde olduğu gibi memleket dışında, düşman arazisi içinde de, ikmal (lojistik) işleri pek mükemmel bir şekilde işliyordu. Bahsi geçen devirlerde, Osmanlı ordusunun savaşlar esnasında iâşesiz ve silâhsız ve cephanesiz kaldığı, bu hususlarda müşkülât çektiği duyulmamıştır.

Düşman arazisi içine girildikten sonra, yahut düşman arazisinde bir kale muhasara edildiği zaman savaş alanı ile geride kalan memleket arasında, fasılasız bir şekilde gidip gelen ikmal birliklerinden müteşekkil bir köprü kurulur, askerî birliklerle bu yol emniyet altına alınır. Ordu ile memleketteki ana depolar arasında kurulan ve emniyet altına alınan ikmal yolunda, gidip gelen ikmal birlikleri bir karnca gibi işlerlerdi.

Savaşa çıkan Osmanlı ordusunda lojistik işlerinin nasıl işlediğine ve nasıl yürütüldüğüne dair bir yazımızı aşağıya koyuyoruz. Bu yazı, IV. Murad'ın Bağdat seferine dair, hazırlanmış bir doktora tezinden alınmıştır.

IV. Murad devri, Osmanlı İmparatorluğu'nda duraklama devrine tesadüf eder. Devir, duraklama devri olduğu halde, orduda lojistik faaliyetlerin, pek mükemmel bir şekilde yürütüldüğü görülmektedir.

IV. Murad, Bağdat seferine karar vermiş ve sadrazamını, sefer hazırlıkları yapmak üzere Anadolu'ya göndermiştir.

Bayram Paşa'nın Anadolu'daki Hazırlıkları

a) *Zahire hazırlıkları*: Başta, kalabalık ordunun iâşe ve ibatesi ile beraber, hayvanların arpa ve samana, develerin yağlanması, atların nallanmasına, top, barut ve kağıt ile top arabalarına, gemi ve keleklerin imâl ve inşasına, köhne gemilerdeki çivilerin sökülerek köprü inşasında, battal topların nakledilerek yeniden top imâl edilmesine kadar, her ihtiyacın temini ancak para ile mümkün olabilirdi.

Seferin tekml ihtiyaçlarına sarf edilecek olan paranın temin edilebilmesi için eskiden olduğu gibi yine halka müracaat edilmiştir. Halktan para tahsil ve cem edilmiştir. Bu gerek müslüman gerek gayrimüslim halktan normal vergilerinden başka, bakaya vergiler, hattâ bazı hallerde “sene-i âtiyeye mahsuben vergiler tarh ve cem” edilmiştir¹³. Hasların mukataaların ve eyalet hazinelerinin gelirlerinden istifade

13 Ankara: 29/365, 366, 367, 368, 376, 434, 468, 470, 471, 472, 473 Ahkâm def: 3443/77, 115, 220, 250.

edilmiştir¹⁴. Bu arada her zaman olduğu gibi Bağdat seferi esnasında da halktan, bir Avarız hanesinden “20 kâmil kuruş” esası üzerinden, Avarız vergisi alındığı gibi çoğu zaman Avarız vergisi “un, yağ, bal, odun, zahire ve saire gibi” aynen alınmakta ve ihtiyaçlar bu suretle karşılanmakta idi¹⁵.

Muhtelif şekillerde toplanan bu paralarla veya aynen alınan zahirelerle, kalabalık bir orduyu, seferin başından sonuna kadar iâşe ve ibatte ve teçhiz edebilmek imkânı sağlanmıştır.

Sadrazam Bayram Paşa, Anadolu'ya geçtiği zaman kış olduğu için zahire alma zamanı değildi. Vakta ki bahar geçip harman zamanı yaklaşıncaya, gerek Rumeli ve gerek Anadolu Beylerbeylerine, Kadı ve Voyvodalarına, sefer mühimmatı ve zahiresi temin ederek menzillere depo etmeleri için bir çok emirler verilmiştir. Ordunun geçeceği yolun kenarındaki, uzak veya yakın yerler muayyen mıntıklara bölünmüş, her mıntıkanın “nuzul zahiresini hangi menzile götüreceği” emirlerle bildirilmiştir¹⁶. Her mıntıkanın mes'ul makamı, bu emirler gereğince hareket etmiş ve ordu gelmeden aylarca önce nuzul zahiresini temin edip menzilde toplamıştır¹⁷.

14 Ankara: 29/434, Ahkâm def: 3443/3, 4, 5, 26, 220.

15 Ankara: 29/426, 428, 468, 470, 471, 472, 473 ve 478. Ahkâm def: 3443/115. Ö.L. Barkan, İslâm An. de yazdığı avarız maddesinde, avarız vergisini tarif ettikten ve buna hangi vergilerin dahil olduğunu yazdıktan sonra “1638'de bir avarızhaneden 1000, 1639'da 950 akçe avarız vergisi alınıyordu” diyor ki, bizim bulduğumuz rakamlardan farklıdır.

16 Kayseri: 40/12, Mühimme: 87/382.

17 Sürsat veya nüzül zahiresi denilen ve arpa, buğday ve samandan tutunuz da “Un, ekmek, yağ, et, bal, odun, araba, peksimet, vesaireye varıncaya kadar” mühim ve lâzım olan tekml iâşe emtiasına, sürsat zahiresi deniliyordu.

Sürsat veya zahire defterlerinin¹⁸ ve bu hususta verilmiş olan emirlerin¹⁹ tetkikinden anlaşıldığına göre, ordunun uğrayacağı menziller merkez olmak üzere, bu menzile uzak veya yakın mıntikalardan, herbirine ne kadar sürsat veya nuzul zahiresi vereceği tesbit edilerek bildirilmiş, herkes bu miktarı vermekle mesul tutulmuştur. Zahire satın alınması için “Her dört kilesi bir kâmil kuruşa buğday, her altı kilesi 1 kâmil kuruşa arpa, satın alınması”²⁰ için narh verilmişve bu narh üzerinden külliyetli miktarda arpa ve buğday satın alınmıştır. Nitekim Kilis’in bir kazasından “5.000 kile buğday, 25.000 kile arpa, Birecik’den 30.000 kile arpa, Urfa’dan 30.000 kile arpa, Hama’dan 30.000 kile arpa, Bitlis’den 10.000 kile arpa ile 10.000 kile buğday, Adana’dan 40.000 kile arpa, Rakka’dan 20.000 kile arpa ile, 10.000 kile buğday satın alınmıştır²¹. Üsküdar’dan Musul’a kadar olan menzillerde 841.436 akçelik ekmek, 24.899 akçelik un, 25.607 akçelik koyun, 12.475 akçelik bal, 26.343 akçelik yağ, 6.914 akçelik odun alınıp 796.000 ekmek, 11.200 kile un, 17.320 baş koyun, 17.995 kıyye yağ temin edilmiştir²².

Gerek zahire satın alınırken haksızlık yapılmamasına²³, gerek za-

18 Bşv. Arşivi: Maliye Tasnifi: 2577 No.lu mevkufat ve 2686 No.lu sürsat defterleri.

19 Ahkâm Def. 3443, Mühimme: 87. Ankara: 28, 29, Kayseri: 29-30-31-33.

20 Ahkâm Def.: 3443/2, 3, 4, 5, 7.

21 Ahkâm Def.: 3443/2, 3, 4, 5, 7, 94. Ankara: 29/511, 512, 536. Mühimme: 87/342, 343.

22 Bşv. Arşivi: Maliye Tasnifi: 2686 No.lu Sürsat Defteri ve 2576, 2577, 2578, 2580, 2582, 2583, 2995 No.lu Mevkufat Defterler.

23 IV. Murad bu noktaya dikkat edilmesini emrediyor ve “Zahire alma bahanesi ile, reayanın hakkını vermeyip yahut büyük kile ile alıp reaya zulm ve taaddi etmeyesiz. Kilencilik, kitabet namına bir kuruş dahi alındığına rızam yoktur.” (Ahkâm Def.: 3443/2, 4, 5) diyordu.

hirenin menzillere nakli esnasında usul ve nizamlardan hariç iş yapılmasına dikkat ve itina edilmiştir²⁴. Zaman zaman zahire temini ve menzillere nakli, menzillerde zahirenin tamam olup olmadığı padişah tarafından kontrol edilmiştir²⁵. Fakat buna rağmen işler yine de normal olarak işlememiş, padişah bir çok kerre tekitli ve tehditli emirler vermek zorunda kalmıştır.

Gerek nüzül zahiresinin menzillere nakli ve gerekse zahirenin Bağdat'a kadar taşınması için çuval lâzımdı. Çuvalar genel olarak ustalara tezgâhlarda dokutulmuş, fakat yetişmediği yerlerde halktan muavenet suretiyle çuval toplanarak ihtiyaç temin edilmiştir²⁶. IV. Murad çuvala lâzım gelen önemi verirken, Ordu-yu Humayun'un mühim ihtiyaçlarından biri olan peksimet temin edilmesine ayrıca bir önem vermiş ve bu maksatla Beylerbeyilere, kadı ve defterdarlara "anbarlarınızda bulunan mevcut terekeden peksimet tabh ve derambar idüp hıfz idesiz" diye emirler vermiştir. Peksimetler rutubetsiz ambarlarda hıfz ve muhafaza edilmiştir²⁷.

Ordu-yı Humayun'un mühim ihtiyaçlarından birisi de et idi. Ev-

24 Padişah "nüzul zahiresini, nüzul eminine teslim edüp temessük alasız. Zahireyl reaya kendi davaları ile getirsin. Asker getirmesin. Asker getirmek isterse men idesiz." (Ankara: 29/512, 536. Mühimme: 87/342, 343) diye emirler veriyordu.

25 Ahkâm Def.: 3443/249, 250.

26 Halktan alınan muavenet ile "Kütahya'dan 2000, Ağraz'dan 1500, Diyarbekir'den 4000, Birecik'ten 10.000, Kayseri'den 1000, Bolu ve Kastamonu'dan 15.000 çuval temin edilmiştir." Ahkâm Def.: 3443/6, 12, 35, 138, 158. Kayseri: 39/41.

27 Ahkâm Def.: 3443/49, 73, 135, 152, 183. Mühimme: 87/328 ve Maliye Tasnifi defterlerinden 2583 No.lu defter.

velki seferlerden alınan tecrübelerden, Bağdat seferine gidecek olan Yeniçeriler ve Sipahiler için 100.000 civarında koyun lâzım olduğu tesbit edilmiş²⁸, Anadolu ve Rumeli'den "Bıçağa, sefere yarar etli erkek koyun için bir buçuk kuruş narh vererek"²⁹ koyunlar satın alınmıştır. Rumeli'den satın alınan koyunlar, padişah İstanbul'dan hareket etmeden aylarca evvel Anadolu'ya geçirilerek Konya ovasında otlatılmaya başlatılmıştır. Sonra bu sürüler ordu ile beraber Bağdat'a kadar sürülmüştür³⁰. Kesilen koyunların derileri dahi ihmal edilmemiş, deriler muntazam ve özürsüz yüzülerek tabbakhanelere satılmış ve parası miriye geliri kaydedilmiştir³¹. Ordu ile beraber padişahın iâşesi de ihmal edilmemiştir³².

b) *Nakliye hazırlıkları*: Bağdat seferi için gerek kara, gerek nehir nakliyesine geniş mikyasta önem verilmiştir. Bilhassa Birecik'ten itibaren Bağdat'a kadar malzemeyi nakletmek maksadı ile, evvelce mevcut olan nehir gemilerine ilâveten yeniden 800 gemi inşa edilmiştir³³.

Birecik'de gemi inşa edebilmek için Birecik ve havalisi Voyvoda ve kadınlarına, Diyarbekir Mutasarrıfı ve Siirt, Rakka, Ane ve Salihyye

28 Fazail-al Cihad, s. 60-65.

29 Aynı eserler.

30 Topçular: V. 291 a.

31 Ahkâm Def.: 3443/210, 220, 237.

32 Ahkâm Def.: 3443/221. Ankara: 29/506, Kayseri: 41/211. Mühimme: 87/315, 370. Padişah Mısır Beylerbeyine yazdığı bir fermanında "Matbah-ı âmirim ve kendi nefsim için 50 vakiye şeker, 10 tabe kahve, 5 kantar demirhindi, 5 kantar zencefil, 10 kantar karanfil, 20.000 kile pirinç hazır edüb cenabım Payasa varmazdan mukaddem Payas iskelesinde hazır edesiz". (Ahkâm Def.: 343/237) diyordu.

33 Mühimme: 87/312, 333. Ahkâm: 3443/91, 245.

zabitlerine fermanlar yazılarak “Bağdat seferi için yeniden Birecik’de 800 gemi inşası lâzım ve mühim” olduğundan, kendi tasarruflarında bulunan dağlardaki ormanlardan “gemi inşasına yarar ve kâfi gelecek kadar, katran ağacı, kütük ve dümen ağacı kesip Birecik’e irsal etmeleri”³⁴ emredilmiştir. Yeniden inşa edilen 800 gemiye lâzım olan kürekçi ve dümenci de temin edilmiştir³⁵.

Nehirde yapılacak nakliye için Kelek de temin etmek icap ediyordu. Bu maksatla, keçi derisi teminine çalışılmış ve başta Diyarbekir olduğu halde “45.000 keçi derisi” temin edilerek 45.000 tulum yapılmıştır³⁶. Köprüler için tumbazlar, kereste ve zincir teminine de ayrıca bir önem verilirken bütün bu işler mahalli memurların inisiyatiflerine bırakılmamış, Padişah veya sadrazam tarafından gönderilen adamlar tarafından teftiş ve kontrol edilmiştir³⁷.

Kara nakliyesini aksatmadan yapabilmek için geniş mikyasta camusa, ata, deveye ve katıra ihtiyaç vardı. Bu ihtiyacın temini için “her biri 25 kuruşdan camus, her katarı 70 kuruş veya 30 kâmil kuruş”³⁸ bir

34 Mühimme: 87/288. Birbuçuk senede 800 gemi inşa eden o senayi şimdi nerede acaba?

35 Mühimme: 87/341. Ahkâm: 3443/246, 253.

36 Diyarbekir’den 40.000 (Topçular: V. 288 a), Birecik’den 2000, Urfa’dan 3000 (Ahkâm: 3443/66, 196) keçi derisi temin edilmiştir.

37 Ahkâm: 3443/109.

38 Top arabası, zahire kağnısı çekmek için yaşlı ve zayıf olmamak, fakat güçlü kuvvetli olmak şartıyla, her biri 25'er kuruşa olmak üzere camus iştra edesiz, (Ahkâm: 3443/165, 178, 186, 200, 243) diye emirler verilmiştir. Satın alınacak olan develeri yaşlı ve arık olmamalarına, güçlü kuvvetli tokdu deve olmalarına dikkat edilib her katarını 70 kuruşa alması, (Ahkâm: 3443/21, 103, 218, 247. Ankara: 29/515, 528, 529) diye emir verilmiştir.

katır 6000 akçe ve her biri 50.000 akçeden at³⁹ satın alınması hususunda narh verilip satın alınmasına dair emirler verilmiştir. Bu arada develerin havut, harar ve samanları, yağlanmaları, atların gem ve yularları ile köstek ve nalları dahi ihmal edilmemiştir⁴⁰. Kağrı da düşünülerek temin ve tedarik edilmiştir⁴¹.

c) *Silâh hazırlıkları*: Fazâil–al–cihad müellifi Padişaha takdim ettiği ve kitabının sonuna ilâve ettiği “Sefer levazımı defterinde” “Bağdat’a 40’a yakın iri top götürülmesi lâzımdır” dedikten sonra “Birecik’de dökülen 25 vakiye atar topların, demirli kundaklarını ve domuz deliklerini ve cümle levazım yedekleri için lâzım olan 1500 kantar kurşun, 1000 kantar, ham demir, harbi, tüfek, pala ve sair mühimmatı, kış gelmezden Payas’a gönderelim” demektedir⁴². Büyük toplar için 25 vakiye dane, çap verilip sipariş edilmiş bunların da Rumeli’den gelenleri Payas’a gönderilmiştir. Bağdat seferine götürülecek olan “200 adet şâhî toplar için, ziyade top arabasına ve arabacısına ihtiyaç olmayan” bunların da biran önce tedarik edilerek deniz yolu ile veya karadan Payas’a götürülmesine çalışılmıştır⁴³. Şu hale göre Bağdat seferine 40’a

39 Kale küb topları çekmek, yenlçeri mühimmatını götürmek için ziyade bargire ihtiyaç olmağın her biri 50.000 akçeye bir bergir iştira edesiz. (Ahkâm: 3443/192, 221. Ankara: 29/486, 535) diye emirler verilmiştir. Fakat atların 20’şer kuruşa alınması hakkında da kayıtlar vardır. (Ankara: 29/390, 391). “Küllî katır lâzım olmağın her biri mükemmel rıhtları ile beraber 6’şar bin akçeye katır iştira idüb hazır ve amade idesiz. (Ankara: 29/390, 391, 422) diye emirler de verilmiştir.

40 Ahkâm Def.: 3443/221, Ankara: 29/390.

41 IV. Murat, Tokat Defterdarından “Küllî kağrı tedarik olunmak lâzım olmağın her kağrıya beşer kuruş verilmek üzere cem’an 600 kağrı iştirak edesiz” (Ahkâm Def.: 3443/18) diye emir vermiştir.

42 *Fazâil–al–cihad*: s. 57–62.

43 Aynı eser: s. 61–63.

yakın balyemez, 200 şâhî top götürülmüş demektir. Nitekim Bağdat seferi için Rumeli'den Belgrat, İşkodra, Budin tophanelerinde top döküldüğü gibi⁴⁴ bilhassa İstanbul ve Birecik tophanelerinde de toplar imâl edilmiştir.

İstanbul tophanesinde imâl edilen 100 şâhî top, topçubaşı tarafından ordu ile beraber hazır edilip Üsküdar'a geçirilmiş ve bir kısım serdengeçtiler bu topların nakline ve bakımına memur edilmişlerdir⁴⁵. Bu toplar ile beraber, Birecik'de imâl edilecek toplar için lâzım olan malzemenin çoğu ve metris âletlerinden kazma, kürek, fitil ve sair malzeme deniz yoluyla Payas'a, oradan da Halep Beylerbeyi vasıtasıyla Musul'a nakledilmiştir⁴⁶. Birecik'de imâl edilen toplar için lâzım olan malzemenin başlıcası İstanbul'dan götürüldüğü gibi top ve yuvarlak dökücü ustaların bir kısmı Halep ve Birecik'ten temin edilmiş ise de bir kısım ustalar da dökücüler kethüdası ile İstanbul'dan gönderilmiştir⁴⁷. Bağdat seferi için Birecik'te hem balyemez, hem de şâhî topların dökülmesine önem verilmiştir⁴⁸. Gerek İstanbul'da, gerek Birecik'te ve gerekse sair tophanelerde müceddet ve ham maddelerden istifade edildiği gibi eski, kırık ve amel-i mande olan toplardan da istifade edilmiş

44 Uzunçarşılı: *Kapu kulu ocakları*: II/45.

45 Aynı eser: 49–70. Topçular: V. 289 a–290 a.

46 Topçular: Aynı sayfalar.

47 Topçular: Aynı sayfalar.

48 Uzunçarşılı: *Kapu kulu ocakları*: 42, 44, 45, 49, 55. IV. Murad, 17–R. Evvel–1047 (7 Eylül 1637) tarihli bir fermanında "Birecik'de dökülmesi fermanım olan bedelü şakka topların dökülmesi" (Ahkâm Def.: 3443/50) derken 8 Şubat 1638 tarihli diğer bir fermanında da "Bağdat seferi için Birecik'de 28 vaklyye atar iri balyemez toplann, verilen çap üzerine yapılmasını" (Mühimme: 87/336) istemekte idi.

tir. Bunlar dökümhanelere sevk edilmiş oralarda eritilerek yeniden top dökülmüştür⁴⁹.

Birecik'te top dökülmeğe başlandığı sıralarda, Anadolu'da dolaşarak mühimmat ihzarı işleri ile meşgul olan sadrazam bir aralık Birecik'e de gelmiş, dökülmekte olan topları teftiş ve kontrol edip, eksiklerini tamamlayarak işe hız vermiştir. Top döküm işlerine ayrı bir önem veren padişah, işlerin yavaş yürümesine kızmış, mes'ulleri tehdit ederek sefere, ne olursa olsun eksik top götürmemek için kalelerde bulunan ve işe yarar topların da sefere götürülmesi hususuna önem vermiştir⁵⁰.

Bağdat seferi için Rumeli'nin, başta Bosna olmak üzere muhtelif yerlerinde ve Anadolu'da Erzurum, Van, Birecik, Halep ve Kıgı'da çap verilmek suretiyle top yuvalakları dökülmüştür⁵¹. Rumeli'de dökülen

49 Padişah, Diyarbakir defterdarına 12 R. Evvel 1047 (6 Ağustos 1637) de "Diyarbakir top kârhanesinde bulunan top kırıklarını, amel-i mande olan topları vèzn ettirip dökülmesi fermanın olan topların mühimmatı için Birecik'e irsal edesiz" derken, 12 C. Evvel 1047'de (2 Ekim 1637) de de Adana Beylerbeyine "Adana ve havalisi kalelerinde ne kadar top kırığı varsa Birecik'e irsal edesiz" (Ahkâm Def.: 3443/52, 96) diye emir vermekte idi.

50 "Bağdat'a götürülen topların ekserisi Hıristiyan prenslerinden alınmıştır. Topların üzerinde onların kendi armaları vardır. Topların başında 3.000 Hıristiyan topçu olduğu gibi 1.000 Ermeni tüfekçi ustası ile 20.000 Bulgar beldar bulunuyordu." (Salaberry: II/237-238) deniliyor. Salaberry, Türk ordusundaki tekniği ve ateşli silâhların kullanılmasını, dolayısıyla zaferi, Hıristiyanlık taassubu ile Hıristiyanlara mal etmek gibi bir ifade kullanılıyor. Salaberry'nin yanıldığı verdiği mübalâğalı rakamlardan açıkça anlaşılmalıdır. Yazmalarımızın ve şimdiye kadar el değmemiş olan vesikalarımızın açık ifadelerinden anlaşılıyor ki Bağdat'a ancak 30 balyemez ile 200 şahî top götürülmüş ve bunlar da Türk tophanalarında Türk ustaları tarafından imâl ve muharebe sahasında istimal edilmiştir.

51 Uzunçarşılı: *Kapu kulu ocakları*: II/45-46-47, 80, 81, 88.

yuvalaklar önce İstanbul'a, buradan deniz yolu ile Payas'a, oradan da Musul'a sevk edilirken Anadolu'da dökülen yuvalaklar ise önce yol üzerindeki menzillerde depo edilmiş, sonra karadan mekkârelerle, nehirlerden gemi ve keleklerle Musul'a ve Bağdat'a nakledilmiştir.

Bağdat seferi için Bosna'da 25'er okkalık 5.000, Halep'te 1500, Erzurum'da 15.000 yuvalak dökülmüş ve Bağdat'a sevk edilmiştir⁵².

Gerek hazar ve gerek sefer zamanlarında Rumeli ve Anadolu "Kârhâneleri = Galhaneleri = Güherçile Galhaneleri" durmadan çalışır ve barut imâl ederlerdi. İmâl edilen barutlar "nemsiz anbarlarda" muhafaza edilir, sefer zamanında bu faaliyete hız verilerek, top, tüfek ve lâğım için lâzım olan barut, fazlası ile temin edilmiş olurdu.

Sadrazam Bayram Paşa sefer hazırlıkları ile meşgul olurken İmparatorluğun, bilhassa Asya toprakları üzerindeki güherçile galhanelerinin çalışmasına dikkat ederek fazla miktarda barut imâl ettirmiştir. Padişah da bu işe ayrı bir önem veriyor, Beylerbeyilere, kadı ve voyvodalara yazdığı fermanlarda bilhassa bol miktarda "Barut-ı siyah" imâl edilerek depo edilmesini istiyordu⁵³. Padişahın emirleri, gereğince

52 Mühimme: 87/358, 360, 361, 362, 367. Ahkâm Def.: 3443/21, 37, 155. I.O.T. Kronolojisi: III/372. Tarihi Osmanî: s. 11-12'de Bağdat'a götürülen Balyemez topların miktarını 20 olarak gösterirken, Fazâil-al-Cihad: s. 60-65'de 30 olarak göstermektedir. Keza Tarihi Osmanî aynı sayfalarda Bağdat'a 40.000 yuvalak götürüldüğünden bahsediyorsa da yuvalak miktarının 40.000'den bir hayli fazla olduğu anlaşılmaktadır.

53 Padişah, 13 Sefer 1047 (7 Temmuz 1637) tarihinde Erzurum Beylerbeyine "Evel baharda olacak, sefer-i Hümayunum için fazla miktarda barut-ı siyah lâzım olmağın, Erzurum'da barut-ı siyah imâl edesiz" (Mühimme: 87/264) derken 8 Receb 1047 (26 Kasım 1637) de de Mısır Valisine "Mısır'dan her sene İrsal olunan 2000 kantar barutdan başka 10.000 kantar barut daha işтира olunub Payas iskelesine serian nakl edesiz." (Ahkâm: 3443/139) diye emir veriyordu.

memleketin her tarafında bol miktarda “Barut-ı siyah” imâl edilmiştir⁵⁴. İmâl edilen barutlar, önce ambarlarda depo edilerek muhafaz edilmiş, sonra mekkârelerle Bağdat’a kadar, karadan taşınmıştır.

d) *Emtianun büyük garnizonlara nakli*: Sefer için lâzım olan mühimmat, muhtelif merkezlerde toplanıp hazırlandıktan sonra, daha büyük ve daha merkezî olan garnizonlara toplanıyordu. Bu merkez garnizonlar daha ziyade cephede çarpışan ordunun başlıca iaşe, ibate ve esliha kaynağı oluyordu.

Bağdat seferi esnasında tekmlil mühimmat, bilhassa Birecik, Diyarbekir ve Musul gibi hem kışlak olan hem Bağdat’a daha yakın olmaları sebebiyle, karadan ve nehirden Bağdat’daki ordunun ikmalini sağlamayı kolaylaştıran garnizonlarda toplanmıştı. Hemen ilâve edeyim ki Bağdat seferi esnasında mühimmat nakli, merkezi sıklet Musul olmak üzere yapılmıştır. Bir taraftan, Diyarbekir ve mülhakatı, Erzurum ve mülhakatı ve Orta Anadolu’dan bazı yerlerin tekmlil mühimmatı Diyarbekir’de toplanırken⁵⁵, bir taraftan da mühimmat Diyarbekir’den Musul’a nakledilmekte idi. Keza, bir taraftan Mısır, Haleb ve mülhakatı⁵⁶, Birecik ve mülhakatı mühimmatı, Birecik’te toplanırken,

54 Bu emirler üzerien Mısır’dan başka, Ayıntap’ta 800, Rakka’da 800, Halep’ten 1000 kantar barut imâl edilmiştir. Mühimme: 87/335, 336. Ahkâm: 3443/222. Taris-i Osmani’nin “Bağdat’a 4000 kantar barut götürülmüştür” demesi yukarıdaki rakamlar muvacehesinde yanlış olduğu anlaşılıyor.

55 Mühimme: 87/290, Ahkâm: 3443/2.1.

56 IV. Murad, Birecik Voyvodasına “Mısır’dan Payas iskelesine gelen zahireden 10.000 kantar peksimet ile, 160.000 kile tereketi Akçakoyunlu taifesinden mekkâre ücretleyib Birecik’e nakl, tereke ve peksimet’i yağmur değmez, nem almaz mahfuz bir yerde hıfz edesiz.” (Mühimme: 87/316, 325, 328. Ahkâm: 3443/37, 222, 253) diye emir veriyordu.

bir taraftan da “barut, zahire, top, kazma, kürek, yuvalak ve sair” emtia durmadan Birecik’ten Musul’a naklediliyordu⁵⁷. Zira Musul, Bağdat seferi için en mühim garnizonlardan biri ve başta geleni idi. Bu itibarla Musul’da, hem bir müddet burada kalacak olan orduyu iâşe ve ibate edebilecek, hem de Bağdat muhasarası esnasında, muharebe sahasındaki kalabalık orduyu, aynı şekilde sıkıntıya maruz kalmadan iâşe, ibate ve teçhiz edebilecek mühimmatın depo ve deranbar edilmesi lâzım geliyordu.

Bu durumu yakinen bilen padişah, önce kalabalık ordunun mühimmatını istiap edebilecek büyük anbarlar inşa ettirmiştir⁵⁸. Anbarların ikmalinden sonra tekmil mühimmatın Musul’a nakledilmesini emretmiştir⁵⁹.

Sadrazam Bayram Paşa’nın sefer hazırlığı meyanında “Beldar ve Lâğımçı” temin etmesi de mühim bir yer işgal etmektedir. Beldar ve lâğımçıların her birine “10.000’er akçe” ücret verilmesi, her 20 haneden bir beldar veya lâğımçı çıkarılması⁶⁰, esası kabul edilmiş, lâğımçıların

57 Mühimme: 87/360, 361, 362, 363, 381.

58 IV. Murad Musul Beylerbeyine “Musul’da terekeyi hıfz için her biri 2.300 kile tereke alır, vasi ve muhkem anbarlar hazır edesiz” (Ahkâm: 3443/194) diyordu.

59 Padişah, gurre-i Recep 1047 de ane, hadise, varuşe mutasarıfı olan Tarpuş’a “Haleb’de bulunan 100.000 kile terekeyi Musul’a nakl edesiz” (Mühimme: 87/313) derken, Hısn-ı Keyf Voyvadası Mehmet Beye “Hısnı Keyf’deki top danelerini ve 25.000 kile zahireyi keleklerle Musul’a nakledesiz.” (Mühimme: 87/339. Ahkâm: 3443/158) diye emir vermiştir. Aynı şekilde Rakka Mutasarıfı Kansu Paşaya “Rakka’daki 30.000 kile zahireyi Musul’a nakl idesiz” (Mühimme: 87/340 diye emir verdiği gibi Amit ve Diyarbekir ve Birecik kadılarına da emirler vermiştir. (Mühimme: 87/360, 361, 362, 363, 381).

60 Mühimme: 87/63. Bşv. Arşivi: Kâmil Kep. Tas.: Mevkufat Def.: 2580, 2582, 2583. Ankara: 28/515, 29/483.

lâlettayin kimseler olmamasına “lâğım işinden anlar, toprak sürmek bilir, güçlü ve kuvvetli kimseler olmasına” dikkat ve itina edilmiştir⁶¹. Beldar ve lâğımçıların “demir kürekleri, kazmaları, baltaları” ile gelmelerine dikkat edildiği gibi mahalline göre bir kısmının doğruca toplanma menzillerine sevk edilmesine, bir kısmının da “yolda, camuz arabalarını sürmeğe, mekkâre hayvanlarına nezarete” memur edilmelelerine de ayrıca önem verilmiştir.

Anadolu eyaletlerinden Bağdat seferine 4835 beldar, 5396 lâğımçı, 152 marangoz memur edilmişse de bunlardan 4835 beldar'ın 1000 tanesi Birecik'te gemiler hizmetine memur edilmiş, 200 tanesi gelmemiş ve ancak 3635 beldar sefere iştirak etmiştir. Bağdat'a gelen ve beldarların 1233 tanesi, Sadrazamın, 150 tanesi Kaptan Paşanın, 100 tanesi Hüseyin Paşa'nın ve 100 tanesi de Yeniçeri Ağası'nın metrisinde hizmet etmişlerdir⁶². Sefere memur oldukları halde geç gelip ancak kalenin tamirinde bulunanlardan 45'er, hiç gelmeyenlerden daha önce verilmiş olan 10.000 akçe geri alınmıştır⁶³.

e) *Hudut kalelerinin tahkimi*: Padişah'tan bir sene iki ay yirmi gün önce Anadolu'ya geçen Bayram Paşa bir taraftan sefer için mühimmat hazırlamakla meşgul olurken, bir taraftan da düşmanın muhtemel bir taarruzuna karşı hudut kalelerini tahkim etmek işi ile meşgul olmuştur. O zaman hudutta bulunan ve muhtemel bir düşman taarruzuna ilk hedef olan hudut kaleleri Erzurum, Ahıska, Kars, Van ve Musul kaleleri idi.

61 Mühimme: 87/333, 335. Ankara: 28/515.

62 Bşv. Arşivi: Kâmil Kep. Tas.: Mevkufat Def.: 2580.

63 Bşv. Arşivi: Ali Emirl Tas.: No. 43. Kayseri: 41/190, 191.

Erzurum Beylerbeyi Mehmet Paşa'ya Bağdat seferi için mühimmat hazırlaması emredilirken, aynı zamanda düşmanın akın ve taarruzuna karşı da daima hazır ve âmade olması, hattâ icabında Van, Kars ve Ahıska kalelerine yardım etmesi hakkında emirler verilmiştir⁶⁴. Erzurum sadece nefsi eyaletinin askerleri ile bırakılmamıştır. Bolu⁶⁵, Çorum⁶⁶, Sivas, Canik, Amasya, Karaman, Maraş eyaletleri askerleri ile de takviye ve tahkim edilmiştir⁶⁷. Erzurum'da toplanan bu kuvvetlerin hepsi Erzurum'da kalmamış bir kısmı ileri sevk edilerek Ahıska, Kars ve Çıldır Kaleleri tahkim ve muhafaza altına alınmıştır.

Ahıska Kalesi, hudutta bulunan ilk hedeflerden biri olduğu için buranın tamir ve tahkimine önem verilmiş ve Ahıska'nın tamirinde ilk vazife Çıldır Beylerbeyi Sefer Paşa ile Erzurum Beylerbeyi Mehmet Paşa'ya düşmüştür. Bu paşalar Ahıska'yı tamir ve tahkim ederek asker ve silah dahi göndermişlerdir⁶⁸.

64 IV. Murad Erzurum Beylerbeyi Mehmet Paşa'ya bir hattında "Evel baharda Van'dan düşman ülkesine girip adayı memalkimden tard edesiz." (Mühimme: 87/309) diyordu.

65 IV. Murad Bolu Beyi Abdi Beye "Bu kış kalkıp Erzurum'a gidesiz. Erzurum'un tahkim ve muhafazası mühim olmağın iki konağı bir ederek gidüp Mehmet Paşanın emri ne ise onunla amel edesiz." (Mühimme: 87/294) diyordu.

66 Padişah, Çorum Sancak Beyine "Erzurum, serhadd-ı eyalet olmağan asâkirin veya yarar adamların ile kalkıp Mehmet Paşa ile mülâki olup emri ne ise onunla amel edesiz." (Mühimme: 87/287) diyor idi.

67 Topçular: V. 288 a.

68 IV. Murad Sefer Paşa'ya "Ahıska Kalesi serhadd-ı memaliki mahrusam olmağla pek mühimdir. Yeniden tamir ve tahkimi ehem umurdan olup dikkatle tamir ve tahkim idesiz" (Mühimme: 87/298) derken Erzurum Beylerbeyi Mehmet Paşaya da "Kale-i Ahıska serhaddi memaliki mahrusam olmağla bu sene, sair senelere kıyasla daha fazla ehemdür. Daha fazla askeri silahları ile cem idüp kışı Ahıska'da geçirip düşman tarafından bir zarar verilmemesine say idesiz" (Mühimme: 87/293) diye emir veriyordu.

Ahıska Kalesi, yalnız Çıldır ve Erzurum'dan gelen askerlerle değil fakat aynı zamanda Maraş, Malatya, Trabzon ve Karahisar-ı Şariki'den gönderilen birliklerle takviye edilmiştir⁶⁹. Ahıska'da bulunan askerler, Tortum ve Oltu'dan gönderilen zahirelerle kışı geçirmişler⁷⁰, ilkbahar gelince tekrar kendi yerlerine dönerek Bağdat seferine hazırlık yapmışlardır⁷¹.

Erzurum garnizonundan Ahıska'ya yalnız asker ve iaşe değil, fakat aynı zamanda tüfek dahi gönderilmiştir⁷². Aynı şekilde sair hudut kalelerinden Malazgirt palangasına 30, Bayezit palangasına 20, Şavşat palangasına 20 tüfek gönderilmiştir⁷³.

Hudutta bulunan mühim kalelerden biri de Kars Kalesi idi. Kars Kalesinin tamir ve tahkim edilmesine önem verilmiş, müdafaasına Kars askerlerinden başka Sekbanbaşı Ali Ağa kumandasında bir miktar sekban ile bir miktar "Dergâhı muallâ yeniçerisi" ve Erzurum'dan bir miktar kuvvet gönderilmiştir⁷⁴. Buradaki birliklerin iaşeleri dahi Erzurum'dan temin edilmiştir⁷⁵.

İmparatorluğun doğu sınırında bulunan ve mühim olan kalelerinden biri de Van Kalesi idi. Nefsi Van mühim olduktan başka, Diyarbe-

69 Mühimme: 87/391.

70 Mühimme: 87/298.

71 Mühimme: 87/374, 395, 398.

72 Mühimme: 87/374, 395, 398.

73 IV. Murad, 2 R. Ahır 1047 (22 Ekim 1637) tarihli bir fermanında Erzurum Beylerbeyine "Ahıska Kalesine tüfek lâzım olmağın Erzurum'a gelecek olan 700 tüfekden 150 tanesini Ahıska'ya irsal edesiz." (Ahkâm: 3443/68) diyordu.

74 Mühimme: 87/309, 372.

75 Ahkâm: 3443/173.

bir eyaletinin doğuya açılan bir kapısı mesabesinde olduğu için de ayrıca bir ehemmiyet taşıyordu. Bu itibarla Van dahi ihmal edilmeden tamir ve tahkim edilmiştir.

Padişah Van Beylerbeyi Süleyman Paşa'ya "Van serhadd-i Acem olmağla civar ekrât beyleri ile dernek ve cemâat idüb Van'ın muhafazasına çalışasız" derken, "düşmandan aldığınız haberleri de vakit zayi etmeden orduy-ı Hümayunuma bildiresiz" diye emir vermekte idi⁷⁶. Bu emir üzerine Süleyman Paşa civardaki ekrât beylerini toplayarak Van'ı tamir ederek içine yeteri kadar asker yerleştirmiş ve muhtemel bir düşman akınına karşı hazır ve amade olmuştur⁷⁷.

Van, İran'a muttasıl olduğundan düşmanın bir hile, desise ve tarruzuna karşı⁷⁸ yalnız kendi kuvvetleri ile iktifa edilmemiş⁷⁹, Çankırı sancağı askerleri⁸⁰, Turnacıbaşı İbrahim Ağa kumandasında gönderilen 38, 85 ve 93'üncü odaların yeniçerileri ile takviye⁸¹ edilmiştir. Hattâ, icabederse Van'a yardım etmesi için Erzurum Beylerbeyine emir verilmiştir.

IV. Murat, Süleyman Paşa'ya, düşman hakkındaki haberleri vakit zayi etmeden Orduy-ı Hümayunuma bildiriniz, diye emir verdiği hal-

76 Mühimme: 87/295

77 Topçular: V. 289 a.

78 Mühimme: 87/302.

79 Mühimme: 87/301. İsmi geçen ekrat beylerinin bir kısmı Bitlis, Adilcevaz, Hakkâri, Siirt ve Hoşab beyleri idi.

80 Çankırı Beyine yazılan bir fermenda "Çankırı asakiri ve yarar adamları ve tüfenkendazlarıyla muaccelen Van'a gidib Van Beylerbeyi Süleyman Paşaya mülâki olub emri ne ise onunla amel idesiz." (Mühimme: 87/296) deniliyordu.

81 Mühimme: 87/371.

de, Süleyman Paşa bu hususta lâkayt davranmış, orduya bir haber ulaştıramadığı gibi aksine kendi eyaletinde olan hâdiseleri padişahdan duyub ondan haber ve emir aldıktan sonra harekete geçmiştir.

Padişah, Van civarında bulunan Hoder Kalesine (palangasına) düşmanın zarar vermek üzere olduğunu haber almış ve Süleyman Paşa'ya "zarar ika ettirmiyesiz"⁸² diyerek emir vermek zorunda kalmıştır. Bu hâdiseden bir müddet sonra idi. Düşmanın İmam Kuli Han kumandasında gelerek Van civarındaki palangalardan, Dibebe ve Karnıyarık palangalarını muhasara ettiklerini padişah haber alıp Süleyman Paşa'ya "sür'at ve isticâl ile bu palangaların imdadına" varmasını⁸³ emretmiştir. Süleyman Paşa Dibebe'yi kurtarmış, fakat Karnıyarık palangasını kurtaramamıştır. Palanga içindeki müdafilerin "iaşe ve zahire yetiştirin" şeklindeki istimdatlarına, Van'daki zahireden çıkarıp göndermesi icabederken bunu dahi yapmamış ve padişah'a "ne yapayım" diye sormuştur. Padişah da kendisini azarladıktan sonra "Van Kalesi'ndeki terekeden 200 kile çıkarıp gönder"⁸⁴ diye emir vermiştir. Yukarıda, Padişah'ın Erzurum Beylerbeyi Mehmet Paşa'ya "Van'a girib âdâyı memalikimden tard ediniz" diye emir verdiğini görmüştük. İşte o emir bu hâdiselerle alâkalıdır. İlbahar yaklaşırken Süleyman Paşa eceliyle vefat etmiş, Dilâver Paşa Van Beylerbeyliğine tâyin edilmiş⁸⁵ olduğundan, Van üzerindeki atalet bu suretle izale edilmiştir. İlbahar gelince Van'daki muhafız kuvvetlerin bir kısmı da, sair kalelerdeki gibi Bağ-

82 Mühimme: 87/303.

83 Mühimme: 87/307.

84 Ahkâm: 3443/101.

85 Topçular: V. 289 a.

dat seferine hazırlıklarını yapmaları için geri çekilmiştir⁸⁶.

Musul, Bağdat seferi için mühim kalelerden biri ve başta geleni idi. Hem bir hudut kalesi olarak, hem de Bağdat seferi esnasında yegâne kullanılacak üs olarak, sair serhat kalelerine nazaran farklı bir durumu vardı. Burada yalnız Musul Kalesini muhafaza edecek birlikler değil, fakat aynı zamanda sefere iştirak edecek birlikler tahşit edileceği gibi yalnız Musul'u muhafazaya memur askerlerin değil, aynı zamanda sefere iştirak edecek olan kalabalık birliklerin iaşesi, ibatesi ve eslihasına ait mühimmat depo edilecekti. Düşman kuvvetli bir akınla Musul'a girdiği veya bir taarruzla Musul'u ele geçirdiği takdirde bütün plânları bozar ve seferi akim bırakabilirdi. Hiç değilse seferin tehirine sebep olabilirdi. Bu itibarla Musul'un ve civarındaki küçük kalelerin çok daha iyi tamir, tahkim ve müdafaası icabediyordu.

Bütün bu işlerin noksansız olabilmesi için ömrünün hemen büyük bir kısmını Suriye ve Irak ile Güney Anadolu'da geçirmiş olan ve Revan seferinden beri Diyarbekir Valisi bulunan Tayyar Mehmet Paşa, uhdesinde Diyarbekir Valiliği de kalmak şartıyla, Musul Muhafızlığına tâyin edildi. Tayyar Mehmet Paşa Musul'a geldikten sonra, Musul'a vâki olacak muhtemel bir düşman akınını durdurabilmek için, Musul ve Musul'un tasarrufunda bulunan asker taifesini topladı⁸⁷. Diyarbekir'deki ümerâ, züema, erbab-ı timâr ve tevâif-i askeri de Musul'a celbettir⁸⁸.

86 Mühimme: 87/371.

87 Mühimme: 87/357.

88 Mühimme: 87/365.

Musul'un tamir, tahkim ve müdafaası için bu kadar asker ile iktifa edilmemiştir. Musul Kalesi Bağdat'a yakın olduğundan, Mehmet Paşa'ya, icabında Rakka ve mülhakatı ile Musul'a yakın mahallerden yardım cem etmesi hususunda salâhiyet⁸⁹ verilmiştir.

Tayyar Paşa yalnız Musul Kalesi'ni değil, fakat aynı zamanda, Musul'un ileri sürülmüş nöbetçileri demek olan küçük kale ve palangaları da tamir ve tahkim ederek içine askerî birlikler koymuştur. Bu arada Kerkük'e ayrı bir önem vermiş, askerî birlikler, iaşe tüfek göndererek takviye ettiği gibi ayrıca "iki zarbezen top" dahi göndermek suretiyle tahkim etmiştir⁹⁰.

89 Mühimme: 87/265. Topçular: V. 288 a.

90 Ahkâm: 3443/135, 197.

IX. İSTANBUL'UN FETHİNİN TEKNOLOJİK VE MANEVİ YANLARI

A. Fethin Sebepleri

İstanbul, Osmanlılar'dan önce onüç⁹¹, Osmanlılar tarafından da, Yıldırım Bayezit, Musa Çelebi, II. Murad ve 1453'te de II. Mehmed tarafından olmak üzere birkaç defa muhasara edilmişti. Bütün bu muhasaraların umumî sebepleri şunlardır:

1- Ekonomik sebep: İstanbul'un, hinterlandı pek geniş olan kara ve deniz ticaret yollarının düğümlendiği bir noktada bulunmasıdır.

2- Siyasî sebep: Avrupa ile Asya'nın birbirine çok yaklaştığı boğazın sahillerinden birine sahip olan bir devletin, öteki sahillerine de sahip olmak istemesi veya Roma ve Osmanlı devrinde olduğu gibi her iki sahile de sahip olan bir devletin, boğazları da hâkimiyet ve kontrol altına almak düşüncesidir.

91 Bu savaşlardan birinde, Muaviye'nin (661-681) halifeliği esnasında Arap orduları 673-680 arasında İstanbul'u muhasara etmişlerdi. Ordu Kumandanı Abdullah, Donanma Kumandanı Süfyan bin Avf idi. Hz. Peygamber'in Alemdarı Eba Eyyub-ül-Ensar da bu muhasarada bir kumandan olarak bulunuyordu. Bugün türbesinin bulunduğu yerde savaşırken şehit olmuştur. Mezarı 775 sene belirsiz bir halde kaldıktan sonra, 1453'te Akşemseddin'in mânevî himmetiyle bulunmuş ve üzerine türbe yapılmıştır.

Osmanlılar devrinde ekonomik ve askerî sebeple beraber, siyasi sebep de ayrı bir ehemmiyet taşımakta idi. Çünkü, Rumeli ve Anadolu'da genişlemiş olan Osmanlılar'ın, İstanbul'u alarak, bir taraftan top- rak, idarî, mülkî ve askerî birliklerini sağlamaları, diğer taraftan da fe- tihler esnasında Bizans'ın, bâzan şehzadelerle, bâzan düşman devlet- lerle birleşerek geride bir fitne kazanı olmasına mâni olmaları, bir za- ruret haline gelmiş bulunuyordu.

3- Askerî sebep: İstanbul'un, kara ve deniz askerî yollarının kav- şak noktasında ve pek mühim stratejik bir yerde bulunmasıdır. Zama- nımızda, uçakların, füzelerin ve uzun menzilli silâhların icadına rağ- men, boğazların stratejik ehemmiyetini kaybettirmemiş olması, XV. asırdaki durumu daha iyi izah etmektedir.

4- Dinî sebep: Birçok dinî rivayetlerden başka, bu konuda Hz. Peygamber'in bir hadîsi vardır. Hadîste; "İstanbul, mutlaka fetholuna- caktır. Onu fetheden emîr ne güzel emîrdir. Onu fetheden asker ne gü- zel askerdir" denilmektedir⁹². Bu ilâhî işaret ile Müslümanlar ve Türk- ler İstanbul'u müteaddit defalar muhasara etmişler, fakat onu zaptet- mek II. Mehmed'e nasip olmuştur. "Onu fetheden emîr, ne güzel emîr- dir" iltifatına II. Mehmed, "Onu fetheden asker ne güzel askerdir" ilti- fatına onun askerleri nail olmuştur. Bu sebepledir ki, fetih gününü izah eden şair, "Ey leşker-i müfettihul ebvâb vur bugün". "Feth-i mübîni zâmin o tebşîr aşkına" der.

5- Tarihî sebep: Bunu, hem II. Mehmed'den önce Osmanlıların şehri muhasara etmiş, fakat alamamış olması dolayısıyla alınması ica-

beden bir intikam mevzuu olarak, yahut Osman Gazi'nin oğlu Orhan Bey'e, "İstanbul'u aç, gülzar eyle" diye vasiyet ettiğine göre, bunu bir ata vasiyeti olarak da izah etmek mümkündür.

6- Bizansta mülteci olarak bulunan Şehzade Orhan Çelebi meselesi ile Edirne sınırında Rum çobanlarının Türk çobanlarını döğüp yaramaları meselesi, çıbanın başını koparan zahirî sebepler olmuştur⁹³.

B. Şimdiye Kadar Alınamamasının Sebepleri

1- Kalın surları yıkacak yeni ve büyük çaplı topların yapılamamış olması.

2- Muhasara aletlerinin noksanlığı ve kifayetsizliği.

3- Şehri, deniz tarafından da kuşatacak, yardım almasına mâni olacak, taarruz edip müdafileri tazyik edecek kuvvetli bir donanmanın olmaması veya kifayetsizliği.

4- Muhasarayı bıraktıracak daha mühim ve hayatî hadiselerin zuhur etmesi, yahut Bizans'ın böyle hâdiseleri zuhur ettirmesi.

C. Sultan II. Mehmed'in Savaş Hazırlığı

Bu hazırlıkları, devrin en ileri teknik hazırlıkları olarak kabul etmek ve Rumelihisarı'nın inşası, top imâli, donanmanın takviyesi ve şehir civarının haritasının yapılarak, savaş planlarının hazırlanması şeklinde özetlemek mümkündür.

1- *Rumelihisarı'nın inşası*: Anadolu ve Rumeli valilerine: "Evvelbaharda Anadoluhisarı'nın karşısına bir de Rumelihisarı yapılacaktır."

tır. Lâzımı kadar amele, usta, inşaat vasıtası ve malzemesi tedarik edip acıbaharda Anadoluhisarı'na gelip emrimize hazır ve aheste olasız" diye emir verildi. İstenilen günde, hisarı inşa edecek olan valiler, 4000 amele, 2000 usta, 400 kara ve 400 deniz vasıtası ile Anadoluhisarı'na gelmişler, kum, kireç hazırlamışlar ve dağlar gibi inşaat malzemesi yığmışlardı⁹⁴. Hisarın mimarı Mulihuddin Ağa idi. Dört köşedeki dört büyük kuleyi dört vezir yapmıştır. Bunlardan Bebek tarafındaki kuleyi Zaganos Paşa'nın, kuzeyde ve yukarıdaki kuleyi de Saruca Paşa'nın yaptığını biliyoruz⁹⁵. Sahildeki büyük kulelerden kuzeydekini Sadrâzam Halil Paşa'nın güneydekini de, İnşaat Kumandanı Şahabeddin Paşa'nın yapmış olması muhtemeldir. İnşaat Kumandanı Şahabeddin Paşa, öyle bir inşaat plânu hazırlamıştı ki, herkes kendi işiyle meşgul oluyor, kimse kimseye ne mâni oluyor, ne de müşkülât çıkarıyordu. Her ustanın yanında çalışan iki ameleden biri harç, öteki taş veriyordu. Harcı karanlar, taşıyanlar iskele kuran veya değiştirenler ayrı idi. Anadoluhisarı tarafından dolu mavnalar, belli aralıklarla gelip boşalıyor, boşalanlar yine belli aralıklarla gidip dolduruluyorlardı. Ne boşaltılan ve ne de doldurulan tarafta yığılma, karışma ve bekleme oluyordu. Gerek denizin üstündeki gidiş ve gelişler, gerek inşaat mahallindeki çalışmalar, A. Gabriel'in tâbiriyle, "Bir karınca intizamına ve gayretine benziyordu".

Ortaçağ zihniyetini ve bilgisini çok gerilerde bırakan bir bilgi, görüş ve maharetle genç padişah, gerek plânın hazırlanmasında, gerek inşaat esnasında, kulelerin, kapıların, hisarpeçelerin yerlerini tâyin ve in-

94 Rumelihisarı hakkında bir etüdümüzden; Hammer, II/265, "6000 Amele" der.

95 Aynı etüdümüz.

şekillerinde, mimara fikirler vermekte idi. Bu, onun asrının üstüne çıkmış bir kimse olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. 31.250 m² yer kaplayan ve kulelerini yüksekliği 27 m kadar olan kalenin inşaatı 21 Mart – 25 Temmuz 1453 tarihinde⁹⁶, yâni dört ayda tamamlanmıştır.

Kalenin burçlarına küçük, hisarpeçelerine büyük toplar konuldu⁹⁷. Kale Kumandanlığına Firuz Ağa tâyin edildi. Emrine 400 yeniçeri verildi. Gümrük vergisi vermeden geçmek isteyen gemilere müsaade edilmemesi, geçmek isterse batırılması emredildi. Nitekim vergi vermeden geçmek isteyen ve “Dur” ihtarına aldırmayan Venedik kaptanı A. Rizo’nun gemisi batırıldı. Boğaz kapanmış, geçit kontrol altına alınmıştı. Hisarın inşası ve geçitleri kontrol altına almasıyla, tarihte ilk defa boğazların rejimi ve statüsü tâyin edilmiş oluyordu.

Rumelihisarı’nın, dört ay gibi kısa bir zamanda inşa edilmiş olması, siyasî ve askeri üstünlükten önce teknolojik bir üstünlüğün ifadesidir. Teknolojideki üstünlük, siyasî ve askerî üstünlüğü hazırlamıştır. Zamanımızda tekniğin dev gücüne rağmen, aynı ebatta ve mükemmeliyette bir inşaatın, dört ayda tamamlanması ve işletmeye açılması, kolayca kabul ve realize edilemez. XV. asırda Türk cemiyetinin, tekno-

96 Y. Öztuna, *Türkiye Tarihi*; III/192.

97 Hisarpeçe, uzaktan kolayca görülmeyen, toprakla denizin birleştiği bir yerdirdi. Denizden bir çizgi şeklinde görülebilirdi. Buraya ve burçlara konulmuş olan topların başındaki topçular öyle keskin nişancılardı ki, birinin, karşı sahildeki topun namlusunun ağzını nişan alarak attığı mermiyi, öteki havada takip eder ve nişan alıp topunu ateşler, düşman mermisini havada vurup paralardı. Osmanlı ordusundaki eğitim parolası “attığını vurmamak, fakat vurulmamak” esasına dayanıyordu. Böyle yetişen topçulardan karada veya denizde herhangi bir hedefin kaçıp kurtulmasına imkân yoktu.

loji bakımından sair cemiyetlerden mutlaka üstün olduğunu aşağıda izahlar da gösterecektir.

2. *Top imali*: Rumelihisarı'nın inşası ile paralel olarak Edirne Tophanesi'nde de toplar imal ediliyordu. XIII. asrın ortalarından beri Avrupa ve Türk ordularında top kullanılmakta idi. Mevcut topların namlu uzunluğu ve çaplarının genişliği malûmdu. Silaha aynı silahla mukabele etmek zaferi temin edebilir. Fakat üstün bir silahla mukabele etmek zaferi garanti eder⁹⁸. Bunu yakinen bilen ve geniş bir balistik bilgiye sahip olan genç Padişah, Saruca Paşa, Müslihuddin Ağa gibi mühendislerle, Macar asıllı Urben gibi tekniklerle müşavere ederek, o zamana kadar kimse tarafından bilinmeyen, daha uzun namlulu, daha geniş çaplı topların dökülmesine karar verdi. Birkaç defa tekrar edilen kalıp ve dökümlerden sonra, o zamana kadar hiçbir orduda bulunmayan büyük toplar imal edildi. Dünya askerlik tarihinde olduğu kadar, bunun tabii bir sonucu olarak, cemiyet, siyaset ve rejim tarihlerinde de büyük bir inkılâp yapacak olan bu icat, eski bir devrin sonu, yeni bir devrin başlangıcı oldu. Topların atışı, dost ve düşman üzerinde, bugünkü atomun tesirini yapmıştır. Bu topların imali, ok ve kılıç devrinden sonra top devrinin açılmasına sebep olmuştur.

Büyük toplar hakkında tarihlerin verdiği bilgiyi, bir tarafa bırakamayız. Teknolojik bakımdan büyük mânalar ifade eden bu olaylar bi-

98 Tutucu bir kuvvet olduğundan bahsedilen İslâm Dininin kutsal kitabı olan Kur'an'da bu hususta; "Savaş için elinizden geldiği kadar silah hazırlayınız. Savaş için silah ve alet hazır edip müteyakkız olunuz" (Nisâ S.: 69-71, Enfal s.: 61-65) denilmektedir. Genç padişah, bu ilâhî emri tutarak savaş için silâh hazırlamakta idi.

ze, o zaman Türk milletinin yalnız Bizans ve Balkan milletlerinden değil, bütün dünya milletlerinden üstün olduğunu izah eder. XV. ve XVI. asırlarda Türk zaferlerinin sadece zor-bazu ile değil, ekonomik, teknik üstünlükle kazanıldığını anlatır. İlâve edelim ki, bu teknik üstünlüğün kaynağı ve yapıcıları da, Türk cemiyeti ve Türk çocuklarıdır. Tarihlerimizin naklettiğine inanmak icabederse 12 ay içinde bu toplardan tecrübe için yapılanlar da dahil, 40-50 tane yapılmıştır. Yâni her ay 4 tane, haftada bir tane top yapılmıştır⁹⁹.

3. *Donanmanın takviyesi*: 1330 tarihinden beri Tersaneye, dolayısıyla donanmaya sahip olan Osmanlıların, 1452'de takriben 75 gemilik bir donanmaları vardı. 1452'de Gelibolu Tersanesi genişletilmiş ve 12 ayda çeşitli maksatlarla kullanılmak üzere yeniden 75 gemi daha inşa edilerek 150 parça gemiden müteşekkil kuvvetli bir donanma meydana getirilmiştir. Donanma Kumandanlığına da Baltaoğlu Süleyman Ağa tâyin edilmiştir. 12 ayda 75 geminin yâni ayda 6, haftada 1,5 geminin inşa edilmiş olması ve sadece bu olay ile, savaş devam ederken II. Mehmed'in beliren ihtiyaca cevap vererek, tarihte ilk defa, havan topunu bulup imal etmesi ve kullanması, donanmadan 67 gemiyi Haliç'e indirmesi, XV. asırda Türk teknolojisinin seviyesi ve dinamizmi hakkında insana doğru fikirler vermektedir.

Boğazı kontrol altına alacak hisarlar inşa, Bizans'ın bin yıldır güvendiği surları yıkacak toplar imal ve onun denizden aldığı hava deliklerini tıkayacak donanma takviye edilirken genç Padişah, durmadan

99 Y. Öztuna, *Türk Tarihi*, III/196: "Topçu, herbiri dört büyük toptan müteşekkil, 14 batarya idi".

buraları dolaşıyordu. Bâzan Hisar'da taş veya harç taşıyarak, bâzan tophanede bizzat çalışarak, bâzan gemilere halat veya uskur takarak çalışıyor, işyerlerindekiyi teşvik ediyordu. İşte bu üç büyük işyerlerini dolaşır, at sırtında gidip gelirken, bizzat kendisi Bizans civarındaki araziye tetkik ederek bir kroki çizmiş ve bu kroki (harita) üzerinde muhasara plânını hazırlamıştır¹⁰⁰. II. Mehmed'in yaptırdığı tekerlekli kuleler, kuleler içine konmuş veya açıkta, taş, yangın bezleri, erimiş maden, kaynamış su atan mancınıklar da devrin teknolojik imkânları ile yapılmış ve muhasara esnasında önemli işlere yaramış, savaş âletleriydi.

D. Bizans İmparatoru'nun Hazırlıkları

1. Bizans İmparatoru, Rumelihisarı'nın inşa edilmesine mâni olmak istedi. Gelen elçiye; "İnşaatımızdan şüphe edilmemelidir. Kendi topraklarımız üzerinde kale inşa etmek hakkımızdır. Maksadımız Anadolu – Rumeli geçişlerini kolaylaştırmak ve emniyet altına almaktır. Hatırlanacağı gibi Varna Savaşında Çanakkale Boğazını Venedikliler tutmuş, İstanbul Boğazından geçmek için de Ceneviz ve İstanbul gemicilerine 40.000 asker için 40.000 altın verilerek vasıta temin edilmişti. Aynı müşüklât ile bir kere daha karşılaşmak istemiyoruz" denilmiş, baskınlar da tard edilmişti.

2. Bizans halkını bir müdafa savaşı için hazırladı.

3. Bizans'ın bin yıldan beri ayakta durmasını temin eden surları tamir, topraklarla tahkim etti, yeni kuraları askere aldı.

4. Haliç'in ağzını bir zincirle kapladı. Grezuva ateşi, yangın çık-

racak bez ve yağlar hazırladı. Mancınıklar temin etti.

5. Avrupa'dan yardım temin edebilmek için özel bir elçi göndererek Papa ile ittifak yaptı.

E. Savaş

Alınması bir zaruret haline gelmiş olan Bizans'ı zaptetmek isteyen II. Mehmed çobanlar meselesi ile Orhan Çelebi meselesini bahane etti. Hazırlıklarını tamamladıktan sonra, 23 Mart'ta Edirne'den hareket etti. Yavaş bir yürüyüşle, Bizans'ın Rumeli tarafında elinde kalmış olan Silivri'yi, Vize, Bigados ve Yeşilköy'ü alarak 5 Nisan 1453'te İstanbul önlerine geldi. Çadırını Topkapı'nın karşısına kurdu. Savaşın cereyanı bir makaleye sığmaz. 6 Nisan'dan 29 Mayıs'a kadar 53 gün devam eden kanlı savaşlardan sonra şehir, silâh kuvvetiyle zaptedildi.

18 Nisan'da Macaristan'dan elçiler gelip Padişaha muhasarayı kaldırmasını söyleyerek tehdit etiler. 20 Nisan'da beş gemi ile 700 asker, Türk donanmasının gayretlerine rağmen şehre girmeye muvaffak oldu. 22 Nisan'da Türk donanmasından bir kısmı Haliç'e indirildi. 23 Nisan'da Kasımpaşa'nın kuzey sırtlarından Eyyup'a fıçı ve sandallar üzerinde sağlam ve geniş bir köprü yapıldı. Üzerine top yerleştirildi. Bizans'ın Haliç'e sığınmış olan donanması imha edildi.

23 Mayıs'ta Padişah, XI. Kostantin'e İsfendiyaroğlu Kasım Bey'i göndererek teslim teklifinde bulundu. Kralın huzuruna kabul edilen İsfendiyar Bey:

“Dinimizce, zorla zaptedilen şehirler yağma ve halkı katledilir. Padişahımız, şehir kılıçla zapt edildiği zaman doğacak felâketin, şimdi-

den önüne geçmek için şehrin teslim olmasını ister. Şehir teslim edilirse isteyen evlât ve ıyaliyle can ve malını alıp istediği yere gidebilecek, isteyen burada kalacaktır. Kalanların mallarına ve canlarına dokunulmayacaktır. Krala da isterse Mora Despotluğu verilecektir” dedi¹⁰¹. Kral: “Şehri elimle teslim ederek ecdadımın ve tarihin lânetine mazhar olamam. Daha önce de dediğim gibi Türkler benim cesedimi çiğneyerek şehre girebilirler” diyerek teslim olmayı reddetti.

26 Mayıs'ta Padişah bir savaş divanı akdetti. Divana vüzera, vükelâ ve üst rütbeli kumandanlar davet edildiler. Padişah savaşın umumi durumunu izah ettikten sonra;

– Elli gündür devam eden savaşlara rağmen Bizans'ı dize getirmek mümkün olmadı. Muhasarayı kaldıralım mı, yoksa devam edelim mi, ne dersiz? diye sordu. İlk sözü alan Sadrazam Halil Paşa:

– Şevketlû Sultanım!.. Buyurduğunuz gibi elli gündür bir semere elde edilemedi. Denizden Venedikliler'in Çanakkale Boğazı'na, karadan Macarlar'ın Tuna nehrine gelmek üzere oldukları duyulur. Bir gün üç ateş arasında kalırsak, halimiz pek yaman olur. Bizans'ı vergiye bağlayıp muhasarayı kaldıralım, dedi¹⁰². Buna şiddetle itiraz eden Zağanos Paşa, söz alarak:

– Bunları Sadrazam değil, başkası söyleseydi, boynu vurulmak

101 Y. Öztuna, aynı eser III/201.

102 Böyle konuşan Sadrazamın hıyanetine, balıklar içinde gönderilen altınlarla Kostantin tarafından satın alındığına hükmedilir, idam edilmesi de buna bağlanır. Fakat bahusus o devirde şanlı bir Osmanlı vezirinin satın alınabileceği, hainlik edebileceği kabul edilemez. Bu bir görüş meselesidir ve Sadrazam itidal tavsiye etmiştir.

suretiyle susturulur ve cezalandırılırdı. Umumî bir taarruzla şehir, zaptedilecek bir hale gelmiştir. Yalnız biraz imanlı, sabırlı ve cesur olmak¹⁰³ bu işi başarmak için kâfi gelecektir, dedi ve muhasaraya devam edilmesini teklif ettiler. Bu sözler Padişahın hoşuna gitti. Zağanos Paşa'yı, ordunun moralini ve nabzını teftişe memur etti. Ordu muhasaraya devam edilmesinde kararlı ve azimli idi. Padişah 28/29 Mayıs akşamı yeniden bir savaş divanı akdetti. Üst rütbeli bütün kumandanlar divana davet edildiler. Genç Padişah divanda askerî durumu bir kere daha izah ettikten sonra:

“Benim şahbaz vezirlerim, Bizans'ı müdafaa eden kalın surlar artık yoktur. Elliiki günden beri devam eden top atışlarımızdan sonra surların büyük bir kısmı yıkılmış ve bir taş yığını haline gelmiştir. Şu anda ben size metin ve kalın surlar değil, şehre girebilmek için üç büyük şahrah –büyük yol– gösteriyorum. Biliniz ve askerlerinize de söyleyiniz: Zafer üç şeyle kazanılır; emirlere itaat, hedefe vardıkta orada yılmadan sabretmek, cesur ve kahraman olmak... (Akşemseddin'i göstererek:) İşte hocamız da burada, Allah'a tevekkül ederek savaşınız¹⁰⁴. Zafere dua ederek savaşınız ve düşman ile karşılaştığınızda sebat ediniz¹⁰⁵. Sabreden 20 Türk, 200 düşmanı, 100, 1000 düşmanı mutlaka mağlûp eder¹⁰⁶. Bunlar benim değil, Allah'ın emirleridir. Sabahın erken saatlerinde başlayacak olan umumî taarruzda ben de sizinle beraber olacağım. Hazırlıklarınızı buna göre tamamlayınız” dedi.

103 “Savaşta ümidi kesip zaaf göstermeyiniz. Allah, savaşta sabredenlerle beraberdir” (Âl-i İmran, s. A.: 139–141; Bakara, s. A.: 251).

104 Âl-i İmran s., A.: 160.

105 Enfal s., A.: 5, 45, 48

106 Enfal s., A.: 66–67; Tövbe, s. A.: 91–97.

Son büyük taarruza iştirak edecek olan birlikler, sabahın erken saatlerinde karada ve denizde surlara yakın fakat top menzili dışında saf-lar dizip kurmuşlar, taarruz emri beklemekte idiler. Ortalık daha kazanlık olmakla beraber tanyeri ağarmakta idi. Derken çeşitli yerlerden davudî seslerle “Allah-u Ekber, Allah-u Ekber” diye sabah ezanları okunmaya başlandı. Birlikler silahlariyle sabah namazını kıldılar. Namazdan sonra Fetih Sûresi okundu, fetih için dua edildi.

Güneş doğmadan taarruz başladı. Enginlerden gelerek sahildeki kayalara çarparak parçalanan dalgalar gibi öndeki saflar surlara taarruz ettiler. Hemen tamamen şehit oldular. 3. ve 4. saflar-da aynı âkibete uğradılar. Kuşluk vakti idi. 5. saf da gelip taarruz mevziine girdi. Ulubatlı Hasan bu safta bulunuyordu. Bir müddet dinlendikten sonra Ulubatlı Hasan, kılıcını çekerek bir arslan gibi mevziden dışarı fırladı:

“Ey gaziler!.. Şehit olmak ne gün içindir? İşte meydan-ı gazâ. Şehit olmak isteyenler benimle gelsin” diyerek ileri atıldı. Otuz arkadaşıyla birlikte Topkapı ile Eğrikapı arasında kale burcuna çıktılar. Ulubatlı Hasan Türk bayrağını kale burcuna dikti. Fakat göğsüne işabet eden 5-6 okla şehit oldu. Yere düşmekte olan bayrağı arkadaşı kaptı. O da şehit oldu. Üçüncü, dördüncü asker bayrağı kaptı. Biribiri ardından 18 kişi şehit oldular. Fakat bayrağı yere düşürmeyip kale burcunda tutular.

Ulubatlı Hasan’ın kale burcuna Türk bayrağını diktiğini uzaklardan gören genç Padişah, hemen atından inip toprak üstünde secdeye varmış ve Allah’a hamd eylemiştir. Sonra etrafındakilere:

“Kimdir bu yiğit?” diye sormuş, etrafındakiler:

“Ulubatlı Hasan kulunuz Şevketlüm” diye cevap vermişlerdir.

Bugün çeşitli yerlerden şehre girmeye muvaffak olan Türk ordusu, kanlı bir sokak savaşından sonra 29 Mayıs 1453 Salı günü Bizans’ı zaptetti. Üç gün sonra 1 Haziran 1453 Cuma günü Fatih Sultan Mehmed, Edirnekapı’dan şehre girdi. Fatih – Bayezit – Divanyolu’ndan Ayasofya’ya geldi. Yolda gelirken bir derviş önüne çıktı. Atının dizginlerinden tutarak:

“Oğlum, Bizans’ı zaptettim diye mağrur olma. Siz Bizans’ı, bizim dualarımızla zaptettiniz” dedi. Fatih, belinden sarkan kılıcı göstererek:

“Haklısınız. Doğru söylersiniz derviş baba. Lâkin bunun da hakkını inkâr etmemek lâzımdır. Kılıç imanın pençesi, iman kılıcın koludur” dedi.

Bizim söylemek istediklerimiz, Fatih’in bu cevabında özetlenmiştir. Gerek Fatih’in bizzat kendisi, gerek dervişe verdiği cevap XV. asırdaki Türk cemiyetinin bir örneğidir. XV. asırda Türk cemiyeti teknik değerlere olduğu kadar mânevî değerlere de ehemmiyet veriyordu. Bu, onun kudret ve kuvvetinin kaynağı, dinamizminin ve üstünlüğünün temeli idi. İlim ve iman birleşince yıkamayacağı kale, zaptedemeyeceği şehir, yenemeyeceği düşman yoktur. İmansız ilim, kof ve mânasız, ilimsiz iman, hurafe ve masaldır.

X. ANKARA MEYDAN MUHAREBESİ

(20 Temmuz 1402)

A. Sebepleri

Her muharebenin olduğu gibi Ankara meydan muharebesinde bir takım sebepleri vardır. Bu sebeplerin başlıcaları şunlardır:

1. Ekonomik Sebep: Timur, Ankara muharebesinden önce, tüm Orta Asya'yı İran'ı ve Ön Asya'nın yarısını ele geçirmişti. Bundan sonra önce Anadolu'yu ve Mısır'ı sonra da Çin'i zaptederek, Çin'den doğu Akdeniz'e kadar uzanan "eski ipek yolunu" ele geçirdiği gibi Rus ovalarından – Mısır'a kadar uzanan ön Asya kara ve deniz ticaret yollarını, dolayısıyla Asya–Avrupa ticaretini ele geçirmek istiyordu.

Doğudan batıya, kuzeyden güneye uzanan bütün bu ve uzun ticaret yollarının bir parçasını elinde bulunduran çeşitli devletler, ayrı ayrı mamur ve müreffeh oluyorlardı. Timur, bütün bu yolları elinde toplayarak, hem Asya–Avrupa ticaretinin gelişmesine yardım edecek, hem de Timur imparatorluğu mamur ve müreffeh olacaktı. Tasavvur edilen büyük ekonomik güc'ün elde edilebilmesi için Osmanlı İmparatorluğu ile Mısır'ın zaptedilmesi ve sonra da Çin'in ele geçirilmesi icabediyordu.

2. Sosyal Sebep: Sosyal sebebin başında bir yerden nüfusun artması gelir. Önceki asırlar bir yana bırakılsa bile, XI'nci asrın başından XV'nci asrın başına kadar Orta Asya'da nüfus, %3,5 – 4 oranında artıyordu. Artan nüfusun ekonomik, sosyal ve politik problemleri ortaya çıkıyor ve bu nüfusun kanalizasyonu icabediyordu.

Artan nüfus, sosyal bir güç fiziki bir enerjidir. Bu güç veya enerji cıdarını (sınırları) tazyik eder. Zayıf bulduğu tarafı yıkar ve belli bir yöne akar. Nitekim Orta Asya'da çoğalan nüfus 1071'de Selçuklar, 1220'den Moğollar zamanında sınırı batıya doğru yıkararak açmış ve akmış olduğu gibi 1400'de Timur zamanında da doğudan batıya akmış ve her seferinde olduğu gibi bu seferde önüne çıkan maniaları yıkararak etrafa yayılmıştır. Buna Türk soyunun göç etmesi değil, intişar etmesi (etrafa yayılması) denir. Tarihi bir realitedir ki, Orta Asya belli senelerde (1070–1400 = 330 sene) Ön Asya'ya özellikle Anadolu'ya akmıştır. Nüfus kesafeti artan Anadolu'da belli senelerde (1356 – 1686 = 330 sene) Balkanlar'a boşalmış ve Türkler Viyana önlerine, Orta Avrupa'ya kadar yayılmışlardır.

Orta Asya'dan Anadolu'ya nüfus akımı (sosyal akım) durunca, Anadolu'dan da Balkanlar'a olan akım durmuş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yayılması (1683–1686'da II. Viyana bozgunu ile) durmuş, gerileme devri başlamıştır. 1071–1683 dönemi Türk soyunun maddi, 1686–1920 dönemi de Türk soyunun cezridir.

3. Jeo–Politik sebep: Timur, Orta Asya'yı egemenliği altında topladıktan sonra, 1390–1400 döneminde Rusya'ya, Ortadoğu'ya, Hindistan'a doğru taarruzlara başladığı zaman, batıda üç büyük devlet; Al-

tinordu, Osmanlılar ve Memluklar ve bunların arasında “Sultan Ahmet Celâyir, Kara Yusuf, Tahirtan, Kadı Burhaneddin, Dulkadiroğulları” ve diğer Anadolu beylikleri gibi küçük beylikler bulunuyordu.

a) Timur tehlikesine karşı batıdaki büyük devletin birleşmeleri, tehlikeyi beraberce göğüslemeleri icabederdi. Bu maksatla üç büyükle-
rin arasında bir kaç kerre elçi hey’etleri gidip geldi. Fakat bir taraftan
ittifak müzakerelerini Timur’un haber alıp ittifak teşekkül etmeden ön-
ce, 1396’da Altınordu hükümdarı üzerine yürüyerek onu Terek meydan
muharebesinde yenmesi ve onu ittifak harici bırakması öbür yandan
Osmanlılarla Memlukların kendi aralarındaki küçük ihtilafları hallede-
memeleri, öte yandan da Timur’un Y. Bayezit’e mektub yazarak onu
kendi tarafına çekmeye çalışması, bahsi geçen ittifakın tahakkukuna
mani oldu.

Timur, Y. Bayezit’e yazdığı mektubunda kendisini Y. Bayezit’e
dost gösteriyor, küffar ile mücadelede ona yardım edeceğini söylüyor:

– Sizin küffar ile cihadınıza bütün islâm âlemi gibi bizler de sevi-
niyor ve sizinle iftihar ediyoruz. Biz de Rusya’yı alarak bu yönden küf-
farla cihad için bayrak açmış bulunuyoruz. Şimdilik size (Sultan-ı İk-
limi Rum) ünvanı veren Halifemizi baskı altında tutan kölemenleri ce-
zalandırmak için Suriye’ye ineceğiz¹⁰⁷. Bundan sonra dönüp özü üze-
rinden küffara saldıracağız. Sizin gazalarınıza yardım edeceğiz. Bu iti-
barla siz Memluklularla meşgul olmayınız. Biz onların cezasını verece-
ğiz, diyordu.

Timur'un Y. Bayezit'i ittifaktan uzak tutmak istediği böyle bir zamanda Berkuk'da hem Y. Bayezit'in Niğbolu'da kazandığı zafer nedeniyle İslâm alemindeki şöhretini kıskanmaya, hem de Anadolu'nun üçte ikisini ele geçirmesinden endişe duymaya başladı. Berkuk'un İbn-i Haldun'a;

– Ben Timur'dan değil, Bayezit'den korkarım, demesi¹⁰⁸, küçük ihtilâfların halledilemediğini ve halledilemeyeceğini, dolayısıyla ittifa-
kın mümkün olmadığını izah etmesi bakımından önemlidir.

b) Büyükler özellikle emperyalistler arasında kalmış olan küçük ve tapon devletlere gelince, her zaman ve her devirde olduğu gibi arada kalmış olan küçük devletlerden bir kısmının Osmanlılar tarafını tutup yardım istemesi, bir kısmının Timur tarafını tutup ondan yardım istemesi, savaşın nedenlerinden biri ve tarafları birbiri üzerine sevkeden başlıca tahrik malzemesi oldu.

Bunlarla jeo-politik neden olarak şunu izah etmek istiyoruz ki; biri doğudan batıya ilerleyip gelen, öteki Anadolu birliğini kurarak batıdan doğuya ilerleyip giden iki güçlü imparatorluk, Doğu Anadolu'da komşu durumuna gelmişlerdi. İki güçlü komşu imparatorlukdan biri "yeryüzünde yalnız bir hükümdar olmalıdır" derken, öteki "ben kendimden öncekileri mutlaka mağlup etmek için doğmuşum" diyordu.

Aynı ray üzerinde iki lokomotif karşılıklı harekete geçmişlerdi. Bir yerde karşı karşıya gelip çarpışacakları muhakkaktı.

4. Tarihi Varistik: Timur kendisini Moğolların varisi kabul edi-

yor. Bir vakitler Anadolu'yu idareleri altında bulundurmuş olan Moğolların (İlhanlıların) varisi olması nedeniyle Anadolu'nun Osmanlılar'ın değil, kendisinin olması icap ettiğini söylerdi. Keza bu nedenle Anadolu'daki Moğol beylerini, meselâ Erzincan hakimi Tahirtenle, Kara Tatarlar, tutuyor ve himaye ediyordu.

Buna mukabil Yıldırım'da kendisinin Selçuklular'ın varisi olduğunu iddia ediyor, Selçuklular'ın Osmanlılar'a tabi ve âlem gönderecek, Anadolu'nun varisi ilan ettiklerini söylüyordu.

5. Bu sebeplerden biri de Timur'un “**Cihan Hakimiyeti Kurmak**” fikridir. Timur Hıristiyan aleminde dâsitanî bir şöhret yapmış ve islâm âleminde kendisine büyük ümitler bağlanmış olan Y. Bayezit'i yendiği için meşhur olmamıştır. Timur zaten, hiç yoktan koca bir imparatorluk kurduğu için meşhur olmuştu. Timur, ne büyük İskender gibi babadan kalma bir tahta oturmuştu, ne de Kanuni veya Napolyon gibi teşkilâtlanmış oturmuş hazır bir ordunun başına geçmişti. O keş'den çıkmış, Emir Kazgan'ın ordusuna bir nefer olarak girmiş, Orta Asya'daki siyasi ve askeri karışıklıklardan istifade ederek “1359–1369” döneminde on senelik bir mücadeleden sonra, sadece kendi aklının üstünlüğü, kılıcının keskinliği ile kendisini Belh'de emir ilân ettirmiş, 1370–1405 döneminde de yani 35 sene içinde de koca bir imparatorluk kurmuştu.

Timur imparatorluğunun sınırları genişledikçe “Tül'u emeller peşinde” koşmaya başladı. Büyüklük kompleksine kapılmış olan Timur “Gökyüzünde nasıl bir Allah varsa, yer yüzünde de yalnız bir hükümdar olmalıdır” diyordu.

İşte bu düşünce ve emelle Timur Ta!... Orta Asya'dan "Semerkant'tan" kalkarak Anadolu'ya gelmiş ve Y. Bayezit'i yenmiş, İzmir'e geldiği zaman Hıristiyan devletlerinin başlıcaları, kendisine elçiler ile dostluk mektupları göndermişlerdir. Böylece zahiri de olsa "yeryüzünün yalnız hükümdarı" olmuştur.

6. Savaşın ikinci önemli sebebi, Y. Bayezit'in "gururu" olmuştur. I. Kosova Savaşı'nın kazanılmasında önemli bir rolü ve hissesi bulunan Y. Bayezit kısa bir zamanda Anadolu ve Balkan birliğini kurduktan sonra 1396'da Haçlı ordusuna karşı kazandığı büyük imha muharebesinden sonra, esirleri ve özellikle Avrupa'da "korkusuz şövalye" ünvanıyla anılan korkusuz Jean'ı memleketine iade ederken:

– Korkusuz Jean Hazretleri, sizden fidye–i necat akçesi olmadan memleketinize iade ediyorum. Gidiniz, ne kadar kuvvet toplarsanız, o kadar kuvvet ile üzerime geliniz. Geliniz ki bana yeni bir zafer kazandırmaya imkânı sağlamış olursunuz. Çünkü ben, dünyaya silâh taşımak ve benden önde bulunanları mutlaka mağlup etmek için doğmuşumdur, demiştir.

Bu savaş kendisine, Mısır'da bulunan Halife tarafından "Sultan–i İklîm–i Rum" ünvanı gibi, Sultanlık ünvanının verilmesine de sebep olmuştu. Y. Bayezit'in zaferlerinden doğup gelen bu ünvanı ve gururu olmasaydı, doğudan batıya bir çığ gibi akıp gelen Timur tehlikesi karşısında daha tedbirli davranabilir ve meselâ kumandanlarının tavsiyelerini dinlerdi.

7. **Tahrikler:** Timur, 1401 kışını Karabay'da geçirirken, Anadolu'da memleketleri Y. Bayezit tarafından zaptedilen Erzican hakimi

Tahirten, Germiyanoglu Yakup Bey, Menteşe ve Aydın Oğullarından Cüneyt Bey, Karabay'a gelip Timur'un huzuruna çıktılar. Timur'a;

–"Memleketimizi, tahtımızı, ailelerimizi, hazinelerimizi elimizden alıp, bizi rezil ve ekmeğe muhtaç etti. Sizin muzaharet ve yardımlarınızı ricaya geldik. Yurdumuzu Y. Bayezit'ten alıver" dediler¹⁰⁹. Onu Y. Bayezit üzerine bir sefer yapmağa teşvik ve tahrik ettiler, hatta bunda ısrar ettiler.

Buna mukabil memleketleri Timur tarafından alınan Bağdat hakimi Sultan Ahmet Celayir ile Azerbaycan hakimi Karakoyunlu beyi Kara Yusuf'da Y. Bayezit'e gelerek memleketlerini Timur'dan alması için ondan ricada bulundular ve Y. Bayezit'i Timur üzerine bir savaşa teşvik ve tahrik ettiler.

Timur'u, Y. Bayezit üzerine olan savaşa teşvik ve tahrik edenlerin arasında batılı kapitalist emperyalist devletler de (Venedik, Cenova, Bizans, Fransa, vb.) vardı. Bunlar da Karaboğa "Bingöl'e" kadar elçilerini göndererek teşvikatta bulunmuşlardır.

8. Mektuplar: Tarafların yanına iltica eden beylerin, tarafları teşvik ve tahrik etmesi belki bir çatışmaya sebep olmayabilirdi. Fakat bu vesile ile yazılan karşılıklı mektuplar, tarafları bir savaşa kadar sürüklemiştir. Fakat hemen ilave edeyimki, bu mektuplaşmalar esnasında Timur, politik dehasını göstermiştir.

1871'de Fransızlarla behemehal bir savaş yapmaya karar vermiş

109 Hammer: (İstanbul, 1329) II/42

Germiyen Beyi ayı oynatarak, Aydın beyi canbazlık ederek, Menteşe beyi saç sakal uzatıp dervişlik ederek Anadolu'dan kaçıp gittiler.

olan Bismark Fransızlar'ın milli izzet-i nefisleriyle oynamış ve onları önce harekete geçirerek harb mes'uliyetini Fransızlar'ın üzerine atmıştı. Bu maksatla Bismark I. Wilhelm'le anlaşarak Wilhelm'e; ... kaplıcalarında kendisiyle görüşmek isteyen Fransız elçisini önce bekletmiş, sonra da refüze ettirmiştir. Bismark olayı matbuat "Wilhelm, Fransız elçisini huzurundan kovmuştur" şeklinde intikal ettirmiştir. Bunu milli şeref ve izzet-i nefislerinin tahkir edilmiş kabul eden Fransızlar, Almanya üzerine taarruz etmişler fakat bilindiği gibi feci şekilde mağlup olmuşlardır.

Tıpkı bunun gibi Timur'da Y. Bayezit'in izzet-i nefsiyle oynayarak onun kabul etmesine imkan olmayan mektuplar yazmak suretiyle onu kendisiyle bir savaşa, kurnazca teşvik ve tahrik etmiş, harb mes'uliyetini Bayezit'in üzerine atmaya çalışmıştır. "Önce sessizce, şahsı ve milli izzet-i nefsi tahkir etmiş karşı tarafın sesini yükseltmesine sebep olmuş, sonra bu haklı sedayı, bana tecavüz ve taarruz ediyor" diye kan ve telle boğmuştur.

Feridun bey Münşeatinde yazılı olduğu gibi¹¹⁰ taraflar arasında beş kere elçi ve mektup teati etmiştir. Bu mektuplardan birincisini Timur, Y. Bayezit'e gönderiyor ve:

– Ey Rum padişahı, malum olaki, Biz Allah'ın her yerde mansur ve muzaffer kıldığı padişahız. Cümle ümera bizim kulumuzdur. Bilesiz ki, Kara Yusuf ile Sultan Ahmet Celayir bizim kılıcımız havfından askerimiz heybetinden korkup ol canibe kaçtılar. Onların firavun kadar kâfir oldukları malumdur. Onlar her nereye varırlarsa, şeâmet ve felâ-

keti bile getirirler. Onlar gibi nikbetlerin, sizin gibi Âli Şan bir padişahın kanadı altında durmaları ve sizin onları himâyeye etmeniz makul değildir.

Size nasihat ederiz ki, onları dost edinmeyiniz. Onları ya katlede-
siz. Ya bize teslim edersiniz veya memleketinizden çıkararsınız. Emrimize
zinhar muhalefet etmeyiniz. Aksi halde kahrımız muhakkaktır. Bize
muhalefet edenlerin ahvalini duymuşsunuzdur. Hele bizimle kil-i kal-
den çekinesiz ve bizimle savaşa kalkışmayasız¹¹¹ diyordu.

Timur'un bu mektubunda birkaç nokta önemlidir. Birincisi, Ti-
mur, cümle ümera bizim kulumuzdur, diyor istediklerimizi yapmaz.
Sanırsınız sizi de kullarımız arasında katabiliriz, demek istediği gibi Y.
Bayezit'in hiç kabul edemeyeceği bir ifadeyle "nasihat ederiz ki, emri-
mize muhalefet etmeyiniz" diyerek, bir padişahın diğerine emredeme-
yeceğini bildiği halde, Y. Bayezit'e, sanki egemenliği altında bulunan
bir beymiş gibi emir veriyor ve nasihat ediyordu. "Nasihat ve emirleri-
mi tutmazsanız, benimle savaşmaya da kalkmayınız. Çünkü bize mu-
halefet edenlerin halini duymuşsunuzdur. Siz de onlar gibi olursunuz
diyerek onu tehdit ediyordu.

Y. Bayezit, mektubu getiren elçinin hemen katledilmesini emret-
mişse de eniştesi Muhammet Buhari ile Molla Fenari "Elçiye zeval ol-
maz" diyerek mani olmuşlardır¹¹². Bunun üzerine Y. Bayezit hiç de ar-
zu etmediği halde, ismi geçen bilginlerin tavsiyesi ile hareket ederek,

111 T. Ünal, Osmanlılarda Fazilet Mücadelesi, s. 44.

112 Hammer: II/42

Timur'a mûlâyim bir mektup yazmış ve; "Ortada önemli anlaşmazlıklar yoktur. Küçük anlaşmazlıklar varsa, bunların da sulh yoluyla halledilmesi daima mümkündür" diye cevap vermiştir¹¹³.

Timur'a yazdığı diğer bir mektubunda¹¹⁴ Bayezit:

–"Sultan Ahmet Celayir ile Kara Yusuf üzerinde durmayınız. Bunlar ihtilaf ve zıddiyete ve bir savaşa sebep olamayacak kadar önemsizdir. Sulh yolu ile biz münazaalarımızı halledebiliriz. Sizinle bizim savaşımız, küffari sevindirir. Biz sulh edersek, sizinle Memluklar arasındaki sulha da tavassut ederiz" diye yazıyordu. Timur buna verdiği cevap da;

– "Küffar ile cihad eden Anadolu halkına zaaf gelmesini istemeyiz. Anadolu'ya gelip harap etmek, bu yüzden küffarı güldürmek bize yaraşmaz. Fakat Kara Yusuf ile Sultan Ahmet Celayir'i ya katlediniz, ya memleketinizden çıkarınız veya bize iade ediniz. Bunu yaparsanız küffara gâzâlarda size yardım ederiz" diyordu.

Y. Bayezit buna verdiği cevapda:

–"Kara Yusuf'la Sultan Ahmet sizce bu kadar önemlimi ki üzerinde durur ısrar edersiniz. Vaktile Kara Hulagu bile Mısır'a kaçan Abbasi Halifesi üzerinde bu kadar ısrarla durmamış ve Memluklardan Haliye'yi istememiştir. Mültecileri kovmak, iade etmek, teslim etmek veya katletmek namusu Saltanat ile bağdaşmaz. Halen bu adamlar bizden izin alıp memleketlerine dönmüşlerdir¹¹⁵. Tekrar gelirlerse yine misafir-

113 Hammer: II/57

114 Bak. Münşeât-ı Ferudun Bey: I)121, 122, 125, 127, 128, 131, 132, 134, 140

115 Hakikatte Böyleydi. Dönmüşlerdi.

liklerini kabul ederim. Misafir reddetmekle imansızlık birdir. Nasıl ki siz de, bizden kaçanları misafir edindiniz” demiştir¹¹⁶.

Timur mektublarında aynı konular üzerinde duruyor, özellikle “Kara Yusuf ile Sultan Ahmet Celayir’in ya katledilmesini, ya kendisine teslim edilmesini veya Osmanlı ülkesinden çıkarılmasını” ısrarla istiyordu. Bayezit de aynı mealde cevaplar veriyordu. Nihayet Timur son mektubunda, Kara Yusuf’la Sultan Ahmet Celayir meselesi üzerinde durduktan sonra ağzından baklayı çıkararak:

“-Ey!.. Bayezit, Erzincan Hakimi Tahirten’in hazinesini, ailesini, Erzincan ve Kemâh kalelerini iade ediniz. Senede 2000 çadır ve 2000 deve yükü yağ veriniz. Rehin olarak şehzadelerinizden birini yanımıza gönderiniz. Osmanlılar namına para darbedilmesi hütbe okutulması hakkını bize veresiz¹¹⁷. Biz de size Hiliât ve menşur verelim. Sizden istediklerimi açıkca yazdım. Sakın bunlara muhalefet etmeyiniz. Biliyorsunuz, dünyanın üçte biri benim emrimdedir ve bu cümlede malumdur. Emirlerimizi yerine getirirseniz pişman olmaz ve kurtulursunuz. Aksi halde belâ ve mihnet denezinde gark ve mahvolursunuz. Böyle bir hal ise müslümanları ağlatır. Küffarı sevindirir. Buna meydan vermeyiniz” diyordu.

Acıkca görülüyorki Timur, çeşitli diplomatik manevralardan sonra maskesini atarak Y. Bayezit’in kendisine tabi olmasını istemiştir.

Bu mektubu alan Y. Bayezit, kendisine hâlâ münâzaaların sulh yoluyla halledilmesini tavsiye eden bilginlere ve vezirlere;

116 İslâm Ansiklopedisi: Bayezit md. 383

117 Hammer: Zeyl: II/316

“– Sizce namus–u devlet diye bir şey ve bunun kadr–ü kıymeti yok mudur? Siz şeref–i Osmani diye bir şey tanımaz mısınız? Muharebe vesaitimizden nemiz noksan ki? Ona baş eğelim. Onun silâhı karşısında âmân dileyeceksek, bizim silâh taşımamız abes olmazmı? Başkasına tabi olduktan sonra padişahlığın ne önemi kalır?” diyerek, Timur’a hakaretlerle dolu şu mektubu yazıp gönderdi.

“–Bil ve agâh ol ey!... Kelb–i âkur Timur;

Mektubunu okuyup mealine muttali olduk. Bizi bir yığın türrehatla korkudup hile ve hud’a etmişsiz. Beni şimdiye kadar mağlup ettiğiniz beyler gibi ve askerimizi onların askeri gibimi sanırsız.

Siz âlem–i İslâm zerine musallat olmuş âzab–ı ekbersiz ve firavundan kâfirsiz. Mesleğiniz ve meşrebiniz. Nahak yere islâm kanı dökmek ve ırz–ı müslimini ayaklar altına alıp çiğnemektir. Sen ve senin yanın felâket biz ve bizim yanımız selâmettir. Bizim işimiz hâk yolunda gâzâ etmektir. Gece ve gündüz kelimetullahı ilâ için savaşırsız.

Bilesiz ki bu mektubdan sonra er meydanına herkim gelmeyip kaçarsa, Tâlâk–ı selâse ile onun avradı boş ola¹¹⁸, diyordu. Timur mektubu okuyunca kendi kendine “Murad oğlu çıldırmış” demiştir¹¹⁹. Daha doğrusu Yıldırım’ı çıldırmıştır. Elçilere;

“–Sultanınıza söyleyiniz. Bu kışı da (1401/1402 kışı) Karabağ’da geçireceğim. Artık kendisiyle savaşta buluşacağınız anlaşılmaktadır.

118 Münşeât–ı Feridun Bey: s. 122, Öteki mektupları için bak: 125, 127, 128, 131, 132, 134, 140.

119 Hammer: II/47–48.

Unutmayın ki, gücümüz karşısında taş gibi sert olsa da mum gibi eriyecek, yıldırım olsa da yere düşmeyecektir” demiştir.

9. Mezheb ihtilâfı: İslâm âleminde ta!.. Hz. Ali ve Hz. Hüseyin olaylarından beri bir sünnilik ve alevilik davasının sürüp geldiği malumdur. Bu dava Harzemşahlardan Mehmet Tekaş, Selçuklulardan Tuğrul Bey zamanlarında önem kazandığı gibi Timur Y. Bayezit zamanlarında yeniden önem kazanmıştı. Timur Şiî, Y. Bayezit Sünnî idi.

Timur Orta Asya’da güçlü bir imparatorluk kurduğu zaman, Bayezit de Anadolu birliğini büyük mikyasta kurduktan başka Niğbolu savaşıyla de İslâm âleminde haklı bir şöhret kazanmıştı. O zamana kadar Timur da Osmanlı padişahları da (bey olarak) anılıyorlardı. Y. Bayezit, Mısır’daki sünnî Abbâsî Halifesi tarafından “sultan-ı iklim-i Rum”¹²⁰ ünvanıyla taltif edilmiş ve “sultan ilân” edilmişti.

Bunu haber alan Timur bir taraftan Y. Bayezit’i “O sultan oldu, ben bey olarak kaldım” diye kıskanırken, öte yandan kendisi dururken, Bayezit’i Sultan ilân eden Halife’ye kızmıştı. Bir Şiî bey dururken bir Sünnî beyin islâm âlemine Sultan ilan edilmesine Timur o kadar kızmıştı ki, “Haleb’e gelip ulemayı toplayarak onlarla konuşurken Hz. Ali’den Hilâfet’i zorla alan Muaviye ile Hz. Hüseyin’i şehit eden yezid meselesine ne dersiniz?

– Din için cihat ettiler deriz, dediler. Buna kızan Timur:

– Muaviye zalim, yezid caniyde. Ey!.. Halebliler siz de Hüseyin’i katleden Şamlılar kadar müttehimsiniz” diyerek, 800 sene önceki dava-

yı gütmüş, halkı katliam, şehri tahrib ve yağma ettirmiştir.

Mısır, seferinin sebeplerinden biri Sünni Abbasi Halifeliğini kaldırıp Şîî halifelik kurmak olduğu gibi Anadolu seferinin sebeplerinden biri de bu teşebbüsüne mani olabilecek gücü (Y. Bayezit gücünü) ortadan kaldırmaktı.

Ne olursa olsun harb ateşini körükleyen harbin mes'ulü olan Timur'dur. Çünkü ta... Semerkant'tan kalkarak Ankara'ya kadar gelen odur. Çünkü Y. Bayezit'in müteaddit mülayim mektuplarına rağmen ısrarla mülteci beyler üzerinde duran her mektupta sesini perde perde yükselten ve nihayet yalnız Y. Bayezit'in değil, hiçbir padişahın yapamayacağı "Bana tâbi olunuz. Size hil'at ve menşur verelim" teklifini yapan Timur'dur. Osmanlı memleketi olan Anadolu'ya taarriz eden, Osmanlı memleketine girerek Erzincan'dan Sivas'a, buradan Ankara'ya kadar gelen Timur'dur. Yıldırım nefsini müdafaa eden, vatanını müdafaa etmeye mecbur kalan bir vatanperver ve bir kahraman padişaktır.

B. Tarafların Harekâtı

1. **Timur'un Harekâtı:** Yukarıda zikrettiğimiz nedenlerle Y. Bayezit'le savaşmayı kafasına koymuş olan Timur doğudaki ve batıdaki ordularını, 1401-1402 döneminde çeşitli vesilelerle, kumandanlık karrargâhı Karabağ olmak üzere batıda "Bugünkü Türk-İran sınırında" toplandı. Teşebbüs ve hareket üstünlüğünü ve serbestisini kendi elinde tutmak için Y. Bayezit'den önce hareket etti. Timur, hareketinden önce başlıca üç problem üzerinde önemle durdu.

a) Karabağ'daki ordugâhından hareket etmeden önce sefere iştirak edecek olan bütün kumandanlarının ve şehzadelerin iştirakiyle bir toplantı yaptı, toplantıda;

“–Allah nasib ederse Anadolu üzerine bir sefer yapmak kararındayız. Bütün nasihatlarımıza, tavsiyelerimize rağmen Y. Bayezit isteklerimizi yerine getirmediikten başka bize içi tahkirlerle dolu şu mektubu gönderdi, dedikten sonra mektubu okuttu. Sonra konuşmasına devamla “Biz Y. Bayezit gibi küffarla ceng–ü cidal eden biriyle savaşmak istemezdik. Fakat ne yapalım ki hükm–ü kader böyleymiş” dedi.

Timur'un bu kararına divanda bulunan kumandanlardan, şehzadelere hiç biri itiraz edemediler. Fakat divan dağıldıktan sonra, kumandanlar ve şehzadeler Timur'un çok sevdiği ve hürmet ettiği bilginlerden Almalıklı Şemseddini Timur'a gönderdiler.

– Git söyle. Küffar ile savaşlarıyla islam âleminin sevgisini, takdirini kazanmış bir kimse ile nasıl savaşırız? Onu mağlub etmek, islâm aleminin nefretini kazanmak demektir. Böyle bir savaş için sebep nedir? Biz islâm değilmiyiz? Kimleri memnun edeceğimizin farkında mıyız? Bu seferden kazancımız ne olacaktır?

Sonra Anadolu kaleleri, çok iyi yetişmiş savaş erleriyle müdafaa edilmektedir. Her kale önünde günlerce kalıp zaman kaybetmek, hatta mağlub olup rezilane geri dönmek de mümkündür. Bütün bunları etraflica kendisine izah ediniz! Çok düşünmek lazımdır” dediler ve Şemseddin'i Timur'a gönderdiler. Fakat bundan müsbet bir sonuç hasıl olmadı ve Timur kararından dönmedi. Aşağıda görüleceği gibi bu düşünce

ile Candarlı Ali Paşa'nın düşünce ve teklifi birleştirilirse Ali Paşa'ya hak verir.

b) Timur, Anadolu'ya yürümeye karar verir. Kumandan ve şehzadelerinin tavsiyesini reddederken, Y. Bayezit'e yazdığı mektublarında "Rusya'yı aldık. Özü üzerinden küffara taarruz edeceğiz. İslâmiyetin ve kelimetullahın ilâsı için size yardım edeceğiz" diyen Timur, Anadolu üzerine taarruz etmeden önce vaktiyle kendisine elçi gönderen "Bizans Kralı'na Venedik ve Ceneviz başkanlarına ve Fransa kralına" mektuplar yazıp gönderdi. Onlara ittifak teklifinde bulundu ve onlara yakında Y. Bayezit üzerine sefere çıkacağını, müsterih olmalarını bildirdi.

c) Anadolu'da Sivas Malatya havalisinde yaşamakta olan ve Yıldırım Bayezit'e bağlı olan Kara Tatarlar'ın Y. Bayezit tarafından kendi tarafına geçmelerini sağlamak için emirlerinden Fazıl-ı bunların arasına gönderdi. Kara Tatarlar arasında dolaşan ve Kara Tatar beylerinden Mürüvvet ve Teberrük beylerle görüşen Emir Fazıl:

– Sizin nesebiniz ve soyunuz, bizim nesebimiz ve soyumuzdur. Cümlemiz bir ağacın dalı, bir meclisin çırağıyız. Ecdadımız bir yuvada neşv-ü nema bulmuştur. Biz aynı yuvadan uçan şahinleriz. Soyu Türkmen olan Y. Bayezit'in egemenliğinde yaşamaktansa, aynı soyun hakimi Timur'un egemenliğine geçiniz. Bugün yarın Timur buraya gelecektir. Şimdi geçmek mümkün değilse taraflar arasında bir savaş olacaktır. Savaş esnasında Timur tarafına geçip zaferin Timur'da kalmasına yardım ediniz. İşe yarar bir hizmette bulunursanız, ümittir ki, zaferden sonra Anadolu'da herbirinize büyük büyük beylikler verilir. Çünkü Fetih'den sonra Anadolu'da beylikler sadık kullara verilecektir" de-

di. Aşağıda görüleceği gibi bu vaadlere kanan Kara Tatar beyleri, savaşın en önemli bir anında Timur tarafına geçip savaşın sonucunu tayin ettiler.

Nihayet Karabağ'dan hareket eden Timur, Pasinler ovasından geçerek Erzurum'a buradan da Erzincan'a geldi. Kendisi Erzincan'da iken torunu Mehmet Sultanı, Kemah kalesini zapta gönderdi. Mehmet Sultan 15 günlük bir muhasaradan sonra kaleyi zaptetti. Timur, Erzincan ve Kemah idaresini yanında bulunan Tahirtene vererek şuşehri üzerinden geçerek gelib Sivas'ı muhasara etti. Keza 18 günlük bir muhasaradan sonra Sivas'ı da zaptetti. Müdafilere katletmeyeceğine dair söz verdiği halde, kalenin zaptından sonra sözünde durdu. Müdafilerden 4000 kişiyi diri diri toprağa gömdü. Yıldırım, Sivas'ın düştüğünü ve oğlu Mustafa (Ertuğrul'un) şehit olduğunu Yozgat civarında haber aldı ve pek müteessir oldu. Timur da Y. Bayezit'in Yozgat'a geldiğini Sivas'da iken öğrendi.

Timur'un ordusu süvarilerden, Yıldırım'ınki ise çoğu piyadelerden müteşekkildi. Yıldırım, Timur'u, süvari için harekete elverişli olmayan dağlık araziye çekmek isterken ve bunun için Yozgat dağlık kesimlerinde Yıldırım'ı kendi üzerine çekmek, için, Sivas'dan itibaren, Şeyh Nureddin'i, Emir Burunduk'u ve Süleyman Şahı Kızılıрмаğın güneyinde kalan Osmanlı köy kasaba ve şehirlerini tahrib ve yağma etmeleri orduya zahire toplamaları için akına kuvvetleri olarak önden gönderdi. Kendisi de sağ yanına yancı çıkararak, büyük kısımla beraber Kızılırmak vadisinin sol sahilini takib ederek batıya doğru hareket etti. Bir kere Kayseri'den sonra Kırşehir havalisinde savaşı kabul etmeyi

düşündü. Fakat, Ankara'ya kadar uzanırca çoğu yaya askerlerden müteşekkil olan Yıldırım ordusunu daha çok yıpratacağını düşünerek, Ankara'ya yürüdü. Yüzü güney doğuya dönük olmak üzere Gölbaşı'nın takasında muharebe nizamı alıp arkasından geleceğini sandığı Y. Bayezit'i beklemeye başladı ve bir kısım kuvvetle de Ankara Kalesi'ni muhasara etti. Ankara Kalesi kumandanı Yakup Bey, daha önce kaleyi tahkim etmişti. Kaleye çekilip müdafaaya başladı. Fakat bir kaç gün sonra kale daha düşmeden Yıldırım'ın Çubuk'a kadar geldiği haber alınca, kale etrafında cüz-i bir kuvvet bırakarak Timur da Çubuk'a doğru yürüdü.

2. Yıldırım'ın Harekâtı: Timur Karabağ'dan Anadolu üzerine yürüdüğü günlerde Yıldırım, İstanbul muhasarasıyla meşguldu ve Bizans'ın zaptı gün meselesiydi. Haber işitilince hemen İstanbul muhasarasının kaldırılmasını ve Rumeli askerlerinin Bursa'da toplanmasını emretti. Kendisi de Bursa'ya geldi. Bursa'da bir divan akdetti. Divanda Yıldırım genel askeri durumu Timur'la yapılan muhabereleleri, anlattıktan sonra;

“Timur'un maksadı bizi, ya tehdit yoluyla veya mağlub etmek suretiyle kendisine bağlı bir bey derekesine düşürmektir. Biz de başkasına baş eğmek, onun egemenliği altında yaşamaktansa, savaşarak şehit olması yeğ buluruz. Bilmem sizler ne efkârdıyorsunuz?” diye sağına ve soluna bakarak divan üyelerinin fikrini öğrenmek istedi. Sadrazam Candarlızade Ali Paşa:

“– Şevketlü Sultanım, ben şimdiye dek olduğu gibi düşmanın karşısına hot be hot çıkılmasına taraftar değilim. Hem Timur'u başka düş-

manlarla kıyas etmeyelim. Onun karşısına çıkar, saf bağlayıp cenk-ü cidal edersek, Allah göstermesin mağlup olacağımızdan korkarım. Onun için ben, bu tehlikeyi ya müdara ederek, bu olmazsa karşısına zinhat çıkmadan uzağında durup baskınlar yaparak, kalelerde mevsi savaşılar yaparak, onu Anadolu'da yıpratalım" dedi¹²¹. Padişah bunu kabul etmedi.

"-Bre Ali Paşa siz bize itidal tavsiye edersiz. Fakat düşmana müdara etmek, yahut korkup kaçmak bize yaraşmayan hallerdendir. Namus-u taht, saltanat ve padişahlık buna müsaade etmez" dedi.

Rumeli Beylerbeyi Firuz Bey:

"-Devletlü hünkârım, bizim hiçbir şeyimiz eksik değildir. Düşmana müdara etmekle, ondan korkup dağlara kaçmak ve ormanlara sığınmakla, onun belâsını, mezalimini Anadolu'dan uzaklaştırmak mümkün olmaz. Sür'atle toplanıp düşmanın üzerine yürüyelim. Düşmanı kılıçlarımızın önüne katıp Anadolu'ya geldiğine pişman edelim" dedi. Bu atak fikirler, Yıldırım'ın ruhuna uygun geliyordu. Yahut Firuz Bey Yıldırım'ın istediği şekilde konuşmuştu. Vezirlerin çoğu da:

"-Ne olursa olsun düşmanla savaşalım" fikrinde olduğundan Timur'la savaşılmasına karar verildi.

Kuvvetlerini Bursa'da toplayan, hazırlıklarını ikmal eden Yıldırım, Bursa'dan hareketle Eskişehir'den geçmiş, Haziran 1402'de Ankara'ya gelmiştir. Başta Sadrazam Ali Paşa olduğu halde ümeradan bazıları Ankara'da konuşulup düşmanın burada beklenmesini teklif etti-

lerse de kabul etmedi. Ankara'dan hareketle Kadışehir–Akdağ madeni mıntıkasına doğru yürüdü. Bu mıntıka dağlık ve ormanlık bir mıntıka olduktan başka, Osmanlılar'ın bir kolu olan Bozoklar da bu mıntıkadaydılar. Timur'un ileri sürdüğü kuvvetler Yozgat'ın doğusuna kadar ilerlemişlerdi. Hatta Timur'un öncüleriyle Yıldırım'ın öncüleri arasında müsademeler bile başlamıştı.

İleri sürülen birliklerle, öncüler arasında en önemli ve ciddi savaşlar Timur Kırşehir civarında iken oldu. Savaşın burada olması beklenirken Timur'un bundan vazgeçerek Ankara üzerine yürümesi ve Ankara'ya güneyden Gölbaşı'ndan gelerek burayı muhasara etmekle beraber Yıldırım'ı arkasından, geleceğini sanırken, Yıldırım'ın ümit edilmedik bir zamanda kuzeyden, Çubuk mıntıkasına geldiğini haber alınca şaşırmış ve kuvvetlerini sür'atle Gölbaşı'ndan Esenboğa mıntıkasına almıştır. Gelmiş, Yıldırım'ın gözü önünde muharebe nizamı almıştır. Bu sırada bazı kumandanların “baskın yapalım” teklifini Yıldırım kabul etmemiştir.

C. Ankara Muharebesi

1. Yıldırım'ın Ankara'ya gelişi: Y. Bayezit, Sivas'da Timur'un kendisine taarruz edeceğini beklerken Timur'un kendisine taarruz etmeyip Kızılırmak vadisini takip ederek doğuya doğru yürüdüğünü haber alınca, Akdağmadeni'nde bir *Harb Divanı topladı*. Divanda askeri harekâtı ve Timur'un Orta Anadolu'ya yürüdüğünü anlattıktan sonra; “Timur'a ne yapalım? Onun üzerine taarruz edelim mi, ne dersiniz?” diye sordu. Sadrazam Ali Paşa yine evvelki fikrini müdafaa etti:

“–Timur'un ordusu kalabalıktır. Kendisi kurnazdır! Timur şimdi-

ye kadar saf düzerek yaptığı savaşları kazanmıştır. Üstelik ordusunda süvarilerin çokluğu teşkil ettiği anlaşılıyor. Biz mümkün olduğu kadar, Timur'dan uzak duralım ve onunla bir meydan muharebesi kabul etmeyelim. Yıpratma harpleri yapalım” dedi. Rumeli Beylerbeyi Firuz Bey:

“–Bizim için yapılacak şey Timur'dan uzak kalıp korktuğumuzu ihsas ettirmek değildir. Başarı ondan uzak durup yıpratma savaşı yapmak değil, şanımıza lâyük olarak üzerine varıp onunla bir meydan muharebesi yapmak ve onu Anadolu'dan sürüp çıkarmaktır” dedi. Ekseri kumandanlarda bu fikirde olduklarından Yıldırım, Yozgat'tan geri döndü ve Yakup Bey:

“– Dört güne kadar oradayım. Ben gelinceye kadar mukavemet ediniz” diye haber gönderdi ve dediği gün de Kalecik ve Ravli kasabaları üzerinden Çubuk ovasına geldi. Maksudı Niğbolu'da olduğu gibi hasmını kale Kızılırmak ve kendisi arasında kalan üçgen içinde imha etmekte. Timur tam bir stratejik baskına uğramıştı. O derlenip toparlanmadan üzerine varmak, basarak imha etmek savaş icablarındandı. Timur, Yıldırım'ın Çubuk ovasına geldiğini haber alınca alelacele kuvvetlerini kuzeye, Esenboğa'ya kaydırды ve Yıldırım'ın gözü önünde savaş düzeni aldı. Bu hali gören kumandanlardan başta Anadolu Beylerbeyi Kara Timurtaş Paşa ve Şehzadeler Yıldırım'ın huzuruna çıkıp:

“–Hünkârım, biz düşmana sol varıp gafil basalım. Gözünü açtırmayıp imha edelim” demişlerse de, Yıldırım:

“–Olmaz bre Timurtaş, bırakın askerini cem edip alayların düzsün onunla âdet üzere ceng–ü cidal idelim”, demiştir. Kara Timurtaş Paşa:

“–Sultanım böyle bir fırsat her zaman ele geçmez. Geçince kullanmak lâzım. Fırsat kaçınca pişmanlık faide vermez. Sal bizi, şu mel’unu yok idelim” demişse de Yıldırım:

“–Hey Timurtaş, senin söylediğin mertlik midir? Biz şimdiye dek yüz yüze döğüşmüş, mertliğimiz cihana yayılmış bir padişahız. Ünümüz ünvanımız böyle değil midir?. Biz Timur’u er meydanına çağırdık. O da kalkıp geldi. Şimdi onu erce yenmek gerekmez mi?..” diyerek baskına müsaade etmedi.

Yıldırım, kuvvetlerinin yarısı piyade olduğundan, düşmanını oldukça engebeli ve dağlık bir yerde yenmek istiyordu. Düşmanı uzaktan görebilmek için de Çubuk sırtlarını seçmişti. Sağını Mire, solunu İdris dağlarına dayadı ve Melikşah köyünde ordugahını kurdu.

Yıldırım’ın 19 Temmuz 1402 Perşembe günü kolbaşıyla Ravli köyüne geldiğini haber alan Timur aynı gün öğleden sonra kuvvetlerini Esenboğa havalisine kaydırды. Yıldırım’ın taarruz etmemesinden istifade ederek, 19–20 Temmuz 1402 gecesi sabaha kadar uyumadı. Sağını İdris dağlarına solunu Mire dağı yamaçlarına vererek bugünkü Esenboğa havaalanı civarında muharebe nizamı aldı.

2. İki tarafın miktarı ve muharebe nizamı: a) Timur ordusunun, ortalama olarak 150 bin kişi olduğu kabul edilir. Buna lojistik birlikler dahil değildir. Timur ordusunu iki hat üzere muharebe nizamına sokmuştu.

1’inci hatta; Sağ cenahda, 25 bin kişiyle Emirzade Miranşah vardı.

Merkezde 20 bin kişiyle Emirzade Ömerşah vardı.

Sol cenahda, 25 bin kişiyle Emirzade Şahruh vardı.

2'nci hatta; Sağ cenah yan geresinde 20 bin kişiyle Emirzade Eubekir bulunuyordu.

Merkezde 10 bin kişiyle Timur vardı.

Sol cenah yan geresinde 20 bin kişiyle Emirzade Sultan Hüseyin bulunuyordu.

İhtiyatta da; 30 bin kişiyle Emirzade Mehmet Sultan yer almıştı. Emirzade Pir Mehmet, Emirzade İskender, Emirzade Şehmelik, Mehmet Sultan'ın emrinde bulunuyorlardı. Ayrıca 30 da fil vardı.

b) Yıldırım'ın ordusu ortalama olarak 75 bin kişi kadardı. Lojistik birlikler bu rakama dahil değildir.

Yıldırım da, ordusunu iki kat üzere muharebe nizamına sokmuştu.

1'nci hatta; sağ cenahda 12 bin kişiyle Anadolu askerleri yer almıştı. Birlikler şöyle sıralanmışlardı:

Anadolu Beylerbeyi Kara Timurtaş Paşa, kende kapısı kullarıyla, bunun arkasında Sırp Prensi Stefan, bunların arkasında yine Anadolu askerleri. (Anadolu beyliklerinin askerleri de buradadır)

Merkez'de; önde Azablar Minnet Bey kumandasında, bunların arkasında Yeniçeri, Yeniçeri Ağası Hasan Ağa kumandasında, bunların arkasında Sadrazam Candarlı Zade Ali Paşa, 12 bin kişi.

Sol cenahda; 12 bin kişilik bir kuvvetle Rumeli Beylerbeyi Firuz Bey, Mihalzade Mehmet Bey, Evrenos Bey vardı. Bunların arkasında Kara Tatarlar yer almıştı.

2'nci hatta; Sağın yan gerisinde 10 bin kişiyle Şehzade Süleyman yer almıştı.

Merkez'de 10 bin kişiyle Yıldırım vardı.

Solun yan gerisinde 10 bin kişiyle Şehzade Mehmet Çelebi vardı.

İhtiyatta; 10 bin kişiyle Musa Çelebi bulunuyordu. İsa ve Mustafa Çelebiler de bunun emrinde idiler.

3. Savaş: Taraflar emniyet tertibatı olarak sabahı ettiler. Sabahın erken saatlerinde taraflar birbirlerini muharebeye hazır buldular. Saat 7'de önce Timur tarafından tek ve uzun bir "Tii" borusu çalındı. Bunun arkasından trampet kös ve borular çalınırken birlikler sancaklarını açarak yavaş yavaş harekete geçtiler. Uzaktan çelikten bir dıvar geliyordu.

Yıldırım tarafından da önce dikkat ve hazır ol borusu çalındı. Arkasından çalınan trampet kös ve boru sesleriyle tekbir sedaları asuma-na yükseldi. Birlikler sancaklarını açıp yerlerinde durdular ve Timur birliklerinin taarruzunu beklediler.

a) Aradaki mesafe 2000 metre kadar kalınca Yıldırım ve Timur'un birliklerinin önüne at sürüp atlarından indiler. İki rekât namaz kılıp Allah'a dua ettiler. Sonra Timur, birliklerine taarruz emri verdi. Yıldırım da muharebe idare yerine döndü. Taarruz emri alan Timur birlikleri şimşek gibi fırladılar. Gelip Yıldırım'ın birliklerine çarptılar. İlk

çarşıma cidden pek sert ve pek kanlı oldu. Taraflar savaş hünerlerini, silahşörlüklerini ve maharetlerini fasılasız 5 saat kadar devam eden bu ilk savaşta gösterdiler. 5 saatten önce taraflar birbirlerini yenemediler. Fakat yenme ümitlerini de kaybetmediler. Şehzade Mustafa kıratıyla bazen sağın, bazan solun imdadına koşuyor, solda Şehzade Mehmet Çelebi, Timur'un bile takdirini kazanacak şekilde savaşıyordu. Sağ cenhada Anadolu Beylerbeyi Kara Timurtaş Paşa yalnkılıç en ön safta "Ha!... Bre gaziler. Ha!.. Bre aslanlar vurun ha, vurun mel'una göz açtırmayın" diyordu. Askeri şevke getiriyordu.

b) Saat 12'ye kadar devam eden bu şevkli savaş sonunda ağır zayıyat veren Timur birliklerinin takatı kesildi ve geriledi. Mukabil taarruza geçen Yıldırım birlikleri düşmanı geri sürüp Timur'un önceden hazırladığı hendeğe ve fillerin olduğu yere kadar, geri attılar. Timur ordusu cidden sıkışık bir duruma düşmüştü. Mağlup edilmesi bir an meselesi idi.

Fakat tam bu sırada, zaferin kaderini birden bire değiştiren, ümit edilmedik olaylar cereyan etti:

1) Timur, yanında bulunan Germiyanlı Yakup, Aydınolu Cüneyd, Menteşolu İlyas beylerle, Saruhanolu Hızırşahi:

"-Hizmet edecek dem bu demdir. Varın askerlerinize kendinizi tanıttın ne yaparsanız yapın. Osmanlı sağ cenahını çökertmeye bakın" diyerek, bunları ileri hatlara gönderdi. Ön saflara gelen bu beyler yüksek sesle:

"-Hey!.. Saruhanlı, Menteşeli, Germiyanlı, Gaziler!.. Biz hayatta

ve Timur yanındayız. Osmanlıya hizmeti terkedin... Ey! Yiğitler bize gelin” diye birer birer bağıldılar. Kendi beylerini seslerinden tanıyan askerler, derhal Timur tarafını tutarak, Osmanlılara hıyanet ettiler. Önerilerinde savaştan öteki Anadolu askerlerini arkalarından oklamaya ve mızraklamaya başladılar! İlerleyen Osmanlı sağ cenahında bir duraklama oldu. Süleyman Çelebi, Kara Timurtaş Paşanın imdadına koştu. Fırsatı kaçırmayan Timur, ikinci hattaki Emirzade Hüseyin’e mukabil taarruza geçmesini emretti. Fakat Sultan Hüseyin’in kuvvetleri, Süleyman Çelebi kuvvetleri karşısında darmadağın olarak geri çekildi. Fakat onun imdadına da Mehmet Sultan koşmuştu. Sayı üstünlüğü Timur’da idi. Timur, Mehmet Sultan’la beraber bütün birliklerine mukabil taarruz emri vermişti. Tüm Timur birlikleri mukabil taarruza geçtiler. Hıyanete uğrayan sağ kanat gerilemeye mecbur kaldı. Sağdaki hıyaneti ve vehameti gören Yıldırım, yanındaki Sadrazam Ali Paşa’yı, Süleyman Çelebi’ye göndererek, “Şehzademle beraber bir müddet daha dayanın. Zafer demi bu demdir” diyerek kendisi de bizzat mukabil taarruza geçmek için hazırlandı.

Sadrazam Ali Paşa ile beraber Süleyman Çelebi’nin yanına gelen yeniçeri ağası Hasan Ağa, Murtaza Paşa ilerilerinde halâ şevkle savaştan Timurtaş Paşa’nın imdadına koşacakları yerde;

“–Şehzadem, artık zaferde ümit kalmamıştır. Bursa’ya doğru çekilip hiç olmazsa namus–u devleti kurtaralım” diyerek, Şehzade’nin moralini bozdular. Meydan–ı Gazayı terk edip bir kısım askerle beraber Bursa’ya doğru fırar ettiler. Osmanlı sağ cenahı göçmüş, düşman bu taraftan Yıldırım kuvvetlerini muhasara etmeye başlamıştı.

c) Sol cenaha gelince; Osmanlı ordusunun Timur ordusunu hendekler mıntıkasına sürdüğü bir sırada, sağdaki Anadolu beylerine mensup askerlerin hıyanet ettiğini gören Kara Tatarlar da hıyanet edip önderindeki Rumeli askerlerini arkalarından oklamaya ve mızraklamaya başladılar. İlerleyen sol cenahda duraklama başladı. Rumeli Beylerbeyi Firuz Bey'in imdadına ikinci hatta bulunan Mehmet Çelebi koştu. Mukabil taaruza geçen Emirzade Ebubekir kuvvetleri, Mehmet Çelebi karşısında darmadağın oldular. Fakat Ebubekir'in imdadına Cihan Şah koşmuş ve bu sırada Timur tüm kuvvetlerine mukabil taarruz emri vermişti. Bu genel taaruza Mehmet Çelebi de karşı duramadı. Mehmet Çelebi savaşarak gerisindeki "Bahadır tepeye" çekildi. Fakat, bu sırada sağ cenah çökmüştü. Mehmet Çelebi'nin telaşı Bayezit, Budak, Yahşi Beyler Şehzade'nin yanına gelip:

"-Şehzadem, karındaşınız Bursa'ya doğru firar etti. Gayri galebe ümidi kalmadı. Biz de Amasya'ya varalım. Bakalım mevla ne gösterir?" dediler. Onlar da Amasya'ya firar ettiler. Düşman bu taraftan da merkezi sarmaya başladı.

d) Sağ ve sol cenahlar çökmüştü. Merkezden mecburen geri çekildi. Merkezdeki sağ ve soldaki perakende piyade birlikler de Mire köyüne doğru çekilmeye başlamışlardı. Bu sırada Stefan, Minnet Bey, Kara Timurtaş Paşa ve üç oğlu Yıldırım'ın yanında toplandılar. Aralarından Minnet Bey:

"-Saadetlü padişahım. Leşker-i Osmaniden meydan-ı gazada kimse kalmadı. Ehl-i nifak firarda ittifak halindedir. Hainler, hıyanetleriyle başımıza çorap örmekle meşguller, ihtimal-i zafer kalmadı. Leş-

ker, zaferden ümidini kesip küme küme Mire köyüne doğru çekilirler. Düşman üç yanımızı sardı. Rey-i Sevap budur ki, ben size çok benzerim. Kaftan ve serpuşunu bana verin. Bizler burada kalıp Liva'yı Sultanî altında, bir müddet daha savaştık. Siz düşmanı şaşkırtmak için Ravli köyü ve Kalecik istikametine firar ediniz. Siz Sahil-i selâmete çıkıncaya dek, biz burada kalalım" dedi¹²².

Yıldırım, firar teklifini nefretle ve şiddetle reddederek:

"-Zilletle yaşamaktansa, babamız gibi şehit oluncaya dek döğüşerek şehit olmayı yeğ buluruz" dedi. Karşısında duran üç oğluna (İsa, Musa, Mustafa) sevgi ve takdirle baktı:

"-Demek evlâdlarım arasında bana en sadık ve lâyük sizlermişsiniz. Bunda yenildik fakat hıyanete uğradık da yenildik. Mertlik davasını bir yere koyup Timur'u baskınla tarumar etmediğime şimdi pişmanım. Meğer büyük hata etmişim" dedi.

Hemen atına binip yanındakilerle beraber kaçanları durdurdu. 5 bin kişiyle Çataltepe'ye çekildi. Tepeye çekilirken Sultan Mehmet'in taarruzuna uğradı. Yıldırım, yaralı bir kartal gibi bunların üzerine atılıp Sultan Mehmet kuvvetlerini parça parça parladı. Öğleden sonra saat 3 sıralarında Yıldırım'ın 51 bin kişiyle Çataltepe'de müdafaaya geçtiğini haber alan Timur, tepeyi 50 bin kişiyle çepeçevre muharasa etti. Ve Yıldırım'ın, kaçırılmadan esir alınmasını emretti.

Yıldırım, atının üstünde, tepenin bazan sağından bazan solundan taarruz eden Timur kuvvetlerine bizzat saldırıyor, sürüye girmiş kurtlar

gibi taarruz eden düşman kuvvetlerini geri atıyordu. Öğleden sonra 3'den 7'ye yani 4 saat kadar devam eden bu muharebe esnasında yanındaki kuvvetler erimiş 500–1000 süvari ile mukabil taarruza geçti. Düşman kuvvetlerini yarıdı. Dışarı çıktı ve kaçmaya başladı. Fakat aldığı emirle Mahmut oğlan, onun peşini bırakmadı.

Yıldırım kaçıyor, Mahmut oğlan yakın bir mesafeden onu takip ediyordu. Derken Yıldırım'ın atı, Mahmut oğlan köyü civarında sürçdü ve yere yuvarlandı. At değiştirmeye vakit kalmadı. Mahmut oğlan ve askerleri yetişip Yıldırım'ı ve yanındakileri esir ettiler. Yıldırım, şehzadelerinden İsa, Musa ve Mustafa Minnet Bey, Firuz Bey, Kara Timurtaş Paşa esir oldular¹²³.

Adeta olanları kimse görmesin diye akşam karanlıktan bir perdeyi Çubuk ovasının üstüne örterken, 60 bin kişinin kanları toprağa sızıyor ve şanlı kahramanın ellerine kelepçe vuruluyordu.

D. Sonuç

1. Yıldırım'ın Esir Olması: Timur, Yıldırım'ın firar ettiğini haber alınca Mahmut Oğlan'a; “Yıldırım'ı en seri süvarilerinizle bizzat takip ederek ölümüne meydan vermeden yakalayıp bana getiriniz. Kaçmasına veya ölmesine meydan ve imkan vermeyiniz.” emrini verdikten sonra muharebenin kendi zaferiyle bitmiş olduğuna kani olarak gelip atından çadırına girdi. Oğlu Şahrüh'la satranç oynamaya başladı. Oyunda, şah diyerek oğlunu yendiği sırada, Mahmut Oğlan Yıldırım'ı elleri bağlı olarak yatsı vaktinde çadırın kapısına getirdi.

Timur, çadırın kapısına kadar gelerek Yıldırım'ı karşıladı. Elleri arkasından bağlanmış olan Yıldırım'ın üstü başı toz toprak olmuş, fakat cür'et cesaret, celâdet ve büyüklüğünden hiçbir şey kaybetmemişti. Timur'un karşısında eğilmedi. Kendisini affettirmek için yalvarmadı. Timur da, Yıldırım'ın bu halini görüp kötü muamele etmek yoluna gitmedi. Aksine Yıldırım'a hürmet ve tazımatla kusur etmedi. Hatta onu, yarı şaka yarı ciddi olarak;

2. Konuşma: “– Bence böyle bir neticeye ne üzülmeli ve ne de sevinmelidir. Devlet, şan ve şöhrat üzülmeye de sevinmeye de değmez. Çünkü devlet, şan ve şöhrat, makbul ve muteber bir nesne olsaydı, Allah, bunları senin gibi bir körle benim gibi bir topala değil, daha makbul ve muteber kullarına ihsan ederdi. Allah bir körle bir topala devlet ve şan ve şöhrat ihsan ettiğine göre, Allah indinde bunların hiç kıymet ve ehemmiyeti yok demektir” dedi.

Yıldırım'ı fazla ayakta tutmadı. Yanına oturttu. Teselli etti. Emrine çadır tahsis etti. Serbestçe istirahat etmesini söyledi.

Timur üç gün Çubuk'da kaldıktan sonra, Eskişehir'e doğru hareket etti. Yıldırım da beraberinde idi. Kütahya'ya gelindikten sonra Mehmet Çelebi, babasını kaçırmaya teşebbüs etti. Adamlar toprak altında lağım kazıp Yıldırım'ın çadırına gelmek üzerelerken, nöbetçiler balta sesleri duyup haber vermişler. Lağımçılar suç üstü yakalandıkları gibi Yıldırım'la Firuz Bey kaçmaya hazır vaziyette görülmüşlerdir. Ele geçen lağımçılarla, bu işi hazırladığı kabul edilen Firuz Bey idam edildiler. Bundan sonra Timur, Yıldırım'ı daha sıkı bir muhafaza altına almış, onu bir demir kafes içinde taşımaya başlamıştır.

3. Timur 30 gün Kütahya'da kaldı. Bu zamanda yukarıdaki firar teşebbüsünden başka;

a) Muharebeden, bir kısım süvari ve ümera ile beraber Bursa'ya doğru kaçan Şehzade Süleyman Çelebi'yi, 30 bin süvari ile takibe memur edilen Mırza Mehmet Ankara – Bursa arasındaki mesafeyi 5 günde katederek Süleyman Çelebi'den 6 saat kadar sonra Bursa'ya geldi. Süleyman Çelebi sür'atle Bursa'yı terkederek Rumeli'ye geçmişti. Mırza Mehmet Bursa'da Yıldırım'ın karısı Olivera'yi ve Yıldırım'ın iki kızını, Ahmet Celayir'in kızını, (ki Şehzade Mustafa Çelebi ile nişanlı idi). Karamanoğulları'nı (Bursa'da hapisti), Şeyh Muhammet Buhari'yi, Molla Fenari'yi, Devlet hazinesini ve Kara Timurtaş Paşa'nın şahsi hazinesini ele geçirerek Kütahya'ya getirdi ve Timur'a arz etti.

b) Yanında esir olarak bulunan Kara Timurtaş Paşa'nın şahsi hazinesi kendisine takdim edilince, Timur, Kara Timurtaş Paşa'yı huzura getirterek;

“–Sen”, dedi, “Bu kadar hazineyi ne maksatla topladın. Velinimetini, memleketini müdafaa etmek için bir ordu cem edip bu paraları ona harcasaydın olmaz mıydı? Askeri ihtiyaçları düşünmeden şahsi servet toplayan sizin gibi vezirler hain-i millet ve devlettirler” dedi ve azarladı. Kara Timurtaş Paşa, eğilmedi. Tok bir sesle:

“–Benim padişahım. senin gibi dünkü padişah değildir. Cüluslarından önce hazineye sahip olmayan padişahlar gibi ordu teşkil etmek için o vükelasının hazinesine muhtaç değildir” diye cevap verdi. Timur:

“–Seni ve evladını serbest bırakmayı düşünüyordum. Fakat bu

küstah cevabınla kendi hükmünü kendin verdin” diyerek idam ettirdi ve 20 ölçek olduğu söylenen Timurtaş hazinesini askerlerine dağıttı¹²⁴.

c) Timur’un Yıldırım’ı ata binerken binek taşı gibi kullandığı, sırtına basarak ata bindiği, Bursa’dan getirdiği karısı Olivera’yı iş-i nûş âlemlerinde çıplak oynattığı ve sâkilik ettirdiği, sonradan tarihi roman yazarları tarafından uydurulmuş hayal mahsulü hikâyelerdir.

Fakat esir aldığı müddet içinde Timur’la Yıldırım arasında bir çok defa sohbetler yapıldığı muhakkaktır. Bu sohbetleri şöyle özetlemek mümkündür:

1) Bir gün sohbetten sonra Timur uşaklarına:

– Bize ayran getirin, dedi. Biraz sonra kâse ile ayran getirdiler. Yıldırım kâse dolu ayranı görünce müteessir oldu. Timur sebebini sorunca:

– Sultan Ahmet Celayir bana, bir gün Timur’la mülâkat edeceksiniz ve ayran içeceksiniz demişti. Sözü doğruymuş, dedi. Timur yarı şaka yarı ciddi:

– Ben onu akılsız sanırdım. Demek akıllı adammış, ona müteşekkirim. Çünkü o senin yanına gelmeseydi, sen benim yanımda olmazdın, demiştir.

4. Bir sohbet anında Yıldırım:

– Bizi hâlâ âzât etmiyecek misiniz? diye sordu.

124 Bir ölçek tenekesinin (gaz) yansıdır. O halde 10 tüm gaz tenekesi altın ve gümüş vb. para demektir.

– Azat edeceğim ama burada değil, Semerkant’da azad edeceğim, dedi. Buna pek çok üzülen Yıldırım:

– Öyle ise sizden üç şey rica edeceğim.

– Nedir bunlar?

– Ricalarımdan biri hanedanımı mahvetme. Oğullarımı kendi hallerine bırak. İleride aralarından biri Osmanlı birliğini kurar. İkincisi Rum ülkesini fazla harap etme ve Anadolu’daki kaleleri yıkmama. Olaki bir gün küffarın tazyikine maruz kalan islamlar Anadolu’ya ve Anadolu kalelerine iltica edip kendilerini koruma imkânı bulurlar. Üçüncü ricam da, Anadolu’daki kara tatarları beraberinde al götür. Çünkü bunlar Anadolu’ya gelip Selçukilerin yıkılmasına, Anadolu’da yerleşip benim yenilmeme sebep oldular, demiştir. Sonraki olayların ceryanına bakılırsa Timur’un bu ricaları kısmen yerine getirdiği kabul edilebilir. Örneğin Anadolu’yu yakıp yıkmakla beraber Yıldırım’ın oğulları üzerine pek varmamış ve Kara Tatarları da alıp götürmüştür.

Yıldırım’ın Ölümü: Mağlubiyet ve esaret onun âsil ve kahraman ruhunda derin yaralar açtığı ve ölümünü tecil ettiği muhakkak olmakla beraber, intihar etmemiş, Akşehir’de hastalıktan eceliyle ölmüştür. Haberi alan Timur “Yazık cihan bir kahraman kaybetti” diye ağlamıştır. Cenazesi gasledilip Seyit Mahmut Hayranı türbesine konmuş, sonra oğlu Şehzade Musa ve İsa Çelebileri azat edip, babalarının naaşını alıp Bursa’ya defnetmelerine müsaade etmiştir.

Savaşın Neticeleri: Bu neticeleri şöyle özetlemek mümkündür:

1– İstanbul’un fethi 50 sene ertelenmiştir.

2– Osmanlılar'ın Rumeli'deki fetihleri de 50 sene ertelendiği gibi fethedilmiş, fakat tamamen yerleşilmiş olan bazı yerlerden “Mora'dan, Arnavutluk'tan, Yunanistan'dan” geri çekilmişler ve Rumeli'de müdafaa geçmişlerdir.

3– Anadolu birliği yeniden bozulmuş bir daha ancak 120 sene kadar sonra kurulacaktır.

4– Osmanlı şehzadeleri arasında taht kavgaları başlamış ve Osmanlı tarihlerinde 1402–1412 dönemi arasında devam eden ve Fetret Devri denilen bir devir yaşanmıştır.

5– Olayları bir de sosyo–tarih yönünden mütalaa edersek Timur'un ne kadar güçlü olursa olsun çeşitli ekonomik, sosyal ve kültürel bağlardan mahrum bir güç olduğu, buna mukabil Yıldırım'ın mağlubiyetine rağmen, kurup idare ettiği toplumun güçlü ekonomik, sosyal ve kültürel bağlarla bağlı bir güç olduğu, olayların cereyanından anlaşılmakta ve görülmektedir. Meselâ Timur'un ölümünden 10 sene sonra kurduğu imparatorluk parçalanırken, Yıldırım'ın kurduğu imparatorluk ölümünden sonra yeniden kurulmuş, 50 sene erteleme ile varacağı hedeflere yine varmıştır. Diğer bir ifade ile Timur'u yetiştiren toplum ikinci bir Timur yetiştirememiş ama, Yıldırım'ı yetiştiren toplum daha bir çok Yıldırım'lar yetiştirmiştir.

6– Tekmil Anadolu başta büyük şehirler olduğu halde hemen tamamen tahrib, talan edilmiş, yıkılmış veya yakılmıştır.

7– Osmanlı'nın siyasi, askerî ve ekonomik gelişimi sekteye uğramıştır.

Timur'un Hataları

1- Timur, Ankara meydan muharebesi ile geçici bir zaman için Anadolu'yu ele geçirmiş oldu. Halbuki Anadolu'ya gelmeyip ölmeden önce olduğu gibi Çin'e sefer etse de Çin'i istila etmiş olsaydı, hem koca bir ülkeyi ele geçirmiş, hem de Çin'e islâmiyetin yayılmasını temin etmiş, Çin'i islâm alemine kazandırmış olurdu.

2- Timur, Altınordu hükümdarı Toktamış'ı mağlup ederek Rusya'nın egemenliğini kazanıp güçlenmesine yardım ve hizmet ettiği gibi, Ankara'da Yıldırım'ı mağlup etmekle Osmanlı İmparatorluğu'nu geçici bir zaman için dahi olsa zaafa uğratmış, dolayısıyla Türklüğe bilmeden kötülük etmiştir.

3- Ankara Meydan Muharebesi cihan tarihindeki en sert ve çetin muharebelerden biridir. Muharebe meydanında 60 bin insan şehit olmuştur. Bunun 40 bini Timur, 20 bini Yıldırım'ın askeridir. Bu, Yıldırım ordusunun ne kadar silahşör olduğunu nasıl kahramanca savaştığını izah ettiği gibi Timur'un Yıldırım'ın ordusunu imha edemediğini de izah eder. Nitekim Amasya'ya kaçan Mehmet Çelebi, yanında bulunan 10 bin kadar çekirdek kuvvetle, Anadolu'nun sair yerlerini tahrip ve yağma eden Timur kuvvetlerini, Amasya'nın mintikasına sokmamış ve Timur'un bu havaliye girmek isteyen Kara Devlet Şah ile Kobat oğlu kumandasındaki kuvvetlerini mağlup ederek tart etmiştir. Mehmet Çelebi aynı çekirdek kuvvetle badehu Osman'la birliğini de kurmuştur.

Yıldırım'ın Hataları

1- Yıldırım, Timur'un karşısına hiç çıkmayarak Timur ordularını

psikolojik olarak yıpratılabilir, istediği zamanda ve istediği yerde savaşa zorlayabilirdi.

2– Muharebe daha da batıda kabul edilebilirdi. Lojistik destekte zorlanan Timur ordularında karışıklıklar meydana gelebilirdi.

3– Yıldırım, daha muharebenin başında Sadrazam Candarlızade Ali Paşa'nın fikirleriyle hareket etse Timur ordusunun karşısına çıkma-
sa; uzakta durup onunla yıpratma savaşına girse idi, daha tedbirli bir hareket olurdu. Bunu yapmamış hata ederek Timur'un karşısına çıkmış ve mağlup olmuştur. Çünkü Timur, kalabalık ordusuyla Anadolu gibi üssünden uzak bir diyarda fazla dağılmayacak, Anadolu'yu tahrip ve talan edemeyecekti.

4– Yıldırım, Anadolu'da tutunamayacak olsa bile Rumeli'ye çekilecek oradan da mücadelesine devam edebilecekti. Netice aynen birinci şık gibi tecelli edecektir.

5– Savaş başlamadan ve Timur kuvvetleri dağıntık halde iken tek-
lif edilen baskını da kabul etmemiş sonra pişman olmuştur.

6– Yıldırım, muharebe esnasında cenahlardan şehzadeleri ve kuv-
vetleri çekilip giderken kendisi kaçmayı reddederek, Çataltepe'de mü-
dafaada kalmakla dördüncü hatayı işlemiştir. Burada kalmayıp sür'atle
Rumeli'ye geçmiş olsaydı, bir müddet sonra Anadolu'dan yorulmuş,
yıpranmış olan Timur'un arkasına düşecek hem Timur'u takiben doğu-
ya doğru ilerlemiş, hem de Anadolu birliğini yeniden kurmuş olacaktı.
Çataltepe'de müdafaaya geçmekle bu imkânı ve fırsatı da kaçırmıştır.

Bir milletin veya ordunun başında bulunanlar şahsi gururlarını,

şeref ve haysiyetlerini bir kenara koyarak, milletin ve memleketin bu günkü ve yarınki menfaatleri namına ne yapmak icabediyorsa, onu yapmaya mecburdurlar. Şahsi yiğitlik ve silahşörlük lazımdır. Fakat milli menfaat için kâfi değildir. Doğru karar vermek ve tedbir almak da önemlidir.

XI. ÇALDIRAN ALAN SAVAŞMASI

23 Ağustos 1514

Sebepleri .

1- 1335'de ölen Şeyh Safiyiddün Erdebili'nin torunu Şeyh Haydar ile Uzun Hasan'ın kızı Alem Şah Banu'nun izdivacından doğan Şah İsmail Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın ölümünden sonra oğulları arasında çıkan karışıklıktan istifade ederek (yani dayıların birbirleri ile uğraşmasından) 1501'de şon Akkoyunlu hükümdarı Elvent Mirza'yi mağlup etmiş ve Tebriz'i ele geçirmişti. Bundan sonra kısa bir zaman zarfında Irak'ı Arap, Irak'ı Acem, İran, Horasan, Diyarbakir ve Şarki Anadolu'yu ele geçirerek 1510'da Fırat'tan Ceyhan'a ve Basra'dan Hazar Denizi'ne kadar geniş bir imparatorluk kurmuştur. Böylece eski Akkoyunlu devletini ihya eden Şah İsmail babası cihetinden Şeyh ve şîi annesi cihetinden de Akkoyunlular'a mensup bulunduğu için çabucak hudutlarını genişletmiş Osmanlı İmparatorluğu derecesinde kuvvetlenmişti. Şah İsmail henüz hızını kaybetmemiş olan şîilik ve Sünnilik anlaşmazlığından istifade etmek istiyordu. Mezhebi, siyasî emellerine alet edip zaten şîi olan İran'ı kolayca ele geçirdiği gibi Anadolu'yu da Osmanlılar'dan almak istiyordu. Bunun için de daha Şah olur olmaz Anadolu'yu içten fet'hedecek faaliyetlere girişmişti. Bir ta-

raftan Anadolu'da şîî propagandaları yaparken bir taraftan da 1501 – 1510'a kadar yukarda bahsi geçen fütühatı ile geniş imparatorluğunu kurmuştu.

Anadolu'ya şîî propagandacılar göndererek Anadolu halkını kazanmaya çalışmıştır. Ezcümle:

a) 1501'de Tebriz'de hükümdar olan Şah İsmail vaktiyle Anadolu'ya gelmiş olan şîî'leri kendi tarafına davet etti. Bilhassa Timur'un şerrinden kendilerini kurtarmış olan Şeyh Sadrettin'in şîî mezhebine girmiş olan Teke havalesi (yani Antalya) halkı bu davet üzerine Tebriz'e göç etmeye başladı. Bu haber alındığında şîîlerin hicretleri men edildi hatta bir kısmı o zaman yeni alınmış olan Mora'daki Modon ve Koron şehirlerine nakledildiler.

b) Şah İsmail 2. Bayezid'e "pederim" diye hitap eden bir mektup yazıp taraftarlarının hicretlerine mani olunmamasını istedi ise de bittabi reddedildi. Bunun üzerine Anadolu'ya gizli şîî propagandacıları göndermeye başladı.

c) Şah İsmail, 1507'de 2. Bayezid'e yine "pederim" diye hitap eden ikinci bir mektup yazarak kızını istediği halde vermeyen Dulkadir Beyi Alâütdevle'nin ret cevabından müteessir olduğunu, Alâütdevle'ye haddini bildirmek için Osmanlı topraklarından geçmeye mecbur olduğunu¹ ve bu geçişe müsaade edilmesini istiyordu. Şah İsmail'in geçece-

1 Şah İsmail'in geçtiği bu toprakların tarihlerimizde neresi olduğuna dair açık bir kayıt yoktur. Mevcut haritalarda da Dulkadir arazisinin doğusu ile İran arazisinin batısı birbirine sınır olduğuna göre ve basit haritalardan da anlaşılacağına göre Şah İsmail'in Osmanlı topraklarından geçmesi lazım gelen bir arazi yoktur sanırım.

ği yerler Türk memleketi, Şah İsmail'in haddini bildireceği şahıs da İkinci Bayezid'in kayınpederi² olduğu halde Şah İsmail'in bu harekâtine göz yumulmuştu. Muharebeden mümkün olduğu kadar uzak durmayı meslek edinmiş olan II. Bayezit Şah'ın bu harekâtına karşı Ankara'ya bir miktar asker göndermekle iktifa etmişti. Dulkadir arazisine giren Şah İsmail Malatya'yı tahrip ederek, Alâüddeve'nin ecdadının kemiklerini mezarlardan çıkararak yaktırdı. Alâüddeve'nin oğlunu iki torununu esir ve idam ederek, Diyarbakır'la Harput'u İran'a iltihak ederek yine Osmanlılar'ın arazisinden ordusunun nizam intizam ve mükemmelliğini halka göstererek İran'a döndü.

Şah İsmail'in bütün bu harekâtlarından hele Malatya'dan dönüşünden sonra Anadolu'da Şifilik faaliyeti büsbütün fazlalaştı. Şah İsmail'in bu faaliyetlerindeki fena sonuçları görenlerden biri de Trabzon Valisi Şehzade Selim'dir. Babasının uyuşukluğunu Şah İsmail'in gitkiçe artan nüfusunu gören Selim'in içi kan ağlıyordu. Sabrı tükenen Selim, Trabzon'dan 1508'de Şah İsmail'in topraklarına geniş mikyasta bir akın yapmış, Bayburt'a kadar gelerek yağma edip ganimet ve esirle geri dönmüştü. Şah İsmail Selim'in bu harekâtını babasına şikayet ettiğinden babası Selim'e (dost devletlerin arazisine bilhassa şehzadelerin akın etmesi doğru değildir) yollu bir ihtarname yazdı. Selim de babasına (Sizin dost tanıdığınız Şah İsmail hakiki düşmanımızdır. Anadolu'daki faaliyetleri, Dulkadir beyliğine ettikleri dostluk adabına uymasa gerektir) yollu bir cevap vererek babasını gaflet uykusundan

2 Alaüddeve 2. Bayezid'in kayınpederi idi. İkinci Bayezid'in karısı Ayşe hatundu. Ayşe hatundan Şehzade Selim doğmuştu. Binaenaleyh Alaüddeve'le Şehzade Selim'in de anne babası idi. Şah İsmail'in istediği kızda Beğü Hatun idi. (İslâm Ans. 124), İkinci Bayezid'in maddesi.

uyandırmaya ve kendisini haklı göstermeye çalışmıştır.

d) Padişahın ihtiyarlığından muharebeden ziyade sarayda sükûn içinde bir hayat geçirmek istemesinden, Şehzadeler arasındaki rekabetten istifade eden şiiiler faaliyetlerini o kadar artırmışlardı ki şurada burada toplanan şiiiler, çeteler teşkil ederek yolları kesmeye, köy ve kasabaları basmaya başladılar. Bir aralık Konya Valisi Şehzade Korkut'u bile yanında 800 muhafız olduğu halde Antalya havalisinde soymaya muvaffak oldular. 800 muhafızla Şehzadeyi soyan şii çetelerinin miktarı 8-10 binden aşağı olmasa gerekti. O halde Anadolu içerden çürümüş, fethedilmiş vaziyettedir. Anadolu'ya yürüyecek olan Şah İsmail kolayca Anadolu'yu ele geçirebilecek demektir. Şii çeteleri devleti bile tehdit etmeye başlamış olduklarından, önce üzerlerine Anadolu Beylerbeyi Karagöz Ahmet Paşa gönderildi ise de mağlup ve Şii çetelerine esir düştü. Çeteler Ahmet Paşa'yı kazığa vurdular. 1511'de Karabıykoğlu isminde biri kendine Şah kulu (şeytan kolu) ünvanı vererek şii çetelerine reislik etmeye başladı. Bu kuvvetlere karşı kuvvetlice bir ordu ile Sadrazam Hadım Ali Paşa ile beraber asker nazarında nüfuzunu artırmak maksadı ile Şehzade Ahmet şii çetelerinin üzerine gönderilmişti. İlk defa şiiiler (Şah kolu) Kızılkayalar'da, Antalya havalisinde muhasara edildi ise de buradan Sivas havalisine çekilmeye muvaffak olmuşlardı. Sivas civarında Şah kolu taraftarları ile beraber sadrazam tarafından muhasara edildiler. Burada sert ve çetin bir mücadele başladı. Şehzade Ahmed'in aczi ve muharebeye vaktinde yetişmemesi yüzünden Sadrazam Hadım Ali Paşa, Karabıykoğlu'nu öldürmeye muvaffak olmuşsa da kendisi de şehit düşmüştü. Kaçabilen çeteler Şah İsmail'in yanına gitmişlerdi. Bu harekât Şehzade Ahmet'in itibarını artı-

racağı yerde bilakis düşürmüştü(1512).

Bu sene yani 1512'de adeta askeri bir mümayaışten sonra II. Bayezit tahtan indirilmiş Selim, padişah olmuştu (1512–1520).

Şimdiye kadar kısaca temas ettiğimiz sebepler Çaldıran Alan savaşmasının Selim'den önceki sebepleridir. Ve dikkat edilirse bu sebepleri Şah İsmail hazırlamıştır. Bu sebeplere Selim zamanında ve Selim tarafından hazırlanan bazı sebepler daha ilâve edebiliriz. Şah İsmail'in hazırladığı sebepler nasıl perde arkasından siyasi emelleri tahakkut ettirmekten ibaretse Selim tarafından hazırlanan sebeplerde öyledir. Sultan Selim zamanında ve Sultan Selim tarafından hazırlanan sebepler şunlardır:

1– Şahsî husumet:

Selim, padişah olduğu zaman komşu devletler, Selim'in culusunu tebrik ettikleri halde, Şah İsmail tebrik etmemiş, böylece düşmanlığını göstermişti.

2– Sultan Selim, sünni bir islâm imparatorluğu kurmak istiyordu.

3– Yavuz Sultan Selim, Anadolu birliğini kurmak istiyordu.

4– Yavuz Selim, cihangir olmak istiyordu.

2. Selim sünni bir islâm imparatorluğu kurmak istiyordu:

Avrupa Hıristiyan aleminde mezhep anlaşmazlığı eksik olmadığı gibi Asya İslâm aleminde de mezhep anlaşmazlığı eksik olmamıştır. İslâm aleminde mezhep anlaşmazlığı 657'de Hazreti Ali ile Hazreti Muâviye arasındaki Sıffin savaşından sonra ortaya çıkmış ve zaman zaman

kendisini tarih sahnesinde göstermişti. Şîî Fatimiler, şîî Büveyhoğulları, şîî Harzemşahlar ve nihayet Şah İsmail hep şîîliği ihya, sünniligi imha, buna mukabil sünnî Abbasiler, sünni Selçukiler, sünnî Eyyubiler nihayet Osmanlılar zamanında Yavuz Selim, şîîliği imha, sünniligi ihya için çalışmışlardır. İşte 16. asrın başında Şah İsmail ile Yavuz Selim iki mezhebin koruyucusu ve yayıcısı olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Yavuz Selim kuracağı büyük sünni imparatorluğuna mani olan şîî mukavemetini kırmak böylece hem sünni islâm aleminin sempatisini kazanarak nazarları kendi üzerinde toplamak hem de işini kolaylaştırmak amacıyla hareket etmekte idi. Pek lüzumsuz ve iki kardeşi birbirine hasım hale getiren bu anlayış birçok üzüntüyü ve acıyı doğurmuştur.

3- Yavuz Sultan Selim Anadolu birliğini kurmak istiyordu:

Fatih zamanında Anadolu birliği ikinci defa olarak ve yine kısmen temin edilmiş idi. Fakat tamamlanmamış, yarım bırakılmıştı. Doğu Anadolu, Fırat'a kadar olan ülkeleri İranlılar'ın elinde bulunduğu gibi Güneyde Elbistan ve Maraş havalisi de Dulkadiroğullarının elinde idi.

İşte başlıca bu iki devletin buralardaki hakimiyetine son vermek ve buraları Anadolu'nun büyük bir kısmına hakim olan Osmanlılara katmak lazımdı. Yavuz Selim o zaman Anadolu birliği diye bir hak iddiasında bulunabilir mi idi; diye bir soru akıla gelebilir. Bulunabilirdi çünkü;

a) Orta Anadolu ile Doğu Anadolu'yu kesin olarak birbirinden ayıran tabî bir sınır yoktur. Eğer İran ile Anadolu'yu birbirinden ayıran yüksek dağlar gibi Orta Anadolu ile Doğu Anadolu'yu da birbirinden ayıran yüksek dağlar veya derin vadiler gibi tabî sınır bulunsa idi,

Selim böyle bir iddiada bulunamazdı. İran dağlarını aşarak Doğu Anadolu'ya hakim olan devletler tarih boyunca Orta ve Batı Anadolu'ya hakim olan devletlere düşman olagelmışlerdir. Anadolu Selçukluları zamanında Moğollar'ın Yıldırım Bayazıt devrinde Timur'un, Fatih devrinde Uzun Hasan'ın, II. Bayazıt devrinde Şah İsmail'in düşmanca vaziyetleri bunun açık misalidir. Binaenaleyh bu ezeli tehlikeyi önlemek için Osmanlı devletinin doğu sınırlarını Doğu Anadolu dağlarına dayamak ve bu dağların batısında kalan Anadolu'yu tek elde birleştirmesi lâzımdı.

b) –Bundan başka Batı, Orta ve Doğu Anadolu halkı gerek ırk ve gerekse din bakımından da bir bütün teşkil eder. Doğu Anadolu halkı da Türk olduktan başka İranlılar gibi şii değil sünnidir. Onun için Doğu Anadolu'nun da Orta Anadolu ile birleştirilmesi şii olan ve Anadolu'ya bir tehlike teşkil eden İranlılar'ın buralardan uzaklaştırılması gerekiyordu. İşte İranlılar Orta Anadolu ile tabii sınırı olmayan, halkı Türk ve sünni olan Doğu Anadolu'yu ellerine geçirmişler, bununla da kalmayarak, Orta ve Batı Anadolu'ya da el uzatıyorlardı. O halde hem Batı ve Orta Anadolu'nun müdafaası ve hem de Doğu Anadolu'daki sünni Türkler'in anavatana bağlanması için İran ile muharebe etmek lâzımdı.

4– Yavuz Selim Cihangir olmak istiyordu:

Dünya haritasına bakarak (dünya bir padişaha yetecek kadar vasi değilmiş) dediği rivayet edilen Yavuz Selim önce ön Asya'yı aldıktan sonra Turan ve Hinde uzanmak 1402'de Ankara'da büyük dedesini mağlup eden Timur'un takipçilerinden intikam almak istemekte idi.

Vezirleri ona Fatih'in alamadığı Rodos'un alınmasını teklif ederlerken, o vezirlerine kızıyor (ben kıt'alar aşmak istiyorum siz beni bir kaşık su da boğmak istiyorsunuz) diye bağıyordu. Selim, bu muazzam düşüncesinin tahakkukunu zor görmüyor, kendisi kadar azimli, cür'etkâr ve kahraman ümerasası sayesinde bu işi başaracağını ümit ediyordu. Birer vuruşta Safeviler'i ve Kölemenler'i deviren Selim için Turan'a ve Hind'e gitmek için kara ve deniz yolları açılmıştı. Eğer ömrü vefa etse idi belki de bu hayal gibi görünen fikirlerini hakikat yapacaktı³. Ölümünden önce Edirne'de büyük bir faaliyet başlamıştı. En yakın adamlarına bile sırrını söylemediği için bu hazırlığın hangi istikamette olduğunu bilemiyoruz.

Yukardaki sebeplere eklenecek bir sebep varsa o da tahta geçmek isteyen Şehzade Ahmet'in isyan etmesi ve yenilerek oğulları ile beraber (Murat ve Alâettin, Murad'ın oğlu Kasım) huduttan dışarı çıkmışlar, Sultan Ahmet oğlu Murat'la Şah İsmail, Alâettin ile Kasım da Kölemenler'e iltica etmişlerdi. Şehzade Sultan Ahmed'e kuvvet veren Şah İsmail, onu yeniden Anadolu'ya göndermiş, Ahmet de eski vilâyeti olan Amasya'ya gelerek çoğu şîilerden ibaret bir devlet kurmuşsa da Yenişehir ovasında Selim'e yenilmişti. Bundan sonra Şah İsmail yanındaki Şehzade Murat'ı Osmanlı tahtına varis göstererek Anadolu'daki faaliyeti de kâfi gördüğünden Selim'in Anadolu'yu temizlemesine fırsat vermeden 1514'te harekete geçerek Osmanlı topraklarına tecavüze başladı.

3 Yavuz Selim bir İslâm birliği siyaseti takip ettiği için değil, doğuda beliren büyük tehlikeyi gördüğü için doğru olarak siyasetinin merkezi sikletini bu tarafa çevirmiştir, diyenler de vardır. Bak Aylık Ans., Sayı 31, Sellm maddesi.

İşte bu sebeplerden dolayı Selim ile Şah İsmail'in arası pek açılmış ve Selim saltanatına rakip olan kardeşlerini;

Hake döktü badü merk ol gülleri

Bursa halkı oldular bülbülleri

Eylesün desterlerin Sündüs Hüda

Etmesin onları rahmetten cüda

diyerek ve muhakkak ki gözyaşları dökerek memleketin selâmeti namına ortadan kaldırdıktan sonra Edirne'ye dönmüştü.

Şah İsmail'in emellerini ta şehzadelîği zamanından beri biliyordu. Memleketin içerden çürüdüğü'nün farkındaydı. Onun için önce Anadolu'yu şîîlerden temizlemekle işe başladı. Anadolu'daki şîîlerin bir defterini istedi. Şah İsmail'in cülusundan beri bir kısmı İran'a göç etmiş, bir kısmı Rumeli'ye nakledilmiş, bir kısmı Şahkulu savaşlarında imha edilmiş olduğu halde gizli ve binaenaleyh sathi bir yoklamada Anadolu'da Şah İsmail yanlısı 40 bin şîî olduğu anlaşılmıştır*. Bu yoklamadan kadınlar, çocuklar bilinmediği için kaydedilmeyenlerde hariçtir. Bu rakam bize Anadolu'da şîîliğin ne kadar yayılmış olduğunu ve Anadolu'nun içerden yıkılmış olduğunu açıkca göstermektedir. Dahası var bir çok devlet adamları, bir kısım yeniçeriler, Şehzade Ahmet, ya şîî mezhebine girmişler veya şîîliğe taraftar olmuşlardır. İkinci Bayazid'e Işık adında birinin bir suikast hazırladığı, Şehzade Ahmet'in Amasya'da kendisine koyu şîîlerden meselâ Tebrizli Kudubettin İsaî kadı,

(*) Bu 40 bin kişi Anadolu Aleviliğiyle alakası olmayıp Şah İsmail yanlısı ve çoğu da sonradan Anadolu'ya gelmiş propagandistlerdir. Bu kişilerin katledildiği rivayeti hilaf-ı hakikattir. Ancak bunlardan bir kısmının muharebeler sırasında ölmüş olmaları muhtemeldir.

Şirazlı Mirgıyasettin'i, Nakibileşref yine Şirazlı Heybetullah'ı nişancı tayin ettiği ve Yenişehir'de toplanan askerler arasında şiî casuslar yakalandığı da ayrıca düşünülürse yalnız Anadolu'nun değil Osmanlı İmparatorluğu'nun da içerden sarsılmış olduğu daha iyi anlaşılır sanırım. Hülâsa ihmâl yüzünden devlet ve milletin büyük bir uçuruma sürüklendiğini ve parçalanmak üzere bulunduğunu pek yakinen gören Yavuz Selim;

İttihat etmezse millet dağıdar eyler beni

Küşe'i kabrimde hatta bikarar eyler beni

diyor ve yapacağı işlerin ana hattını çiziyordu. Milleti düşmüş olduğu mubadeleden ve memleketi karşısında duran tehlikeden kurtarmak istiyordu.

Edirne'ye geldikten bir müddet sonra başta Sadrazam Hersekzade Ahmet Paşa olduğu halde devlet ümere, vüzere ve ülemasını huzuruna çağırıp bir divan kurmuştu. Divanda Kırım Hanının oğlu ve kayınbiraderi Sadettin Gıray da vardı. Bu toplantıda devletin iç ve dış durumunu anlatmış, Şah İsmail'in gayelerine temas etmiş bizim yukarda kısaca temas ettiğimiz Şah İsmail'in faaliyetlerini o uzun uzun izah etmiş ve bu tehlikenin bertaraf edilmek istenildiğini söyleyerek devlet ricalinin fikrini sormuştur. Babası zamanında at üstünde savaşmayı kâşanelerinde günlerini kadımla, işinuşla geçirmeye tercih eden ve nazik bedenlerinin yorulmasını istemeyen bir çok rical padişahın bu sorusuna evet veya hayır diyememişler ve bir fikir serdedemişlerdir. Devlet ricalinin ellerini oğuşturarak birbirinin yüzüne bakmağa başladığı bu saatte orada bulunan ve hakikaten vatanperver bir kahraman olan Abdullah

isminde bir yeniçeri zabiti sükuneti bozarak (Şevketlü hünkârım ne durursuz yapmaya azmettiğiniz bir işi nedeyü –ricali göstererek– bunlara sorarsız dilerim Allah'tan yolun açık kılıcın keskin olsun. Biz asker kulların kal dediğin yerde kalur, git dediğin yere gideriz.Hemen siz فرمان buyurasız) diyerek kahramanca bir mukabelede bulundu, oradakiler de (Öyledir ya şevketlü padişahımız öyledir) diye Abdullah'ı takviye ettiler. O günlerde Şah İsmail'in Şehzade Murad'ı Osmanlı tahtının hakiki varisi ilân ederek Osmanlı topraklarına tecavüze başladığı da serhatlardan gelen haberlerden öğrenildiği için İran'a sefer ilân edildi.

Anadolu ve Rumeli ordularının toplanacağı yer Yenişehir ovası olarak kararlaştırıldı. Rumeli Orduları Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa'nın emrinde Çanakkale Boğazından geçerek Yenişehir ovasına geldi. Kendisi de Edirne'den hareketle İstanbul'a ve oradan İzmit üzerinden Yenişehir ovasına geldi. (Bazı kaynaklar Yavuz Selim'in yürüyüş halindeki orduya Seyit Gazi'nin de iltihak ettiğini yazarlar). Altında Karabulut isminde bir at, elinde de ucuzu iki çatal bir yüzünde (kaftan kafa düşman olsa billah cenkten yüz çevirmem) manasına gelen farisice bir yazı ile süslenmiş bulunan Hazreti Ali'nin kılıcının sembolü olan bir kılıç vardı. Anadolu ordusu da Anadolu Beylerbeyi Hadım Sinan Paşa kumandasında muhtelif menzillerde kendisine katılacaktı (Hadım Sinan Paşa, İkinci Bayezit zamanında kıymetli işler gördüğü halde azledilmiş ve Rumeli'de bir sancak beyliğine tayin edilmişti. Fakat Yavuz Selim, padişah olunca; “Bana Sinan gibi kılıç kullanmasını bilen tecrübeli vezirler lâzımdır” diyerek onu Anadolu Beylerbeyliğine tayin etmişti).

Orduyu Hümayun 1514 ilkbaharında Yenişehir ovasından hare-

ketle Seyit Gazi'ye geldi, buradan itibaren emniyet yürüyüşüyle Eskişehir, Afyon, Konya, Kayseri üzerinden Sivas'a geldi. Öncü kumandanlığına yirmi bin süvari ile vezir Dokakinzade Ahmet Paşa tayin edilmişti. Orduyu hümayunun Seyit Gazi'den itibaren sanki düşman arazisinde ilerleniyormuş gibi emniyet tertibatı alarak yürümesi calibi dikkattir. Demekki Anadolu emin değil her an kalabalık bir şîi baskını ihtimali vardır.

Sivasa gelen Yavuz Selim'in ordusundan kırkbin kişiyi ayırarak Sivas'la Kayseri arasında bırakması bu düşüncemizi kuvvetlendirmektedir. Sivas ile Kayseri arasında bırakılan bu kırkbin kişilik kuvvet: 1- sevkıyatı temin, 2- memleketi muhafaza, 3- muhtemel bir şîi kıyamını men, 4- muhtemel bir çekilmede istinat noktası olmak üzere geri bırakılmıştı. Yavuz Selim İstanbul'dan Sivas'a gelinceye kadar Şah İsmail'e farisice yazılmış üç mektup göndermişti. Bu mektuplar farisi olarak aynen Ferudun Bey münşeatının 1. cildinin 379, 382, 382, 385'inci sayfalarında mevcuttur.

Asılları farisi olan mektuplarının birisinde Yavuz Selim Şah İsmail'e şöyle diyordu: (Ey Şeyh Cüneyitzade, sana bir asa, bir aba, bir kulâh gönderiyorum. Bunların üçü de ecdadından sana miras kalması lâzım gelen dervişlik mesleğine uygun şeylerdir). Bu mektuba Şah İsmail aynı şekilde tahkiramız bir cevap verdiği için ikinci mektubunu göndermiştir. Yavuz Selim bu mektubunda da ilânı harp edildiği gibi bir lisan kullanıyor ezcümle şöyle diyordu: (Ey İsmail Bahadırılı; mağlum olaki islâmlığın nikâbını Hazreti Peygamber'in şeriatını yıkmaya ve müslümanlar arasında fitneler çıkarmaya çalıştınız. Dini ifsadatınızın ve Ebubekir ve Ömer Hazaratına selbetmenizin katlimucip olduğu-

na dair fetva verilmiştir. Senin namı nişanını nabetid kılmak için yola çıktım, Tebriz'e geliyorum. Gafil avlandım, asker toplamaya vakit bulamadım misülli yalanlar icat etmiyesiz. Mamafih kılıçtan önce islâmı teklif etmek şeriat icabıdır. Tam bir samimiyetle tövbe ve istiğfar edesiz. Atlarımızın ayaklarının değdiği yerleri, tegallüple aldığınız Osmanlı memalikini geri veresiz. Aksi halde askerlerini haki zemine serdiğim gün memleketini elinden alıp zulmünü mazlumlar üzerinden refedif seni ve senin namı nişanını kayalara çarpıp parçalayacağım veselâm) diyordu. Kayseri'ye gelindiği zaman Dulkadir beyi Alaüddeve'ye (anne babasına) bir kısım askerle kendisine yardım etmesi için elçi gönderildiği halde Alâüddeve hastalığını ve ihtiyarlığı bahane ederek Yavuz Selim'in davetine icabet etmemiştir. Selim, Dulkadir beyinin hangi tarafı tuttuğunu anlamıştı. Fakat onun hesabını görmek işini dönüştürerek Sivas'a gelmişti. Sivas'ta orduyu hümayunun 140 bin kişi olduğu yoklama neticesinde anlaşıldı⁴. Ki bunun 40 bin kişisi Kayseri ile Sivas arasında bırakılmış, binaenaleyh Sivas'tan sonra 100 bin kişi ile hareket etmiştir. Sivas'tan hareket eden orduyu hümayun Erzincan ve Erzurum genel istikametinde harekete geçti. Kuvvetli bir süvari grubumuz da Malatya – Diyarbakır istikametinde yola çıkmıştı. Sivas'tan sonra gidilecek yer düşman arazisi idi. Aynı zamanda Şah İsmail'in Diyarbakır Valisi Serhat Kumandanı Ustaçlı Mehmet Han da aldığı emir üzerine Türk ordusunun istifade edebileceği her şeyi yakıp yıkarak istifade edilmez bir hale koyarak Tebriz'e doğru çekilmişti. Düşman arazisinde ilerleyen Osmanlı ordusu harabeye çevrilmiş, köy

4 Askeri mecmua bu rakamı yüzseksen bin kişi olarak pek mübalâğalı gösteriyor. Hammer, yüzyirmibin olarak kaydeder.

ve kasabalardan, dumanları tüten şehirler arasından ilerliyordu. Sivas'tan alınan iaşe tükenmeye başlamıştı. Günlerce düşman arazisinde yürüdüğü halde bir düşman neferine bile rastlanmıyordu. Aylardır ya ya yürüyen üstelik iaşeleri de tükenmiş olan yeniçeriler mırın kırın etmeye ve vezirler kendi aralarında merkezden uzak düşman arazisinde susuz ve iaşesiz bir ordu ile düşman aramanın kötü bir sonuç vereceğini konuşuyorlar. Ve harekâtı tenkit ediyorlardı. Askerlerin ve vezirlerin bu halini küçükten beri Haremi hümayunda Selim'le beraber büyümüş ve Karaman beylerbeyi tayin edilmiş olan Hemdem Paşa, eski itibarına güvenerek padişaha da anlatmak ve padişahı fikrinden vazgeçirmek vazifesini üzerine aldı. Bir söz arasında padişaha seferin mahzurlarından ve geri dönülmesinden bahsederek yeniçeriler ve vezirlerin hissiyat ve düşüncelerini söyledi ise de idam edildi. Hemdem Paşa'nın idamı herkesi susturdu; yine yola devam edildi. Bu arada Yavuz Selim, Şah İsmail'e üçüncü bir mektup yazdı, bu mektubunda da (Kılıç davasının edenlerin siper gibi göğüs germek daimi pişesi ve serverlik sevda-sında bulunanların zahmi tibü teberden baki ve her nefis endişesi olmamak gerektir. Hazarı selamette perdenişinlik ihtiyar edenlere erlik adı hata ve ölümden korkan kimselere ata binmek ve kılıç kuşanmak nasezadır diyordu). Selim bu mektubu gönderdikten sonra yeniçeriler yine mırın kırın etmeye, Selim'e iltica ettiklerini söyleyen birçok yeniçeri Padişah'ın huzuruna çıkmaya hazırlandılar. Padişahın huzurunda İkinci Bayezit zamanında pek şımarmış olan ve istediklerini yerine getiren bu askerler (Şevketlü hünkarımız düşman bizden korkup bir türlü karşımıza çıkmaya cesaret edemiyor; mütemadiyen çekiliyor. Bu çöller ve viraneler diyarında düşman aramaktaki menfaatimiz nedir? İran'ı fet-

hedecek değilizki; yolumuza devam edelim) yollu sözler sarfederek arzularını yerine getirmek istemişlerse de bu sözlere kızan Yavuz Selim, (Ağalar, sizmi kumandansınız, yoksa ben mi? Yeniçeriler. Sümme ha-şa şevketlü hünkârımız mukabelesinde bulduklarında Selim, Osmanlı devletini içinden sarsan fitneyi ortadan kaldırmak için icap ederse İran'a kadar gideceğiz. Sizler askersiniz, vazifeniz sadece emre itaat etmektir. Sizler evinizde değilseniz ben de sarayımda değilim. Vazifesi-ni bilenler, göksünde imanı ve cesareti olanlar kılıç kuşanan ve bileği-ne güvenenler peşimden gelirler) diyerek onları huzurundan kovdu. Birkaç gün daha yüründükten sonra Bayburt'a gelindi. Bayburt'ta Gür-cistan ve Canik beyleri Selim'e dehalet ederek iaşece yardım ettikleri gibi Trabzon'dan kervanlarla buraya getirilmiş olan iaşede müşkülâtı halletti. Bundan sonra yine yola devam edildi, fakat yeniçeriler yine mırın kırın etmeye, şikayetlerini artırmaya başladılar. Bir gün ordugâ-ha geçildikte II. Bayezit zamanında serkeşliğe alışmış olan yeniçeriler, padişahın çadırı civarında toplanarak yüksek sesle geri dönmek istediklerini söylediler. Hatta Yavuz'un çadırına kurşun atmak cesaret ve küs-tahlığını bile gösterdiler. Bu hallerden hem müteessir olan hem de pek çok kızan Selim, çadırı civarında bağlı bulunan Karabulut'una atlayarak ve arka ayakları üzerinde şaha kaldırarak halâ dağılmamış olan ye-niçerilerin arasına girerek özengillerin üzerinde doğruldu ve yüksek sesle (Ey asker kıyafetli korkaklar; maiyetimde ibrazı secaat ve beselât ederek isharı mubahat etmek isterken şimdi böylemi yapmaya kalkıştı-nız, itaati askeriye ululemre muhalef hareket etmektenmi ibarettir. Ço-luğunun çocuğunun ve karısının kucağını erlik meydanına tercih eden-ler geri dönsünler. Ben buraya kadar geri dönmek için gelmedim. Me-

yorulmuş olduğundan bahisle yorgun bir askerin taarruz kabiliyetinin az olacağına binaenaleyh hiç olmazsa askere 24 saat istirahat verildikten sonra muharebeye girişilmesi) reyinde bulundularsa da Rumeli defterdarı Celalzade Piri Mehmet Çelebi (akıncıların büyük bir kısmı şîdîr verilecek istirahat müddeti içinde düşmanla anlaşmaları ihtimali vardır. Binaenaleyh buna fırsat vermeden sabahın erken saatlarında muharebeye başlanılmalıdır) reyinde bulundu. Bu fikir Yavuz Selim'in hoşuna gitti (İşte yegane rey sahibi adam. Fakat ne yazık ki vezir olmamış. Bizimde reyimiz budur) diyerek Piri Çelebi'yi vezaretle taltif etti ve sabahtan savaşa başlanması için ferman buyurdu.

İki tarafın kuvvetleri

a) Osmanlı orusu sağ kanat Anadolu Beylerbeyi Hadım Sinan Paşa'nın kumandasında otuzbeşbin kişilik bir kuvvetten ve ayrıca onbin kişilik bir azap grubundan müteşekkildi. Ortada Başkumandan Yavuz Selim'in emrinde sipahiler silâhtarlar, ulufeciler, gurabalar bulunmakta ve yanında Sadrazam Hersekzade Ahmet Paşa, Vezir Dokakinzade Mehmet (Ahmet Paşa) ve Vezir Mustafa Paşa ve yeniçeri ağası bulunmakta idi. Sol kanatta Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa'nın kumandasında kırkbin kişi ve ayrıca Malkoçoğlu Ali Bey ile kardeşi Tur Ali Bey emrinde ayrıca onbin kişilik azap grubu vardı. Osmanlı ordusunun genel miktarı islâm ansiklopedisine göre yüzbin, Hammer'e göre yüzyirmi bin ve askerî mecmuaya göre de yüz kırkbin kişidir. Osmanlı ordusunun savaş plânı şöyle idi. Düşmanın taarruzu beklenecek taarruz başlayınca öne sürülmüş kıt'alar topların sağ-sol ve gerilerine çekilecek ve gerideki suvari gruplarıyla mukabil taarruz yapılacaktı.

b) Safevîler Başkumandanı Şah İsmail sağ kanatta idi, emrinde kırkbin suvari vardı. Merkezde Nakibitdev'le Abdülbaki Han kumandasında onbeş bin piyade vardı. Sol kanatta Ustaçlı Mehmet Han ve kardeşi Karahan kumandasında kırkbin suvari vardı. Safevî ordusunun genel mevcudu doksan ile yüzbin kişi arasında idi. Çoğu suvari, piyadesi az, topları yoktu. Safevî savaş plânı da şöyle idi. İki cenahtan sert bir suvari taarruzu yapılacak Osmanlı azapları geri çekilmeye mecbur edildikten sonra bir kolla merkeze bir girme yapacak kanatlarda Osmanlı ordusunu yan ve gerilerden çevirerek bir torba içerisine alıp imha edecekti. Şah İsmail Yavuz'un burada kendisiyle muharebe etmek istemeyeceğini zannetmişti. Ovaya hakim tepelerden birisinin üzerinde Osmanlı ordusunun sabahın erken saatlerinde düzlüğe doğru genişleyerek ve açılarak muharebe nizamı almaya başladığını seyretmeye başlamış, yanında tutsak edilen bir ere Osmanlı ordusu hakkında sualler soruyor, malumat alıyordu. Osmanlı ordusu tepelerin arkasından güneşle beraber doğup muharebe nizamı için ileri doğru hareket ettikçe şah, tutsak erden muhtelif kıt'aların isimlerini sormaya başladı.

Şah; Osmanlı ordusunun sol tarafında ufukları tutan toz bulutlarını kırmızı bayrakları göstererek "Şu tepeler üzerinden kan dalgaları gibi vadiye akan kırmızı bayraklar nedir tutsak?", "Bunlar Mihalzade Mehmet Beyin kumanda ettiği Niğbolu'nun güngörmüş suvarileridir. Onların arkasındakiler Rumeli askerleridir. Kendilerine kahraman Rumeli Beylerbeyi kahraman Hasan Paşa kumanda eder."

Şâh; Osmanlı ordusunun sağ tarafını göstererek; "Ya şu vadiye sarkan yeşil bayraklar nedir tutsak?", "Bunlar da akıncılarla beraber or-

duya piştarlık eden Bolu ve Kastamonu sipahileridir. Arkalarından tozu dumana katarak sizin solunuza doğru sarkanlarda Anadolu askerleridir. Kendilerine Anadolu Beylerbeyi Kahraman Hadım Sinan Paşa kumanda eder” dedi. Aradan hayli bir zaman geçtikten sonra ortadan da kesif toz bulutları semaya yükselmeye başladı. Sonra beyazlı ve kırmızılı bayraklar görüldü. O zaman Şah daha sual sormadan tutsak (İşte.. İşte Yavuz Sultan Selim geliyor, sağında sipahiler, solunda silâhtarlar) diye bağırdı. Selim’in muharebeyi kabul edeceğine kanaat getiren Şah İsmail kıt’alarının başına döndü. Ve o da kuvvetlerini muharebe nizamına soktu, iki taraf şöylece muharebe nizamı almışlardır.

Osmanlı Ordusunun muharebe nizamı:

Sağ kanatta Anadolu askerleri Anadolu Beylerbeyinin kumandasında miktarları 45 bine varıyordu. Ayrıca 250 top bulunuyordu.

Sol kanatta Rumeli askerleri, Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa’nın kumandasında bulunuyor, miktarları 50 bin kişiye varıyordu. Ortada Başkumandan Yavuz Sultan Selim’in emrinde sipahiler silâhtarlar, ulufeciler, guraba bölükleri bulunuyor, ön tarafa erzak arabalarının birbirleriyle zencirle bağlanmasından meydana getirilen mania bulunmakta idi. Merkezin kuzeybatı yamaçlarında Osmanlı ordugahı bulunuyor, etrafı manialandırılmış kumandası Şadi Paşa’nın emrine verilmişti. Ayrıca ordugahı bir suvari baskınından korumak maksadiyle tepelerin batı, kuzey ve kuzey doğu yamaçlarına piyade kıt’aları yerleştirilmişti.

Safevî ordusunun muharebe nizamına gelince;

Safevî ordusu belli başlı iki büyük gruba ayrılmıştı. Biri sağ diğeri sol kanattı; sağ kanat kırkbin süvariden müteşekkil ve kumandanlığı-

nı Şah İsmail deruhte etmekte idi. Sol kanat kırkbin suvariden müteşekkil ve kumandanlığını Diyarbakır Valisi ve Serhat Kumandanı Ustaçlı Mehmet Han deruhte ediyordu. Merkezde ise onbeşbin kişilik bir piyade kuvveti bulunuyor, kumandanlığı Nakibütdevle Abdalbaki Han deruhte ediyordu. Şah İsmail'in güney doğusundaki tepelerde Safevî ordugahı bulunuyor ve ordugah manialarla çevrilmiş idi.

Muharebenin ceryanı kısaca şöyle olmuştur:

Muharebe Safevî kuvvetlerinin iki koldan taarruzu ile başlamıştır. Osmanlı ordusunun sağ kanat kumandanı Hadım Sinan Paşa düşmanın taarruzu karşısında manevrasını zamanında ve tam manasiyle yaparak topların ilerisine sürülmüş olan azapları topların yanlarına ve gerilerine çekerek topların önünü açmıştır. Bu sırada top menziline kadar sokulmuş olan Ustaçlıoğlu ile kardeşi Karahan şiddetli ve kesif bir top ateşine tutulmuşlar, bu kesif ateş karşısında Safevî kuvvetleri duraklamak zorunda kalmışlardır. Düşman süvari taarruzunun duraklamasından istifade etmesini bilen Hadım Sinan Paşa emrindeki süvariler ile evvelce kararlaştırıldığı gibi mukabil bir suvari taarruzuna geçmiştir. Önce kesif bir top ateşiyle karşılaşan ve kumandanları Ustaçlıoğlu'nu kaybeden Safevî sol cenahı şiddetli bir suvari taarruzu ile de karşılaşınca gerilemek zorunda kalmışlardır. Hadım Sinan Paşa düşmanın bu gerilemesini paniğe çevirmeye, hatta Ustaçlıoğlu'nun yardımına koşan Nakibütdevle Abdalbaki hanın piyadeden müteşekkil kuvvetlerini gerilerine sarkmak suretiyle çevirmeye muvaffak olmuştur. Bu suretle Şah İsmail'in sol kanadı Sinan Paşa'nın karşısında ya maktul düşmüş ya Tebriz'e doğru firar etmiş, yahut da merkez ile sağ cenahın emrine

girmek suretiyle yok olmuştur. Osmanlı ordusunun sağ kanadında bunlar olur ve sağ cenah galip gelirken sol cenahta muharebeler aksine ceryan etmekte idi. Sol kanat gerisindeki onbin azaplılara kumanda eden Malkoçoğlu Ali Bey ile kardeşi Tur Ali Bey, pusuya girmişlerdi, bunu anlayan Şah İsmail önce pusuya giren bu kuvvetler üzerine sert bir suvari taarruzu yaparak bu kuvvetleri ezdikten sonra sol kanadımız üzerine yüklenmişti. Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa manevrasını zamanında yapamamış, öne sürülmüş, kıt'aları topların yan ve gerilerine çekememiş bunun için sol cenahtaki toplar ateş açamamışlardır. Düşman öndeki kıt'alara çarpmaya başladıktan sonra geri çekilme başlamış, o zaman da düşman toplarımızın dibine kadar sokulmaya, hatta bazı toplarımızı ellerine geçirmeye muvaffak olmuşlardı. Mukabil bir suvari taarruzu ile düşmanı geri atmak isteyen Hasan Paşa, Mora Valisi Hasan Ağa, Sofya Valisi Malkoçoğlu Ali Bey, kardeşi Silistre Valisi Tur Ali Bey ve daha on kadar sancak beyi ile beraber kendisi de şehit düştüler. Rumeli suvarisi yorgun oldukları halde bir kısmı da kaybetmiş olmalarına rağmen şiddetle mukavemet ederek kahramanca savaştılar.

Fakat Şah İsmail'in adetce üstün ve zırhlı suvarileri karşısında gerilerindeki yamaçlarda bulunan ordugâha ve merkez gurubuna doğru çekilmeye başladılar. Daima merkezde duran dolayisiyle bütün kuvvetlerinin durumunu görerek takib eden ve ona göre muharebe nizamı alan Yavuz Selim irtibat subayı Karaçinoğlu Ahmet beyin verdiği haberlerden de sol ve sağ kanatlarının durumunu tamamen öğrenmişti. Sol kanatın çekilmeye başlaması karşısında bir taraftan emrindeki ve merkezdeki yeniçerilere (yeniçeri askerinin tüfekendaz serbazlarından bir koşun asker Rumeli leşkerine imdat etsin) diye emir verirken bir taraftan

da Hadım Sinan Paşa'ya (Sinan'ım sana güveniyorum diyerek) suvarilerinden bir kısmı ile Şadi Paşa'ya yardıma koşmasını istemişti. Çünkü sol cenahımıza yüklenen Şah İsmail, sol cenahı bozduktan sonra bir kolla ordugâha bir kolla da merkez ve Yavuz Selim'in bulunduğu yere kadar uzanarak çetin muharebeler etmeye başlamıştı. Selim'den yardım haberini alan Sinan Paşa kuvvetlerinin bir kısmını ordugâha gönderirken bir kısmıyla da Şah İsmail'i gerilerden çevirmeye başlamıştı. Bu suretle Şah İsmail ön ve gerilerinden Osmanlı ordusu tarafından çevrilmiş, işte bu sırada Şah İsmail hakikaten kahramanca çarpışmaya başlamış, atı ile bazan sağa bazan sola koşuyor, bazan ön saflara kadar ilerleyerek ciddet cesurane çarpışıyordu. Bu arada altı kere atı vurulduğundan at değiştirmişti. Bir aralık atı vurulan Şah İsmail yere yuvarlandıkta yanına yaklaşan cesur bir Osmanlı suvari neferi Şah İsmail'i esir etmek istedi. Fakat giyinişi ve techizatı bakımından Şah İsmail'den farklı olmayan Murza Sultan Ali, Şah İsmail'i yakalamak isteyen neferin önüne ilerleyerek (Sizin asıl yakalamak istediğiniz adam, Şah İsmail benim) diyerek esareti göze almış Osmanlı askeri ile vuruşmaya başlamıştı. Öbür taraftan sonradan Atçeken lakabını alan Hızır isimindeki nedimlerinden birisi de bacaklarından ve kollarından yaralanmış olan Şah İsmail'e kendi atını vererek kendisini feda etmesi sayesinde Şah İsmail'i esareten kurtarmıştı. Hızır'ın atına binen Şah İsmail, ön saflardan gerilere çekildi, her taraftan Osmanlı ordusu ile çevrilmiş olduğunun farkına vararak artık hiç bir zafer ümidi kalmadığını anlamış ve baki kalan ordusuyla beraber Tebriz'e doğru çekilmeye başlamıştı. Tebriz'e gelen Şah İsmail, kendisini burada da emin bulamadığı için İran içerlerindeki Sultaniye'ye çekildi, gitti.

Her iki taraftan da ağır zayıat vardı. Safevîler'den ondört han, bizden on sancak beyi muharebe meydanında şehit düşmüşlerdi. Düşmanın ordugâhı, hazineleri Şah'ın ve ümerasının zevceleri Osmanlılar'ın eline geçti. İbni Kemal'in dediği gibi (Ordusu kurulu, bohtaçada rengin kubaları dürülü kaldı Leşker'in gayreti sin'ü zer ile gölnü gözü doldu ve doydu). O gece muharebe meydanında zafer şenlikleri yapıldı ve askere birkaç gün istirahat verildi.

Ele geçen kadınlardan biri Bağdat Valisi Hülâfa beyin kızı ve Şah İsmail'in zevcesi Taşlı Hanım idi. Vidin Sancak Beyi Mesih Paşa'nın adamları vasıtasıyla tutulup padişaha götürülen bu kadın padişahın emri, (ashabı müt ada nikâh olmadığına) hükmeden ülâmanın tensibile Kazasker Cafer Çelebi'ye tezviç edildi. Bazı kaynaklar Mesih Beyin misafiri olan bu kadının tatlı dili, bol mücevheri sayesinde kurtularak Tebriz'e gittiğini, Cafer Çelebi'ye tezviç edilen kadının başka bir kadın olduğunu yazarlar. Bundan sonra Tebriz'e hareketle, altı günlük bir yürüyüşten sonra Tebriz'e gelindi⁵. Ve şehir mukavemetsiz ele geçirildi. Birkaç gün Tebriz'de kalındıktan sonra orduyu hümayun Karabağ'a doğru yola çıkıttı. Fakat kışın yaklaşması, askerinin yine mırın kırın etmeye başlaması ve kış mevsiminde düşman arazisinde üsten uzak bir mesafede kalınması doğru bulunmadığı için geri dönülüp Amasya'ya gelindi.

Yavuz Selim'in kendi kaynaklarımızda bir çok tasfirleri yapılmıştır. Ecnebi tarihçilerinin de Yavuz hakkında düşüncelerinden bir numu-

5 Bazı kaynaklar Selim'in Çaldıran'dan Tebriz'e kadar olan mesafeyi iki günde katederek Tebriz'e geldiğini yazarlar fakat iki mevki arasındaki mesafe haritalardan da anlaşılacağı gibi ancak bir haftalık mesafe olsa gerekir.

ne vermek için Alman tarihçilerinden Paolo Giovio'nun Selim'i Şarla anlatışından bahsedeceğim. Bu müellif Beşinci Şarla Selim'i şöyle anlatıyor. (Vücudunun gövde kısmı bacaklarına nazaran daha uzun, bundan ötürü at üzerinde yerdekinden daha güzel duruyor. Traş olmuş yüzünde iki siyah göz, insanın ta benliğine işliyor. Aslan yüreği korku nedir bilmiyor. Ne tehlikeden ürüyor ne de harpteki tehlikelerden irkiliyor. Bükülmeyen azmi, sertliği ve müsamahasız idamları kendisine Yavuz dedirtmiştir. Fakat Yavuz sanı daha çok hayranlık anlamıyla dopdoldudur. Başladığı işi muhakkak başarmak enerjisi, azmi ve iradesi var. Büyük adamlara lâyük olduğu veç'hile sonu meç'hul fakat büyük şöret temin edecek işlere, sonu belli ve kolay elde edilir işlerden daha çok mütemayildir. Tabiatı sert teammül sahibi ve çok düşünür. Fakat plânlarını yıldırım hızıyla yapar. Sakalsızdır. Çünkü babası gibi sakalını vezirlerin eline kaptırmak istemiyor. O harp san'atında ve milletleri idare etme hususunda dünyada sayılı şahsiyetlerdendir. Ülkesinin her bucağında adaletin tamamen hüküm sürdüğünü görmek ister. Kadınlara ve içkiye temayülü azdır. Eğlencesi seyrekir. Bu sayede dünyanın birçok bucağında, büyük fikrin değişiklikleri altında sarfettiği büyük enerji ve katlandığı büyük zorluklara, meşakatlere ve yorgunluklara rağmen daima sıhhatli kalmıştır.)

Çaldıran Alan Savaşının Sonuçları

Bir seferin sonucu elde ettiği menfaatlerle ölçülür. Elde edilen genel menfaatler ne kadar çoksa, ne kadar büyükse ve ne kadar sürekli ise seferin önemi o nisbette büyüktür. Çaldıran seferinin sonucunda;

1- Anadolu'yu tehdit eden büyük tehlike ortadan kalkmış ve bugüne kadar tekrar zuhur edememiştir.

2– Safavî devleti bu darbeden sonra bir daha belini doğrultamamış ve yıkılmıştır.

3– Bu savaştan birkaç sene sonra (1514–1517) arasında bugün bile millî sınırlarımız içinde kalan Doğu Anadolu, Orta ve Batı Anadolu'ya yüklenmiş ve bugüne kadar elimizde kalmıştır.

4– Tebriz'de ve savaş alanında ele geçen hazine, kıymetli eşyalardan başka, yüzden fazla alim ve sanatkâr aileleri ile beraber İstanbul'a nakledilmişler, bunlardan da hiç şüphesiz bilgi ve sanat bakımından pek çok istifade edilmiştir.

5– Hind'e ve Turan'a gitmek isteyen Selim için kara yolu açılmıştır.

6– Mısır ve Dulkadirîliler kuvvetli bir müttefikten mahrum kaldıkları için, onların da mağlup edilmesi kolaylaşmıştır.

XII. KAHRAMANLIK RUHU

A. Bir kaç menkıbe

Hıristiyanlarca mukaddes olan Kudüs'te, kiliselere bakan papazlar arasında çıkan münazaa, işi harbe kadar götürmüştü. Yine koca imparatorluğun her tarafında kaynaşmalar olmuş, serhatlerde barut kokusu kołmaya başlamıştı. Mukaddes yerler meselesine müdahale eden Rusya'nın anî bir taarruzuna karşı devlet Tuna havalisinde tahşidata başlamıştı. Askerî birlikler serhatlere doğru yol alırken, aralarında sık sık gönüllü gruplarına da raslanıyordu. 1854 Mayıs'ının başından itibaren serhad kalelerimizden Silistre Kalesi'nin müdafaasına, buradaki asker ve topların adedinin artırılmasına başlandı. Silistre'ye gelen her askerî birliği ve gönüllü grubunu kale kumandanı Musa Paşa karşılıyor, onlara (hoş geldiniz) deyip iltifatta bulunuyordu. Bir gün gelen gönüllüleri gözden geçirirken gönüllüler arasında 8–10 yaşlarında bir çocuk gördü. Musa Paşa, çocuğa dikkatli dikkatli baktuktan ve bir hayli düşündükten sonra:

– “Oğlum, sen daha pek küçüksün. Silâh taşıyamazsın. Harbin meşakkatlerine dayanamazsın. Haydi sen geri dön git” dedikte çocuk:

– “Paşa amca, ben buraya kadar geri dönüp gitmek için gelmedim. Hiç birşey yapamazsam su da mı taşıyamam?..” diye ağlamaya başla-

dı. Çocuğun bu halini gören ihtiyar Paşa, gönüllülere dönerek:

– “Bu çocuk kimindir?...” diye sordukda, grubun içinden çıkan 60’lık bir ihtiyar, Paşa’ya sert bir askerî selâm verdikten sonra:

– “Kulunuzun Paşa Hazretleri. Gazâ açıldığını duyunca arkamdan ayrılmadı. Bırakmak istedimse de ağlayarak arkamdan kaçtı. Böylece din ve devlet yolunda ölmeğe geldi...” dedi.

1854 Mayıs’ının başlarında Ruslar’ın 200.000 kişilik bir kuvvetle Romanya’yı istilâ ettikleri duyuldu. Bir müddet sonra yâni 10 Mayıs 1854’de Ruslar 60.000 kişilik bir kuvvetle kaleyi muhasara ettiler. Rus Kumandanı Mareşal Paskeviç, kalenin içinde 18.000 kişilik bir Türk kuvvetinin bulunduğunu bildiği için kalenin hemen düşeceğini zannediyordu. Mareşal Paskeviç gûya insanlara acıyor, kan dökülmesini istemediğinden bahsederek, Musa Paşa’ya teslim teklifinde bulunuyordu. Musa Paşa Paskeviç’e verdiği cevapta:

– “Bu kaleleri ecdadımız kan dökerek aldılar,bizler de ancak kan dökerek verebiliriz. Vazifemiz son neferimize kadar kaleyi müdafaa etmektir. Sizler ancak cesetlerimizi çiğneyerek kaleye girebileceksiniz...” diye cevap verdi.

Bundan sonra muhasara muharebeleri başladı. Ruslar kalabalık kuvvetlerle kaleye taarruz ediyorlar, fakat her defasında da ağır zayıatlarla geri püskürtülüyorlardı. Ruslar 2 Haziran 1854’de yaptıkları büyük taarruzda da 12.000 zayıat vererek geri çekilmek zorunda kalmışlardı.

Musa Paşa millet ve memleketini seven bir askerdi. Orduda ihti-

taip ve mezahime göğüs germeden zafer kazanmak kande görülmüştür. Hedefi aslımıza son derece yaklaşmışken bir tavrı rezilani ile geri dönmek azim ve celaletle yakışan hallerden midir. İbrazı secaatta futur gösterenler, şimşiri celaletim altında ibrazı sadvet ve hamaset ederek şanı çelili Osmaniye ilâ etmek isteyenlerden ayrılısınlar. Ben kararımдан geri dönemem siz gitmezseniz ben yalnız başıma giderim) demiş ve yine Karabulut'u yerinde şahlandırdıktan sonra Çaldıran'a doğru sürmüştü. Yavuz'un arkasından ilk defa (ölünceye kadar seninle beraberim) diyerek atını süren Anadolu Beylerbeyi kahraman Hadım Sinan Paşa olmuştu. Bu nutuk askerin maneviyatı üzerinde fevkalâde etki yapmış, bütün ordu Selim'le beraber doğuya doğru yürümeğe başlamıştı. Bir iki gün daha yüründükten sonra piştar kumandanı olan Mihalzade Ali Bey'le Şeyh Suvarzade Ali Bey'den ayrı ayrı düşmanın bütün kuvveti ile Çaldıran'da bir alan savaşmasına hazırlandığına dair raporlar gelmeye başlamış, alınan tutsakların verdiği ifadelerde bunu teyit ettiğinden Çaldıran alanına doğru ilerlenmişti.

Ordumuz 20 Ağustos'ta Ağrı Dağı karşısında Karaköse'ye, 21 Ağustos'ta Ovacığa geldiği zaman düşmanın Çaldıran'da olduğu haber alındıkta o tarafa dönülüp, 22 Ağustos'da Çaldıran düzlüğünde Akçay vadisinin batı-kuzey surlarına Salı günü akşam üzeri gelindi. Yenişehir ovasından hareket edileli 120 gün olmuştu. 22 Nisan – 23 Ağustos 1514 (Askeri Mecmua Yenişehir ovasından harekâtı 7 Mayıs olarak gösteriyor) Akçay vadisinin karşı surlarında İran ordugâhu görünüyordu. Emniyet tertibatı için dere kenarına kadar ileri karakollar sürülürken bir de divan kuruldu. Divanda askere istirahat verilip verilmemesi müzakere edildi. Vezirlerin bir kısmı (uzun yolculuk esnasında askerin

yat ve tedbiri ile anılırdı. Paşa'nın bu meziyetini anlayamayan bâzı subay ve yerliler, Paşa hakkında ileri gelen bazı sözler söylemişlerdi. Bu sözler, Paşanın kulağına gidince:

– “Kavgayı subaylara, askerinin sevk ve idaresini de bana havale ettiler. Düşmanla savaşmak istemeyenler askerlerini alıp gidebilirler. Ben Deliorman'dan 50.000 kişi getirir devletin kalesini yine müdafa ederim.

Yerlilere gelince: Kavgadan korkuyorlarsa geri hizmetlerde çalışsınlar. Bunu da yapamazlarsa karılarını ve çocuklarını alıp sığınaklara girsinler...” diyerek dedikoducuları susturdu. Paşanın böyle konuştuğunu duyan yerliler ertesi gün Paşa'nın huzuruna çıkararak:

– “Musa Paşa, dediler. Biz kavgayı şimdi görmüyoruz. Bizler küçük yaşımızdan beri top sesleri duya duya büyüdük. Burada kadınlı, erkekli savaşmak ve bu uğurda ölmek sizin kadar bize de düşer. Bize izin ver düşmanı Tuna'ya dökelim...” dediler. Paşa bundan pek memnun oldu.

Ruslar 3 Haziran 1854'de yeniden daha geniş ölçüde bir taarruz daha yaptılar. Bu taarruz dahi asker ve subaylarımızın göğüs göğüse yaptıkları kanlı bir mukavemetle geri atıldı. Düşmanın Arap Tabyasına yaptığı taarruzu Yarbay Hüseyin Bey uzaktan seyrediyordu.

Düşman kurşun menziline geldiği halde Yarbay Hüseyin Bey askerlerine ateş emri vermedi. Düşman hücum kolunda ilerleyerek geldi. 50 metre kadar yaklaştı. Bu sırada Hüseyin Bey; siperlerden dışarı fırlayarak:

– “Askerler, anamız bizi bugün için doğurdu. Öleceğiz yerimizden ayrılmayacağız...” dedikten sonra:

“Hazırol!... Ateş!...” emrini verdi.

Önden gelen hücum kolu biranda yere serildi. İkinci bir yayılım ateş karşısında ilerleyemeyen Ruslar hemen siperlere girmek zorunda kaldılar. İki taraf birbirine ateş yağdırıyordu. Kurşun ve şarapnel yağmuru altında Yarbay Hüseyin Bey siperlerin üstünde sağa, sola koşuyor, eliyle ve diliyle askerleri şevke getiriyordu. Eliyle işaret eder ve emir verirken sağ avucunun içinden yaralandı. O, farkında değildi. Civarda bulunan bir asker:

– “Efendim yaralandınız...” dedikte... “Sus bu sözü bir daha tekrar etme...” diyerek elini cebine soktu, kimseye göstermedi. Bu sırada iki taraf yine birbirine cehennem ateşi yağdırıyordu. Bizim toplardan birinin mermisi tükenmişti. Askerler başlarını kaldıramıyorlardı. Mermileri tükenen topçuların canları sıkılıyor toprağı kemiriyorlardı. Bu hale daha fazla tahammül edemeyen Ankaralı Mehmet Çavuş 50 metre kadar ileride, kurşun ve şarapnel yağmuru altında duran mermi sandıklarının yanına koştu. İki mermi sandığını yakaladığı gibi topun yanına getirmesi bir oldu. Ertesi gün yapılan bir merasimde; Kale Kumandanı Musa Paşa askerlerin kahramanlıklarını metheder ve zaferlerini tebrik ederken sözüne:

– “Ey kahraman milletimin cesur evladı Yüzbaşı Mehmet Bey...” diye başlamış, böylece hem Mehmet Çavuş’un, Yüzbaşılığa terfi ettiğini tebliğ etmiş, hem de Türk kahramanlığını onun şahsında sembolize etmişti.

Yüzbaşı Mehmet Bey, Ruslar'ın 7 Haziran 1854'de yaptıkları büyük taarruzda Rus kurmay başkanı ile karşılaştı. Mehmet Bey yalın kılıncı ilerlerken kurmay başkanını görünce tanımamakla beraber, yüksek rütbeli biri olduğunu anlayıp ona doğru yaklaşmış ve:

– “Bu sefer elimden kurtulamazsın kâfir. Al... bu benden sana hâ-tıra olsun...” diyerek kurmay başkanını haklamış ve bu taraftan ilerleyen Rus taarruzunu durdurmuştu. Fakat Mehmet Bey de yaralanmıştı. Buna rağmen o yine savaşıyor ve ilerliyordu. Nihayet vücuduna isabet eden bir top mermisiyle şehit oldu.

Aynı gün Musa Paşa da göğsüne isabet eden bir şarapnel parçasıyla şehit oldu. Paşa vefat edeceğini anlayınca Miralay Mehmet Beyi yanına çağırarak:

– “Mehmet Bey oğlum dedi. Benim hiç takatim yok. Belki de biraz sonra vefat edeceğim. Hakkınızı helâl edin. Fakat son emrim şu ki: Düşman kaçmak için fırsat arıyor. Sen kumandayı eline al, onu kaçırma. Allah'tan muvaffakiyetler dilerim...” dedi. Hakikaten Ruslar 7 Haziran 1854'de Silistre Kalesi'ni alamadan çekilip gittiler. Talihin ve tarihin garip cilvesine bakınız ki, Musa Paşa'nın nâ'sı defnedilmek üzere şehrin bir kapısından çıkarılıp mezarlığa götürülürken, şehrin başka bir kapısından da Musa Paşa'nın Başkumandanlığa terfi ettiğine dair ferman şehre giriyordu.

Bu millet, çocuğundan ihtiyarına, askerinden paşasına kadar vatanı için ölen bir millettir. Yaşamak için ölmesini bilen milletler ise ilelebet payidar olurlar.

B. Çanakkale'den bir menkıbe...

Bugün size zamanımızdan 296 sene önce* Çanakkale'de yapılmış bir muharebenin hikâyesinden bahsedeceğim.

Girit Adası yüzünden 1645'de Venedikliler'le başlayan muharebe birçok safhalar geçirdikten sonra, 1699'da bitmişti. Bu savaşlar esnasında Çanakkale Boğazı'nın kilidi demek olan Limni ve Bozcaada'yı Venedikliler ellerine geçirmişlerdi ve Boğaz'ı kapamışlardı. İstanbul'u tehdit ediyorlardı. Vaktin sadrazamı boynu yaralı Mehmet Paşa düşmanın karşısına çıkıp savaşmaktan çekiniyor, İstanbul'un köhne duvarlarından medet umuyordu. Surları tamiri değil, sadece beyaza boyayarak düşmanı aldatacağını zannediyordu. Bunları gören halk arasında, Venedikliler'in İstanbul'a gireceği; şehri zaptedecekleri şayiası dudaktan dudağa, kulaktan kulağa yayılıyordu. Büyük bir heyecan ve telâş hâsıl olmuştu. İşte bu sırada yâni 1656'da boynu yaralı azil ve Köprülü Mehmet Paşa sadrazamlığa getirildi. Köprülü Mehmet Paşa uzun yılların vermiş olduğu tecrübe ile hemen harekete geçti. Vakit kaybetmeden 150 parçadan müteşekkil bir donanma meydana getirerek, techiz etti. Kaptanıderya Topal Mehmet Paşa kumandasında Çanakkale'ye sevketti. Kendisi de kuvvetlice bir ordu ile buraya gelerek boğazın her iki sahilini tahkim etti. Otağını Anadolu tarafında Küçük Kepez'de kurdu. Kanlı savaşlar oluyordu.

* Bu makale 1952 yılında yazılmıştır.

Ramazan Bayramının beşinci günü idi. Düşman Limni ve Bozcaada'daki gemileriyle Amiral Maçiniko kumandasında boğaza taarruz etti. Bizim taraftan Osman, Ömer ve Süleyman kaptanlar düşmana karşı çıktılar. İstanbul'un mukadderatı bu savaşa bağlı idi. Bizimkiler cidden kahramanca ve cansiperane savaştılar. Hatta birkaç Venedik gemisini batırıp; birkaçını da esir edip yedeğe aldılar. Fakat bizim taraftaki bir duraklamadan istifade eden düşmanlar mukabil bir taarruzla esir aldığımız gemiyi kurtardıkları gibi kaptanlarımızın gemilerine de saldırdılar. Üç kaptanımızın idaresindeki gemilerimizi aralarına aldılar. Bir müddet sonra Ömer Kaptanın döğüşe, döğüşe gemisini düşman saflarından sıyırdığı ve kurtardığı, Halil Kaptanın esir olmamak için gemisini ateşe vererek, alevler içinde yana yana denize battığı, Süleyman Kaptanın da bütün gayretlerine rağmen düşmana esir olduğu görüldü.

Venedikliler'de de takat kalmamıştı ki, biraz sonra onların Süleyman Kaptan'ın gemisini yedeğe alarak geri çekildikleri görüldü.

Bu sırada ümit edilmedik bir hadise cereyan etti. İçinde yirmişer kişi bulunan üç kayığın Anadolu sahilinden ayrıldığı ve süratle Venedik gemilerine doğru ilerlediği görüldü. Bunlar Alâiye Sancak Beyi Küçük Mehmet Beyin emrindeki Alâiyeli (Alanya) kahramanlardı.

Mehmet Bey, deniz muharebesini ve kaptanlarımızın kahramanlıklarını gözleri yaşararak uzun zaman seyretmiş, Süleyman Kaptanın esir olmasına, yedeğe alınıp götürülmesine canı sıkılmıştı. Yanındaki askerlerine dönerek:

– “Arkadaşlar” dedi. “Din kardeşlerimiz gözlerimizin önünde yanar, seyreder, yardıma koşmayız. Denizde boğulurlar seyrederiz, yardı-

ma koşmayız. Esir olurlar, götürülürler, yardıma koşmayız. Onlar cenkçi, biz seyircimiyiz (sesinin tonunu değiştirerek) : Halbuki bizim atalarımız bir vakitler sallarla (eliyle sahilleri göstererek) bu yakadan karşı yakaya geçip ülkeler fethettiler. Hiç olmazsa biz de kayıklarla gidip Süleyman Kaptanı kurtaralım. Buraya ölmek için gelmedik mi, ölmek ne gün içindir?..” diyerek 60 adamı ile kayıklara atladılar. Son süratle Venedikliler’e yaklaştılar. Venedikliler gelen kayıkların gemilerine saldıracağını ihtimal vermiyorlar, elçi olarak geldiklerini zannediyorlardı. Onun için silahla mukabele etmediler. Onların silahla mukabele etmemesinden istifade eden Alâiyeli kahramanlar da Süleyman Kaptanın esir edilen gemisine kadar sokuldular. Esir gemimizin yanına gelir gelmez, bir anda gemiye atladılar. İşte o zaman 60 Alâiyeli fedai ile esir gemimizdeki 150’den fazla Venedikli arasında boğaz boğaza bir boğuşma başladı. Kahramanların 150’den fazla Venedikli’yi bir anda yere serdikleri, esir gemiyi kurtararak gemi ile beraber geri döndükleri, top ve tüfek ateşleri altında geri sahile geldikleri görüldü. Hâdiseyi sahilde millî heyecanla seyreden askerimizin arasından:

– “Aferin şol yiğitlere ki bu milletin mağlûp edilemeyeceğini gösterdiler...” diye sesler yükseliyordu.

Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa da bu kahramanlığı sevinç yaşları dökerek seyretmişti. Küçük Mehmet Beyi yanına çağırdı. Mehmet Bey huzuruna girerken ayağa kalkarak karşıladı.

– “Gel bakayım şahbazım, arslan sütü emmiş yiğidim. Sultanın ekmeği sana helâl olsun. Berhudar ol...” diyerek alnından öptü. Kendi eliyle Mehmet Beyin başına iki tuğ taktı. Samur kürkünü ona giydirdi.

Kendisine 200, arkadaşlarına vermesi için de 1000 kese kuruş verdi.

Bu hâdiseden birkaç gün sonra yani Ramazan Bayramının sekizinci günü idi. Venedikliler bu sefer de, bir müddet önce Sarı Kenan Paşa ile yaptığı bir deniz muharebesinde bir gözünü kaybettiği için Kör Kaptan lâkabı ile anılan Lâzaro kumandasında yeniden taarruz ettiler. Boğazdan geçerek İstanbul'a gelmek ve şehri zaptetmek kararında idiler. Fertleri ve milletleri mahveden gurur, Lâzaro'da da fazlasiyle mevcuttu. Mağrur Lâzaro ne, eksik dahi olsa donanmamıza; ne de sahildeki toprakımıza ehemmiyet veriyordu. En önde kendi kadifeli ve sedefli gemisi olduğu halde ilerliyordu. Lâzaro sanki, düğüne gidiyordu. Gemisindeki kaptanları ile şarap içiyor ve mızıkça çaldırarak eğleniyordu. Düşman topraklarımızın menzil sahasına girdiği halde, hal ve harekâtında hiçbir değişiklik yapmadan öylece ilerliyordu. Düşmanın bu haline sahildeki askerlerimiz kızıyor, sabırsızlanıyordu.

Bu sırada ihtiyar Köprülü Mehmet Paşa çadırı önünde topraklara diz çökmüş, bâzan aksakalını topraklara sürerek, bâzan ellerini semaya kaldırarak ağlıyor:

– “Yarabbi!... Âsâkiri müslimine cüret ve cesaret ver. Mülkü İslâmı küffara çiğnetme!...”

Yarabbi!.. Bu belâyı âdâyı betgumân ehli İslâmın üzerine bir belâyı asumân gibi çöktü. Kahhar yüzü suyu hürmetine küffarı kahreyle. Bu badireden bizi hâlâs eyle!..

Yarabbi!.. Asâkiri müsliminin yüreğini pek, kılıcını keskin eyle. Bakma yüzümüzün karasına yarabbi...” diye dua ediyordu.

Düşman ilerledikçe kalbi kan ağlayan, sahilde birisi daha vardı. Bu, esmer, uzun boylu, yiğit yapılı bir Anadolu çocuğu olan Topçu Kara Mehmet idi. Topçu Kara Mehmet o zamana kadar Kumburnu siperlerindeki topunun başından hiç ayrılmamış ve bir mermi de atmamıştı. Lâkin en önde ilerleyen Kör Kaptan'ın gemisinden de gözünü ayırmamıştı. Bekledi!.. Bekledi!.. Kör Kaptan'ın gemisi tam karşısından geçerken iyice bir nişan aldı, topunu ateşledi. Mehmed'in topundan fırlayan mermi havada bir kavis çizdikten sonra geldi amiral gemisinin tam cephaneliğine düştü. Bir anda ne Amiral Lâzaro'da, ne de gemisinde eser kaldı. Düşman donanmasının kumanda heyeti havaya uçmuştu. Havaya uçan ateşli enkaz parçaları geriden gelen gemilerin üzerine düştü. Havadan asumanı bir ateş yağdı. Ateş yağmurları birkaç geminin barut mahzenine de düşmüştü. Onların da infilâklarına sebep oldu.

Bir anda neye uğradıklarını bilemeyen, sağ kalan Venedikliler geri dönüp Bozcaada'ya doğru kaçtılar.

Mehmed'in isabetli bir ateşi koca bir düşmanın mağlûbiyetine, İmparatorluğun şeref ve haysiyetinin kurtarılmasına, Girit'in zaptedilmemesine sebep oldu. Herkes Mehmed'e dua ediyor, Köprülü de onu aratıyordu. Mehmet Türk'ün karakteri icabı, yaptığı ile öğünmeyi ayıp telâkki ediyor, Sadrazamın huzuruna çıkmaya utanıyordu. Sonunda huzura getirdiler. Sadrazam Mehmed'i çadırının kapısında karşıladı:

– “Gel benim kara kurdum; arslanım. Berhüdar ol, Allah senden razı olsun. Ahirette Hazreti Muhammed yoldaşın olsun...” diyerek alnından öptü. Başına elmaslı bir sorguç taktı. Cebine 200 altın koydu. Sırtını okşayarak uzun ömürler diledi. Mehmet hiçbir şey söylemedi.

Yalnız Sadrazamın elini öperek çıkıp gitti.

İrkımın, kahraman Mehmetleri, Ulubatlı Hasan'ları, Şadi'leri sizler medar-ı iftiharımız, hislerimizi galeyana getiren millî kahramanlarımız oldunuz. Sizleri hürmetle anar, hayırla yâdederiz.

C. Revan Seferinden...

Bugün sizlere Revan seferinden bahsedeceğim. Zamanımızdan 316 sene önce* yapılmış olan bu seferi IV. Murat yapmıştı.

IV. Murat, 1623'de tahta çıktığı zaman çocuk denilebilecek bir yaşta bulunuyordu. 21 yaşına kadar kendisine, annesi Kösem Sultan niyâbet etmişti. IV. Murat bu müddet zarfında sarayın içinde dönen binbir dolaba ve kanlı hâdiselere şahit olmuştu. Millet içindeki memnuniyetsizliğin sebebini ve memleketteki isyanların içyüzünü anlamaya başlamıştı. Kimlerin ne gibi entrikalar çevirdiğini anlamaya ve sezmeğe başlamıştı. İmparatorluğu temelinden sarsan bütün fenalıkların iyilikle değil, ancak kılıçla halledilebileceğine kanaat getirmişti.

1633'de 21 yaşına gelmiş olan IV. Murat, iriyarı, güçlü kuvvetli, pehlivan yapılı bir babayiğit olmuştu. Bir pala vuruşta bir hayvanı ikiye böldüğü, silahdarını kuşağından tutarak havaya kaldırdığı ve odanın içinde fırl fırl döndürdüğü rivayet edilir.

IV. Murat tahta çıktığı zamandan beri dönen dolapların, bahusus Hafız Ahmet Paşa ile İlyas Paşa fitnesinin, Sadrazamı Recep Paşa'nın başı altından çıktığını öğrenmişti. Bir gün Recep Paşa'yı huzuruna çağırarak:

– “Gel bakalım topal zorbabaşı...” diye gürlledi.

* Bu makale 1952 yılında yazılmıştır.

Paşanın canı başına sıçramıştı:

– “Haşâ Sultanım, billâh rızayı hümayununuzdan zerrece taşra çıkmadım...” diye yemini billâh etti ise de Padişah kaşlarını çatarak:

– “Bre mel’un çok söyleme, dininden olma!... Abdest al...” diye bağırdı. Zira Recep Paşa, Hafız Ahmet Paşa vakasında, zorbalar sarayı basıp Padişahı ayak divanına davet etmişlerdi. O zaman Sultan’a abdest almadan dışarı çıkma demişti.

Hayli zaman önce olan bu hâdiseyi Padişah unutmamıştı. Şimdi Padişah da –abdest al– diyerek o sözü unutmadığını anlatmak istiyordu.

Recep Paşa’nın boğulmasından sonra Yeniçeriler isyan ettiler. Padişah bir divan aktederek vükelâyı ve zorbaların elebaşlarını divana davet etti. Kimseden çıt yoktu. Padişah ayağa kalkarak:

– “Bu Devleti Aliyye, asâkiri İslâmın can ve dilden itaat etmeleriyle ve cemi umûrda muhalefeti terketmeleri ile kuruldu. Bunun aksi, kurulmuş devleti yıkar...” dedikte, oradakiler öyledir. Sultanım öyledir deyü tasdik ettiler. Padişah sözüne devamla:

– “Sözlerinizde samimî iseniz benim düşmanıma düşman, dostuma dost dermisiniz? Kur’an-ı Azîmüşşan üzerine el basıp yemin edermisiniz?..” dedi. Divandakiler:

– “Padişahımıza gerekmeyen bize de gerekmez...” diyerek Kur’an’a el basıp yemin ettiler.

IV. Murat böylece kendisine dost bir kitle meydana getirince asi-

lerin kimini sözle, kimini kılıçla yola getirdi. Sonra idareyi bizzat eline aldı.

IV. Murat İstanbul işlerine bir düzen verdikten sonra, 1636'da hem Anadolu işlerine bir düzen vermek, hem de Ta!... 1578'den beri devam edip gelen ve müzminleşmiş olan İran muharebelerine bir sonuç vermek için orduyu hümayunla Anadolu'ya geçti. Üsküdar'a geçmez Sadrazama yazdığı bir hattı hümayunda –Vukufum olmadan kimse seferden geri kalmıya, İllâ gazabımdan kurtulamazsınız– diyordu. Üsküdar – İzmit yolu ile ilerleniyordu. Eskişehir'e gelindikte burada Padişaha mülâki olan Manisa Beylerbeyi Tutici Hasan Paşa'yı huzuruna çağırdı. Hasan paşa seci ve namdar bir Türkmen Beyi idi. Lâkin celâli olup halka pekçok zulmetmişti. Hasan Paşa katledileceğini anlayınca:

– “Hünkârım kıyma bana, varam uğru hümayununda Acemle savaşam. Öylece şehit olam...” diye yalvardı ise de Padişah kaşlarını çatıp:

– “Dünya arslan gibi gürleyip müslümana yapmadığın kalmadı. Bugünün düşünmedin. Şimdi tilki gibi yalvarırsın. Bire mel'un bari Türklüğün düşün. Türk olan ölmekten bu denli korkar mı?..” diye kükredi.

Eskişehir'den sonra Konya'ya gelindi. Konya'ya yaklaşılırken Padişah bir kısım adamlarıyla önden gidip şehre girdi. Doğruca İçkaleye gitti. Kale kapısı kapalı idi. Kapı önündeki tahta köprüye at sürünce kale burcundaki dizdar:

– “Hey!.. Bire ağa atından in. Piyade ol. Burası padişah kalesidir, Burda atlı olunmaz...” diye bağırdı. Mâni oldu. Dizdar Padişahı tanıya-

mamıştı. Fakat vazifesini bihakkın yapması Padişahın hoşuna gitmiş ve onu mükâfatlandırmıştı.

Buradan Kayseri – Sivas üzerinden Erzurum’a gelindi. Ordunun ağırlıkları Erzurum’da bırakılarak Revan’a doğru ilerlendi. Revan’a bir menzil kalmıştı. Kesif sisli bir gündü, padişah bir kılavuz ile ve bir miktar asker ile orduyu hümayundan ayrılmıştı. Yollarını şaşırmışlardı. Kılavuz etrafındaki emarelere bakarak:

– “Hünkârım öyle sanıyorum ki, Revan Kalesi’ne pek yaklaştık...” diye telâş ve korku alâmetleri gösterince:

– “Bire ne korkarsın, bilmezsin ki ecelsiz insan ölmez...” demiştir. Bir müddet sonra sis açılınca hakikaten kalenin pek yakınlarında olduklarını görüp geri dönmüşlerdi.

Ertesi gün Revan kalesi muhasara edildi. Lâkin kaleyi almak kolay olmadı. Muhasara ondokuz gündür devam ettiği halde kale alınamamıştı. Nihayet bir gün bir harb divanı akteden IV. Murat muharebe de himmet ve gayretsizlikleri görülen kumandanlara çıktı ve onları şevke getirecek sözler sarfetti:

– “Dinimübin uğruna fedayi cânâ hazır vezirlerim hanidir? Nerede... Yoksa ecdâdı izâmın önünden kaçan Acemden korkar mısınız? Türk olanın bağında korku kuşu yuva yapmaz bilirim. Hani, gözünü budaktan sakınmayan Türk dilâverleri? Merdimeydana saldıran yiğitlerim nerededir?...” diye bar bar bağılıyor, etrafında elpençe divan duran vezirlere bakıyordu. Bir aralık gözü Küçük Ahmet Paşa’ya ilişti:

– “Baka Küçük Ahmet, İlyasoğlunu tuttuğun, taşları delip Mağa-

noğlunu çıkardığın birşey değüldür dedi. Erlik zamanı bundadır. Göreyim uğru hümayûnumda nice merdane işler edersiz?.." dedikte Ahmet Paşa yer öptükten sonra ileri varıp:

– "Hünkârım, ferman sizden, hizmet bizdendir. Ahmet kulun cümle askeriyle uğruna can ve baş vermeye hazırdır.." dedi. Bundan sonra Padişah Canpulat oğluna dönerek:

– "Baka Canpulat oğlu, beyzadelığın vakti şimdidir. Erliğin göster. Vezareti teknil için yiğitliğin ispat etmek gerektir.." deyince o da hi yer öpüp söze başlayacaktı. Lâkin Padişah Mürtaza Paşa'ya dönmüş-tü şu emri verdi:

– "Baka Mürtaza, iaşe için giden atoğlanlarından birinin burnu kanamaya gözün aç. Hizmet vaktidir. Bir hoşca hizmet beklerim.." dedi. Sonra Yeniçeri Ağasına dönüp:

– "Baka Ağa, İstanbul'da kol gezip sarhoş yakaladığın, şehirliyi döğdüğün hüner değüldür. İşte hüner bunda belli olur. Cümle yeniçeri kullarımla metrislerde nice cenk idüp Revanı almakta ne mertebe hizmetin müşahede olunur görelim..?" dedi.

Vezirler gayret bizden tevfiik Allah'tandır, diyerek ayrıldılar. Ertesi gün umumî ve büyük bir taarruz yapıldı. Bütün paşaların yalın kılıç iştirak ettikleri bu taarruza bir nefer gibi Padişah da katıldı. IV. Murat taarruz esnasında bâzan yalın kılınc yeniçerilerin arasına karışıyor:

– "Koman kurtlarım, gayret vaktidir şahbazlarım.." diyerek onları şevke getiriyor, bâzan topçuların arasına karışarak, bir topu kendi eliyle ateşliyordu. Uzun bir bombardımandan sonra kale duvarları delik deşik olmuştu. Daha fazla mukavemet edemeyeceğini anlayan mü-

dafi Kumandan Emirgüna oğlu, kaleyi vire ile teslim edeceğini bildirdi. Vireyi konuşmak için gelen elçilere IV. Murat:

“Niçin inat idüp kaleyi önceden teslim etmesiz. Kan dökülmesine sebep olursuz..?” dedikte elçi:

– “Hünkârım, dedi. Âvaze’i celâdet ve heybetiniz, Şah’ın kulağına girsün ve velvele–i kahramanî ve şânu şöretiniz İran’ın zeminine yayılsun da, Şah da korksun. Bize de hak versin deyu teslim etmedik...” dedi. Bu söz Padişahın hoşuna gitti. Padişah da bizim dahi hoşumuza giden ve millî gururumuzu okşayan şu cevabı verdi:

– “Ecdadı ızâmın mert dilâverleri ruy zemine salıp gürzile bilâdi Berberistan’ı, Tebriz’i, Kazvin’i fethettiğin, kiliselerde ezanlar okuttuğun, bilmez misiz? Bizim, düşmanımıza velvele–i dehşet salan bir millet olduğumuzu, şan’ü şöretimizin yalnız zemini İran’a değül, zemini arza yayıldığı duymaz mısız...” dedi.

Ertesi gün Kale Kumandanı Emirgüna oğlu maiyetindeki diğer kumandanlar ile kaleden çıkıp Otağı Hümayuna geldiler. Tahtında oturan Padişahın eteğini öpüp ayakta durdular. IV. Murat Emirgüna oğluna hitaben:

– “Bire Emirgüna oğlu dedi. Ben dört aydır sefer zahmeti idüp cenge gelir, Revanı alırım. Mülkünüzü istediğim gibi tasarruf ederim de sizin Şahınız avret gibi kaçır. Bu nasıl şahlıktır?...” deyince Emirgüna oğlu.

– “Hünkârım, ömrü devletimiz ziyade olsun. Hep bilirizki, sizin kılıcınız atadan keskin, atınız dededen yürüktür. Anın ne haddine ki, si-

zin gibi bir âlişanın mukabelesine gele...” dedi.

Böyle ataların torunları olduğumuzla ne kadar iftihar etsek yeridir.

D. Varna Muharebelerinden...

Bugün Türk tarihini karıştırırken karşıma Varna Meydan Muharebesi çıktı. Varna Meydan Muharebesi zamanımızdan 507 sene önce*, yâni 1444'te olmuştu. II. Murat aynı tarihte Sırp, Macarlar ile Segedin Muahedelerini imzalamıştı. Her iki taraf on sene müddetle muahedeye sadık kalacaklarına dair Kur'an ve İncil üzerine yemin ettiler. Segedin Anlaşmasından sonra II. Murat bir gün Sadrazam Candarlızade Halil Paşa ile İshak Paşa'yı huzuruna çağırarak:

– “Herkesin hayallerinde canlandırdığı, itibar ettiği, saltanat meğer bir cihan kavgasından başka birşey değilmiş. Sinnimiz ilerledi. Geride kalan beş-on senelik ömrümüzü ibadet ve tâatla geçirmek murat ederiz. Tahtı oğlumuz Mehmed'e bırakarak Manisa'ya istirahata çekilmek kastımızdır... Ne dersiniz?” diye sordukta iki vezir şaşkırdılar. Bunun doğru olmayacağını, Osmanlı tahtında 12 yaşında bir çocuğun bulunması düşmanların ekmeğine yağ sürecektir. Bunu fırsat bilerek memaliki Osmaniyeye saldıracaklardır, diyerek çekilmemesini söylediler ise de söz anlatamadılar. Bunun üzerine Manisa'da bulunan Şehzade Mehmed'e mektup yazılıp Edirne'ye davet edildi. Murat tahtı oğluna bırakarak Manisa'ya çekildi. Fakat iki vezirin düşündükleri gibi saltanat tebeddülünden istifade etmek isteyen düşmanlar Papa'nın da teşviki ile bilhassa Segedin Muahedesinin imza edilmesinden tam on gün

* Bu makale 1951 yılında yazılmıştır.

sonra yeniden faaliyete geçtiler. Niğbolu üzerinden Varna'ya doğru ilerlediler. Maksatları:

Varna'yı zaptettikten sonra denizden kolayca takviye kuvvetleri olarak sahili takiben İstanbul'a uzanmak, Ege Denizinden gelerek Çanakkale'yi kapayan müttefikleri Venedikliler'le birleşerek Balkanlar'daki Osmanlılar'ın ricat hattını keserek Balkanlar'da imha etme.

Bu maksatla Niğbolu Kalesi'ne geldiler. Kaleyi Firuz Beyzade Mehmet Bey müdafaa ediyordu. Mehmet Beye teslim teklifinde buldukları zaman, Mehmet Bey:

– “Türkler kale alırlar, vermezler. Biz buraya kaleyi müdafa etmek için geldik, vermek için değil. Bizden müdafa etmek, sizden almak. Cesetlerimizi çiğneyerek kaleye girebilirsiniz...” diyerek reddetti.

Türklerin elinden kale almanın kendilerine pek pahalıya malolacağını bildiklerinden burada fazla kalmadılar. Varna'ya doğru ilerlediler. 3 Kasım 1444'de Varna Kalesi'ni muhasara ettiler. Fakat aynı gün Osmanlı ordusu da başlarında II. Murat bulunduğu halde akşam üzeri Varna civarına gelip düşmanı deniz, kale Devina Gölü ve kendi kuvvetleri arasında muhasara etti.

Şöyle ki; Düşman ordusunun hareket haberi Edirne'de duyulduktan hemen bir divan toplandı. Divanda hemen herkes Murat'ın ordunun başında bulunmasında söz birliği ettiler. Sultan Mehmed'in (Bu nasıl iştir ki mâzul padişahı tekrar başa geçirirsiniz. Vaktiyle bu makûleleri neden düşünmediniz?) diye çıkışmasına rağmen ekseriyetin fikrine inkiyada mecbur oldu. Sultan Murat'a II. Mehmed'in imzasını havi bir

mektup yazıldı. Bu mektupta Murat tekrar tahta çıkması davet ediliyordu. Murat bu mektuba:

– “Bizim, tahtı oğlumıza bırakmaktan maksadımız bundan böyle istirahat etmektir. Padişahlık kendisine lâzımsa din ve devleti siyanet etsin...” diye cevap verdi ve davete icabet etmedi. Bunun üzerine ikinci bir mektup yazıldı. Bu mektupda:

– “Eğer saltanat ol canibde ise küffar mülkü islâmı harabeye çevirmektedir. Mileli islâmiyeyi ve memaliki Osmaniyeyi bu bâdireden kurtarmak sizin vazifeniz olduğundan orduyu hümayunun başına geçmeniz icabetmektedir. Yok saltanat bu canibde ise mileli islâmiyeyi ve mülkü Osmaniyeyi bu bâdireden kurtarmak vazifesiyle orduyu hümayunun başına geçmeniz için ferman padişahî vardır...” deniliyordu.

Yeniden ordunun başına geçmeye mecbur olan II. Murat Anadolu'dan topladığı 40.000 kişilik bir kuvvetle Çanakkale Boğazına geldi. Burasının Venedikliler tarafından kapatıldığını görünce, İstanbul Boğazı'na dolaştı. Anadolu Hisarı'na geldi. Her asker için bir duka altın (Cenevizliler'e) vererek 40.000 askeri Rumeli Hisarı'nın olduğu yere geçirdi. Buradan Edirne'ye geldi. Rumeli'deki kuvvetleri de emrinde toplayarak Niğbolu'ya doğru yola çıktı. Balkan dağlarını geçerek Niğbolu'ya doğru ilerledi. Niğbolu'ya yaklaşırken düşmanın Varna'ya gittiğini haber aldı. Binaenaleyh yürüyüş istikameti batıya, Varna'ya doğru çevirdi. Düşmanın Varna'ya gelip muhasara ettiği günün akşamı Varna'ya gelinip düşman muhasara edildi.

İki taraf muharebe nizamı aldı. Düşman tek hat, bizimkiler çift hat üzere muharebe nizamı aldılar. Düşman kuvvetleri bizim kuvvetlerden

çok daha kalabalık idi. Muharebe iki tarafın birbirlerine taarruzu ile başladı. Şimdi kanlı bir boğuşma başlamıştı. Bilhassa cenahlarda sabahdan akşama kadar sert ve şiddetli muharebeler oldu. Nihayet düşman sınımış ve Varna Kalesi'nin dibine çekilmişti. Bu sırada Lâdislas ile Jan Hunyat kuvvetlerini birleştirerek son bir çareye başvurdular. Kuvvetli bir süvari taarruzu yaparak Osmanlı ordusunun kalbgâhına kadar ilerleyerek padişahı ölü veya diri ele geçirmek ve harbe son vermek istediler. Bu maksatla 10.000 zırhlı süvari ile sert bir taarruz yaptılar. Düşmanın savletine dayanamayan Osmanlı ordusunun cephesini yararak padişahın bulunduğu otağı hümayuna doğru ilerlemeye başladılar. Bu sıkışık zamanda bizim tarafda bir telâş ve ordudan firar emareleri başgösterdi. Hattâ padişahın yanında bulunanlar ona herşeyin bitiğini ve firar etmesini teşvik etmeye başladılar. Padişah da atına bindi ve firar için hazırlandı. Fakat bu sırada ümeradan Anadolu Beylerbeyi Karaca Bey hemen atından inip koşarak geldi. Padişahın atının dizginlerinden yapışarak, kükremiş bir arslan haliyle:

– “Şevketlû Hünkârım, nereye kaçacaksınız. Sizin bugün muharebe sahasından firar etmeniz maazallahütaalâ mileli İslâmiyenin ve Devleti Âl-i Osmaniye'nin zeval ve izmihlâlüne sebep olabilir. Ben kulun öldürmeden sizi zinhar bırakmam. Firarı hatırvınızdan çıkarınız. Firarın değil, başka bir çarenin yolun bulalım...” derken söze Yeniçeri Ağası Doğan Ağa karışarak:

– “Bre Karaca, padişahı selâmete çıkarmaktan niçin menedersin. Padişahı muhafaza edecek kimse kalmadı. Asker dağıldı. Saray hizmetçilerinden başka kimse yok. Mazallah küffara gün doğar, sultanı esir ederse halimiz nice olur...” dedi.

Karaca Bey: – “İyi ya padişahı selâmete çıkarmak için tutarım. Böyle sıkışık anlar muharebe meydanlarında her zaman olagelmiş hal-lerdendir. Kumandan olurki böyle sıkışık anlarda bile yerinde sebat edip askerinin sevk ve idare eder...” dedi. Söze padişah karışıp:

– “Doğru söylersin Karaca amma askerlerimiz sındı. Küffar iler-liyor. Gittikçe halimiz müşkül oluyor...” dedi. Fakat Karaca:

– “Şevketlûm, bugün muharebe sahasından çekilmekle kurtuluş yoktur. Kurtuluş burada kalıp sebat etmektedir. Cenabıhak – düşmana sırtınızı çevirmeyiniz demedi mi? Hemen Şehzade Mehmed’e ulak gönderip imdat isteyelim. Ben de askerimle düşmanı karşılarım. Göğ-sümü siper ederek bin canım olsa hepsini devletin namus ve şerefi için feda eder, küffarı otağı hümayuna sokmam. Şehit olursam canıma min-net, Allah’ın bir keremi sayarım...” diyerek ısrar etti. Padişahı bırakma-dı. Bu haklı ve mâkul ısrar karşısında padişah firardan vazgeçti, atın-dan inerken:

– “Karacam haklı söyler. Bir Osmanlı padişahının sebepsiz yere muharebe sahasından firar ettiği görülmemiştir. Firar bizim şanıma-za yakışmaz. Evet sırtımızı düşmana çevirmemeliyiz...” dedi. Sonra adamlarına dönerek:

– “Şehzademe ulak uçurun, hayatı pahasına bile olsa babasına im-dada gelsin... derken (eliyle soldaki tepeleri göstererek), şu tepede meh-teri hümayun çalınsın...” diye emir verdi. Sonra Karaca’ya dönerek:

– “Karacam da işinin başına gidip vazifesini yapsın...” sonra ya-nındakilere:

– “Devlete ve millete canın vermiye hazır dilâverlerim yok mu?.. Karacama yardım etsinler. Gayret bizden tevfiğ Allahtandır...” dedi. Karaca Bey padişahın eteğini öptükten sonra atına bindi. Düşmanı karşılamak üzere tozu dumana katarak bir şimşek gibi uzaklaşmıştı. Onun arkasından aralarında Koca Hızır namında, arslan yapılı, kırçıl bir sipahinin de bulunduğu bir bölük süvari de at tepip gittiler. Bu sırada çekilen ve dağılan askerler de mehteri hümayunun halâ tepede çalındığını duyarak padişahın eski yerinde durduğunu anladılar. Toplanmaya başladılar. Şehzadenin askerleri de mukabil taarruza geçmişlerdi. Muharebe beş altı saat kadar devam etti. İki taraf şahlanmış dalgalar halinde birbirine saldırdı. Her taraftan:

Oh!.. Bire yiğitler!.. Gayret vaktidir arslanlar!... Naraları işitiliyordu. Biraralık Macar Kralı Lâdislas ile Koca Hızır karşı karşıya geldiler. Baştanbaşa gök demire bürünmüş olan Lâdislas karşısına çıkanları birer darbe ile yerlere sererek ilerliyordu. Hızır bir arslan çevikliği ile Lâdislas’ın mızrağını çeler çelmez kinle dolu bir sesle – ah!.. Bire kâfir – diye Lâdislas’a öyle bir pala vurdu ki, Lâdislas atından yere düştü. Koca Hızır vakit kaybetmeden atından atlayıp ikinci bir darbe ile Lâdislas’ın başını gövdesinden ayırdı. Kesik başı mızrağının ucuna takıp, havaya kaldırdı ve:

– “Bakın hey!.. Segedin anlaşmasına ihanet eden Lâdislas’ın başını kestim. Haydin arslanlarım zafer bizimdir!...” diye bağırdı. Hâdiseyi etrafa yaydı. Bu haber bizim tarafı gayrete getirdi. Düşmanın mâneviyatını bozdu.

Bir müddet sonra düşmanın pek çoğu başlarında Jan Hunyat oldu-

ğu halde muharebe sahasını terkederek firar etmiş, aralarında Lâdislas da bulunduğu halde pekçoğu imha edilmiş, bir kısmı da esir olmuştu... Dünya çapında bir imha muharebesi kazanmış ve tarihe maletmiştik.

Ertesi günkü yoklamada Karaca Beyin şehit olduğu öğrenildi. II. Murat buna pek müteessir oldu. Hızır'ı da taltif etti.

– “Memleket Karaca Bey gibilerin başlarında yükselir. Hızır Bey gibilerin sayesinde yaşar...” dedi.

Sonra muharebe sahasını gezmeye çıktı. Muharebe sahasını dolduran insan na'aşlarını seyrederken yanında bulunan Azap Beyine:

– “Bire bey oğlu. Bu ne garip şey ki, küffarın na'aşları arasında saçlı, sakallı bir kimse yok. Hepsi de çoluk çocuk galiba...” dedi.

Azap Beyi: “Beli sultanım. Aralarında saçlı, sakallı kimseler bulunsa idi sizinle savaşa mı çıkarlardı. İşte böyle çoluk çocuğu kandırıp savaşa çıkabilmişler...” diyerek aklı başında olanların Türkler ile savaşacaklarını anlatmak istemiştir.

E. Malazgirt Meydan Muharebelerinden...

Malazgirt Meydan Muharebesini Alparslan yapmıştı. 1071 Ağustos-u'nun sonlarına doğru Alparslan az, fakat muharip bir kuvvetle Mısır'ı fethetmeye gidiyordu. Haleb'e gelmişti. Burada Bizans elçileri ile karşılaştı. Onlarla bir anlaşma yaptıktan sonra yoluna devam etti. Bir günlük bir yürüyüşten sonra İmparator Romen Diyojen'in büyük bir kuvvetle Tebriz'e doğru yürüdüğünü haber aldı. Kendisinin aldatıldığını anlayarak Mısır seferinden vazgeçti. Daha yakın ve daha tehlikeli bulduğu bu tehlikeyi önlemek için geri döndü. Haleb'den Malazgirt'e doğru ilerlerken zevcesi Türkân Hatun'la veziri Nizam-ül Mülk'e yazdığı mektupda:

– “Yanımda bulunan cüz’i bir kuvvetle kavi bir düşman üzerine gidiyorum. Sağ kalırsam bu bana Allah’ın bir lütfudur. Şehit olursam rahmet ondandır. Oğlum Melikşah’ı tahta çıkarırsınız...” diyordu.

Alparslan yanında bulunan 40.000 kişi ile Malazgirt'e gidiyordu. Yolda kendisine mülâki olan gönüllüler ve takviye kuvvetleriyle bu kuvvet 50.000'e çıkmıştı. Buna mukabil rakibinin kuvveti en az 150.000 kişi idi. İki taraf 26 Ağustos 1071'de Cuma gün karşı karşıya geldiler. Alparslan kan dökülmesini istemiyordu. Muhasamatı sulh yoluyla halletmek maksadiyle Kafkasların Fatihî Emir Savtekin'in riyasetinde bir elçi heyetini Romen Diyojen'e gönderdi. İmparator heyetimi-

zi pek mağrur bir şekilde taht üzerinde kabul etti. Tekliflerimizi dinledikten sonra:

– “Türk ordusu derhal Malazgirt sahrasını terketmelidir. Onlar bu işi kendiliklerinden yapmazlarsa gök demire bürünmüş süvarilerimin nalları altında çiğnenecekleri saate hazır olsunlar. Zira sulhu burada değil, Rey’de imza etmek için tebaama söz verdim...” diyerek anlaşmayı reddetti. Elçi heyetimiz geri dönüp gördükleri muameleyi Alparslan’a naklettiler. Alpaslan anlaşma ümitlerinin suya düştüğünü görünce müteessir oldu. Yanında muharebe meydanlarında kılınc sallayarak yetişmiş, kardeşi Yakut, Kutulmuş’un oğulları, Emir Artuk, Mengüç, Çavlı gibi demir bilekli, arslan yürekli kahramanlar vardı. Ayrıca başta zamanın meşhur âlimi Molla Buhari olduğu halde birçok da şeyhler bulunuyordu. Bilhassa Molla Buhari Alparslan’ı takviye ediyor, ona:

– “Alparslan, sen dini yaymak, kelimetullâhı i’lâ etmek için savaşıyorsun. Ümit ederim ki Allah bu uğurda fedayı cana hazır olanlar için yardım eder. Yarın Cumadır. Cuma günü islâm âleminin her tarafından yapılan duaların, bir buhar gibi zemini arzdan arşı âlâya yükseldiği ve Cenabıhak nezdinde kabul edildiği mübarek bir gündür. Yarın biz de Cuma namazını edâ edelim. Emredin hatipler mimberde zafer duası etsinler. Andan savaşa başlayalım...” diyerek Alparslan’ı mânen teşvik ve takviye ediyordu. Nihayet Alparslan harbe karar verdi.

Ertesi gün ordu muharebe nizamına geçti. Alparslan bizzat savaşacağını anlatmak için atının kuyruğunu kendi eliyle bağladı. Sonra ipekten beyaz pelerinin omuzlarına aldı. Bir sıçrayışta atına bindi. Zırhsızdı. Yalnız kılıcı ile okunu ve yayını almıştı. Çelikten bir duvar

gibi saf halinde duran askerlerinin önüne geçti. Altında şahlanıp duran yağız atının üzengileri üzerinde doğrularak tok ve erkek sesiyle:

– “Silâh arkadaşlarım. Şimdi burada Allah’tan başka bir sultan yoktur. Ben sultanlığımı değil, şehadetimi düşünüyorum. Hepimiz birer asker olarak savaşağız. Erlik göstermek isteyenlere (*eliyle Malazgirt ovasını göstererek*) işte meydanı gaza. Savaşmak istemeyenler, gönüllerini korku kaplamış olanlar, şimdiden çekilip gitsinler. Zira cenk başladıktan sonra cenge girenler kendi kanlarıyla, fakat cenkten kaçanlar bütün bir ordunun kaniyle oynamış olurlar. Ben şehit olursam beyaz pelerinim kefenim olsun, şehit olduğum yere defnediniz...” dedi.

Sonra yağız atını doludizgin düşman üzerine sürdü. Kartallar misali düşman üzerine saldıran 50.000 kişilik Türk ordusu, step tâbiyesinin (bozkır taktiği) usta bir şekilde tatbiki neticesinde 150.000 kişilik düşman ordusu akşama doğru çember içine alındı. Bir müddet sonra düşmanın büyük bir kısmı imha edilmiş, bir kısmı firar etmiş; bir kısmı da aralarında Romen Diyojen de olduğu halde esir edilmişti.

Muharebenin en sıkışık bir zamanında Şadi isminde bir Türk çocuğu imparatorun yanına kadar sokulmaya muvaffak olmuştu. Hayli zamandır kendisini müdafaa eden imparatorun atını, Şadi bir kılıç darbesiyle yere yuvarlamaya, imparatoru da yere düşürmeye muvaffak oldu. Hemen kalkıp kendisini müdafaaya hazırlanan imparatora Şadi fırsat vermedi. Onu sağ elinden kılıç tutmayacak şekilde yaraladı. Kılıç kullanamaz bir hale gelen imparator Şadi’ye teslim oldu. İmparator teslim olduğu zaman muharebe sahasında hemen hiç kimse kalmamıştı. Akşam olmuş hava da kararmıştı.

Şadi esirini önüne katıp getirdi çadırına hapsetti. Kaçtırmamak için sabaha kadar çadırın kapısında nöbet bekledi. Şadi esirinin imparator olduğunu bilmiyordu. Bir kumandan zannediyordu. Sabahleyin herkes esirini esirlerin toplandığı yere getirir, mükâfatını alıp giderken Şadi de esirini getirdi. Mükâfatını alıp çekilip gitti. Şadi esirini getirirken yolda bütün Romalı esirlerin kendi esirine hayretle baktıklarını, selamladıklarını gördü. Lâkin o yine esirinin bir kumandan olduğunu sanıyordu.

Anlatıldığına göre; Şadi Nizam-ül Mülk'ün veya kumandanlardan birinin adamlarındanmış. Ufak tefek yapılı; zayıf nahif olan Şadi mütemadiyen muharebeye gitmek ister ve bunda ısrar edermiş. Fakat onun vücut yapısına bakan Nizam-ül Mülk:

– “Niçin bu kadar ısrar edersin Şadi. Seni muharebeye götürürsek korkarızki, Roma İmparatorunu esir edersin de başımıza bir iş açarsın diye götürmek istemiyoruz...” diye Şadi ile lâtife edermiş. Lâkin Şadi bu lâtifelere ciddiyetle:

– “Sultanım dağların en küçüğü Tur dağıdır. Lâkin onun değeri Allah'ın yanında diğerlerinden büyüktür. Sakın şişmanlığı hüner sanmayınız. Muharebe meydanlarında ince belli Arap atı işe yarar. Besili öküz birşey yapamaz...” diye cevap vermiş. Nihayet Şadi'nin ısrarlarına dayanamayan vezir onu gönüllü olarak muharebeye göndermişti. Allah'ın işine bakın ki, Şadi Romen Diyojen'i esir etti.

Şadi'nin getirdiği adamın imparator olduğu anlaşılınca Alparslan'ın huzuruna celbedildi. İmparatorun utancından yüzü kızarıyor; teessüründen, mahcubiyetinden önüne bakıyor, konuşmuyordu. Bir gün önce yapılan sulh teklifini mağrurane reddetmişti. Onun halini anlayan

Alparslan:

– “Haşmetmeap, sakın üzülmiyesiz. Size bir esir değil, bir imparator muamelesi yapılacağından emin olabilirsiniz. Zafer ve ıktbal ile sarhoş olup karşılardakine bet muamele etmek Türklerin şanıdan değildir. Biz misafirlerimize vevlki düşmanımız olsun fena muamele etmeyiz. Buyrun oturun..?” dedi.

İmparator kendisine fena muamele yapılmayacağını anlayarak kalben sevindi. Gösterilen yere oturdu. Alparslan:

– Teklif ettiğim sulhü neden reddettiniz?..

– Orduma güveniyorum. Rum ülkeleri ordum gibi kalabalık bir orduyu şimdiye kadar görmemişti.

– İşte burada fikirlerimiz ayrılıyor. Siz ordunuza güvenirken, biz önce Cenabı Hak’ka, sonra ordumuza ve kendimize güveniyorduk.

Saniyen, Rum ülkeleri senin ordun gibisini belki görmüştür.

Fakat Türklerden müteşekkil bir orduyu gördüğünü sanmıyorum... dedi.

– Şayet ben size esir olsaydım ne yapacaktınız?..

– Alıp Kostantiniye’ye götüreceğim, zafer alayında teşhir ettikten sonra kırbaçlattıracağım sonra da... ? ... imparator arkasını söylemedi. Arkasını Alparslan ilâve etti.

– Katledecektiniz.

– “Fakat ben sizin gibi yapmayacağım. Biz zillete düşen ve merhamet dileyenlere affetmekle mukabele ederiz. Türklüğümüz ve dinimiz bize bunu emreder...” dedi ve onu affetti.

Romen Diyojen Kostantiniye'ye gelemedi. Üvey oğlu Mişel imparatorluğunu ilân etmişti. Diyojen Adana'da General Andirinokos'a teslim oldu. Hapsedildiği manastırdan parmağındaki elmas yüzükle beraber bir de mektup yazıp Alparslan'a gönderdi. Mektubunda:

– “Sizin asîl, kahraman ve âlicenaplığınızı yalnız ben değil, bütün cihan unutmayacaktır. Size bir minnet ve şükran hâtırası olarak kıymetsiz yüzüğümü gönderiyorum. Kabulünü rica ederim: Türkler bu hâzin mirasa, âsi ve nankör tebaamdan daha lâyıktırlar...” diyordu.

Diyojen yalnız yüzüğünü değil; Anadolu'yu da Türklere miras bırakmıştı. .

F. Kadın Kahramanlar...

Cemiyeti tamamlayan unsurlardan biri kadın, öteki de erkektir. Kadına, cemiyet içinde lüks vasıtası, kuluçka makinesi nazariyle bakmayan, ona cemiyet içinde lâıyk olduğu, şerefli ve mesuliyetli vazifeler veren, onun gücünden de istifade etmeyi bilen milletler, tarih boyunca hep, terakki ve teâli edegelmişlerdir. Aksini yapan milletler ise, bekalarını kendi elleriyle tehlikeye sokmuşlardır. Cemiyet içinde kadının nasibi cehalet ve mezellet olmuşsa, millet tereddiye doğru gitmiştir. Osmanlı İmparatorluğu devrinde Türk kadınlığının hareme kapatılarak, yahut geri ve cahil bir kitle olarak faaliyet sahasından çekilmesi, cemiyet hayatını zaafa, dolayısıyla felce uğratmış, imparatorluğun yıkılmasını hazırlayan âmillerden biri olmuştur. Bununla beraber, Türk tarihinde, Osmanlı devri istisna edilirse, Türk kadını, erkeği ile birlikte çalışmış, onunla beraber icabında omuz omuza muharebe meydanlarında düşman ile cenk ederek vatanını, yuvasını, şeref ve haysiyetini korumak hususunda büyük kahramanlıklar göstermiştir. Türk kadını, vatan ve milleti ile şeref ve haysiyetini, kocasından, ciğerparesi olan çocuklarından daha çok sever dersem mubalağa ettiğimi sanmayınız. Daha iyi ok atabilmek için sağ memelerini, dağlayan Amazon kadınlarının, daha iyi kiriş yapmak için uzun siyah saçlarını kesip veren Hun kadınlarının, muharebeye giden oğluna kısa pala vererek “Düşmana sokul, o senden korksun” diyen Türkmen kadınlarının, soğuk bir kış gecesi cepheden kaçıp gelen oğlunu “Benim

oğlum cepheye savaşıyor. Annesinin namusunu müdafaa ediyor” diyerek içeri almayan, oğlunun cepheye dönmesini temin eden Anadolu kadınlarının isimlerini, maalesef bilmiyoruz. Ama yaptıklarını öğrenince, Türk kadınlarının memleket ve milleti nasıl sevdiklerini anlıyor, millî ve tatlı bir his ile heyecanlanıyor, onların evlâtları olmakla iftihar ediyoruz. İşte bunlardan bir kaç tanesi:

1. Haçlı seferleri devam ediyordu. 1101 tarihinde Fransız Senyörlerinden Narbon dükası, Tuluz kontu, provans markisi, Senjil tarikatının muharib müridi olan Remond’un kumanda ettiği 140–160 bin kişilik bir ordu, İstanbul’dan Anadolu’ya geçmişti. Orduda Alman prenslerinden Konrad da vardı. İzmit–Eskişehir–Konya istikametinden ilerliyorlardı. Lâkin Eskişehir, Ankara – Amasya – Sivas – Urfa üzerinden Kudüs’e gitmeye karar verdiler. Maksatları, Danişmentler tarafından esir edilerek Niksar zindanına atılmış olan Beomont’u kurtarmak, Danişmentlerden intikam almaktı. Zaten Danişment hükümdarı Gazi İsmail de Amasya’dan kalkmış Konya’ya gelerek Selçuk Sultanı I. Kılıçaslan ile birleşmişti. Onlar müştereken haçlı ordularını Konya yolu üzerinde bekliyorlardı. Bu da Remond için bulunmaz bir fırsattı. Ankara üzerinden Amasya’ya yürüdüler. Ümit edilmedik bir zamanda haçlıların Amasya önlerinde görünmesi Danişment ümerasını heyecanlandırmıştı. Ümeradan Emir Aslan bey, İsmail Gazi’nin kız kardeşinin huzuruna girerek:

“– Muhterem hatun, Salib keferesi mülki islâmı tahrib ederek Amasya’ya gelir. Hükümdarımızdan da bir haber alamadığımıza göre, keferenin buralara kadar gelişi hayra alâmet olmasa gerektir. Tedbir

nedür?” dedikte Ayşe Hatun:

“– Mülkü islâmı tahrib, namusumuza tecavüz eden küffar ile cenk etmekten gayri tedbir olamaz. Tiz, haberciler salın. Cenk için hazır baş olun. Saray muhafızları benimle bile olsunlar, varub ayağımızın tozu ile düşman ile elleşelim” emrini verdi. Üç gün sonra idi. Amasya'nın 10 km kadar batısına yaklaşan düşman ile amansız bir muharebeye tutuştular. Danışmentlerden intikam alacağını söyleyen Remond, tutunamayacağını anladı. Merzifon'a doğru çekilmeye başladı. Ayşe Hatun, Emir Aslan'ı huzuruna çağırarak:

“–Baka Aslan bey” dedi, “Haçlı kefereleri kaçacak delik arar. Kaçtırmayı başın ezelim. Ben bir kısım leşker ile önlerini çevireyim. Sen de gayret idüb, arkalarından sür” emrini verdi. Bir kısım süvari ile at sürüb Remond'dan önce Merzifon'un dağlık bölgesine geldi. Bir boğazda pusu kurdu. Herşeyden bihaber olarak buraya gelen Remond, Ayşe Hatunun ani bir hücumuna uğradı. Ağır zayıat verdi. Canını kurtarabilenler Sinob'a doğru kaçtılar. Haçlıların ağırlıkları, çadırları, Avrupa'nın bir çok kontes ve düşesleri Ayşe Hatun'un eline geçtiler. Esir oldular. Ayşe Hatun esirlerine iyi muamele etti. Sadece “Mademki kocalarınızla bile cenk etmiyecektiniz. Ne diye buralara kadar gelib onlara yük oldunuz?” dedikten sonra “Hoş, bize yardım etmiş oldunuz. Zira kim, sizinle eğlenmek için, onların cenk'e iyi hazırlanmadıklarını gördük.” diye ilâve etmiştir. Bادهu bir kadına mağlûb olduğunu öğrenen Remond “Türk kadınlarının da erkekleri kadar, mücahid olduklarını bilseydim diyarı Rum'a ayak basmazdım” demiştir. Gazi İsmail de Ayşe Hatun'un zafe-rini haber alınca sevinmiş, “Benim Gazi Hatun kardeşim” diye iltifat et-

miştir. Onun için de tarihlerimize “Gazi Ayşe Hatun” ismiyle geçmiştir.

2. Ruslar, Doğu Anadolu’da ilerleyerek gelmişler, 1877 tarihinde Erzurum’u muhasara etmişlerdi. Şehri teslim etmesi için, Rum kumandanı Miklos’un teklifine, A. Muhtar Paşa “Orta Anadolu ile Suriye ve Irak’ın kapısı demek olan Erzurum Kalesi’nin anahtarları bende değildir. Asker ile halkın müşterek muhafazasındadır. Vermiyorlar. Gelin alın.” diyerek red cevabı verince, muharebeler başladı. Paşa’nın bu cevabı Erzurumlular’ın iki kısma ayrılmasına sebep oldu. Kalenin teslim edilmesini istemeyenler “Hayır, olamaz” diyorlardı. Biz ve karılarımız ölmedikçe Moskof Erzurum’a giremez. Yurdumuzu, yuvamızı, ırz ve namusumuzu müdafaa etmek için kızlarımız, karılarımızla birlikte son damla kanımıza, son nefesimize kadar döğüşeceğiz. Şerefsizce yaşamaktansa, savaşarak öleceğiz.” diyorlardı. 8–9 Kasım 1877 gecesi bir baskınla Aziziye tabyesini ele geçiren Ruslar şehre doğru ilerlemeye başladı. Top sesleri ile uyanan halk, şehrin ortasında toplandı. Tanyeri ağarırken başta A. Muhtar Paşa olduğu halde, asker, sivil, kız, gelin, genç, ihtiyar bir kitle halinde Kars kapısından çıkarak Aziziye tabyesine doğru yürüdü. O ne yürüyüştü yarabbi!.. Tekmil millet, bir vücut, bir kalb olmuş, yürüyüşe katılmıştı. Bir insan seli, kızlar ve gelinler kükremiş parsalar gibi, delikanlılar aslanlar gibi Aziziye’ye saldırıyorlardı. Bu yürüyüşe katılmış, o zaman gözleri sürmeli bir gelin olan, zamanımızın Nene Hatun’u (ki geçenlerde vefat etmiştir) hatıralarını şöyle anlatıyor:

“– Kocam, benden önce baltasını kapıp gitmişti. Beşikteki üç aylık çocuğumla kalmıştım. Döğüşenlere katılmak için yavrumu Allah’a

emanet ederek satırı kaptığım gibi dışarı fırladım. Erzurumlu kadınlarla beraber Aziziye'ye doğru koşuyorduk. Bu sırada kardeşim Hasan'ı, vurulmuş yerde yatar gördüm. Yanına koştum. Kucağımda ruhunu teslim etti. Artık beni kimse durduramazdı. İleriye koştum. Dadaşlar arasına katıldım. Arkadaşım Fatma, dişleriyle örtüsünü tutarak kendisine yaklaşan Moskof askerlerinden birkaç tanesini hakladı. Ben de bana sokulmak isteyenlerden bir kaç tanesini, yüzlerine, kafalarına keskin satırımla vura vura şakladım. Ben de onları hakladım. Onlar da iyi silah varsa, bizde de kavi iman var. Silahı ile imanımızı yenemedi. Savletimize dayanamadı. Tabyeyi de, silahını da, malını da koyup Vank deresine kaçtı. Oraya da yetiştik. Kâfiri orada da boğduk. Sonra askerlerimiz yerlerine, biz de evlerimize döndük. Çocuğumu, parnağı ağzında uyur buldum.”

3. 1907 senesinde idi. Makedonya'daki Türk köyleri hemen her gün ya bir Sırb, ya Bulgar eşkiyası tarafından basılıyordu. Yine bir gün Tepeköy denilen, hakikaten yüksekçe bir tepe üzerinde kurulmuş olan köye Bulgar çeteleri bir baskın yaptılar. Dağınık bulunan köyün erkekleri toplanmaya vakit bulamadıklarından kendi evlerini, kadınları ve çocukları ile müdafaaya başladılar. Köy muhtarı Feyzullah Ağa çetelere bir hayli zayıat verdi. Lâkin çeteler de köyü ateşe verdiler. Ağa, karısı Feride Hanım'a “Hanım, görünmeden ahıra git. Atlardan ikisini eyerle. Fırsat bulunca kaçalım. Bu kâfirler diri diri bizi yakacaklar” dedi. Feride Hanım sürüne sürüne ahıra gitti. Hayvanları eğerledi. Tekrar gelib haber verdi. Feride Hanım da erkek elbisesi giydikten, kocasının filintelerinden birini yanına aldıktan sonra yine sürünerek ahıra geldiler. Evleri zaten kenarda idi. Ahırdan çıkardıkları hayvanlara binerek,

dolu dizgin çetelerin üzerine sürdüler. Çetelerin şaşkınlığından istifade ederek çemberi yarıb geçtiler. Lâkin hemen kendisini toplayan çeteler kaçanların arkasından kurşun yağdırmaya başladılar. Atılan kurşunlardan birisi Feyzullah Ağa'ya arkasından isabet etmişti. Atından yere düşmeden, Feride Hanım ani bir hareketle atından indi. Çetelere bir kaç el kurşun attı. Sonra kocasının atına binerek, kocasını kucağına aldı. Atı mahmuzladı. Boş hayvan da arkasından geliyordu. Dırama'daki garnizona geldiği zaman kocası çoktan kucağında ölmüştü. "Ölmüş" diyen askerlere "Zararı yok. Düşmanlar elinde kalıb namusumuzu kirletmedik ya!.. Türk kadını düşmana karşı kendisini korumak için ata binmeyi de, silah kullanmayı da öğrenmelidir." dedi.

4. Nezahat küçükken annesini kaybetmişti. Babası Halit bey bir subay olduğu için Balkan Harbine, I. Cihan Harbine, İstiklâl Harbine iştirak etmiş, küçük kızı ile beraber cepheden cepheye dolaşmıştı. Top ve tüfek sesleri işiterek, barut kokusu koklayarak büyümüş, yüreği pekleşmişti. Nezahat'ın I. İnönü muharebesine iştirak etmek için Halit Bey 17-18 yaşlarındaki kızını Eskişehir'de bırakmak isteyince, "Baba, ben burada neden kalacaktım? Bak büyüdüm de, mükemmel silah da kullanırım. Şehit olursak da beraber, kalırsak da..." diyerek Eskişehir'de kalmadı. Babası ile beraber Kedos'a geldi. 10 Ocak 1921'de düşmanla önce Kedos'ta, sonra İnönü'de muharebeye tutuştu. Bilhassa İnönü muharebesinin ceryanı esnasında Nezahat, havadan ölüm yağarken siperden sipere koşuyordu. Düşmana mermi yağıyor, askerleri şevke getiriyordu. Bazan bir askerın yanına sokularak "Haydi ağabey, bak ben şu karşıdakini gözetleyeceğim. Sen de şu ilerdeğini gözetle. İyi nişan alalım. Kalkarken yapıştıralım" diyor, sonra, bir za-

bitin yanına koşuyor; “Zabit amca, beraber savaşalım. Bak karşıdakini nasıl yuvarlayacağım!” diyerek silahını düşman üzerine boşaltıyordu. Üç gün üç gece devam edip zaferimizle biten İnönü muharebesinin kazanılmasında Nezahat hanımın da büyük hissesi vardır. Onun cesaret ve mahareti ile kahramanlığına hayran olan subaylar, Nezahat’a “Jandark” diye ünvan verdiler. Nezahat’ın kahramanlığı 30 Ocak 1921’de Mecliste duyulunca Meclis Nezahat’a “Türk Jandark’ı” ünvanını verdikten başka, İstiklâl madalyası ile taltif edilmesini, gelinlik cihazının da meclisçe temini kabul etti.

Ey!... Türk kadını, sen geri bir zihniyet ile cehl içinde sürünmeye değil, müttekâmil ve ileri bir görüşle vatan sathında millet ve vatan için vazife almaya, kim ne derse desin, aldığın vazifeyi başarmaya lâıksın.

G. Küçük Rütbeli Büyük Kahramanlar...

Tarihimizde, büyük işler görerek kendilerini ebedileştirmiş olan küçük rütbeli büyük kahramanlar sayısızdır. Bunlardan ancak birkaçını aşağıya alıyor ve hepsinin adlarını hayırla yâdediyoruz...

Genç Osman: 1638'de Dördüncü Murad Bağdad seferine karar vermişti. Sadrazama "Orduyu hümayunumdaki askerlerim tuvâna kim-selerden seçile. Tıfıl olanlar, karıştırılmıya. Bıyık ve sakallarında tarak dura. Fermanım her tarafa ilân edilip bununla amel edile" diye emir vermişti. Hazırlıklarını ikmal eden ordu, İstanbul'dan Bağdad'a doğru yola çıktı. Anadolu'dan bir çok gönüllü grupları geliyordu. Sadrazam bunları gözden geçirdikten sonra matluba muvafık olanları alıyordu. Bu arada yüzü güneşten yanmış, bıyıkları henüz terlemiş 17-18 yaşlarında bir genç de gelmişti. Gönüllü olarak sefere gitmek istiyordu. Sadrazam başından korkarak genci almak istemedi. Fakat çocuğun ısrarı üzerine, onu kendi hizmetine aldı. Bağdad civarına gelindiğinde bir gün padişah bir teftiş esnasında çocuğu gördü. Bir rivayete göre sadrazam çocuğu bir sandık içine koymuştu. Haber alınınca gazaba gelen padişah çocuğu huzuruna çağırıp, pürhiddet bağırdı:

– Gel bre ferman dinlemez âsi. Tıfıl kimse istemem. Saç, sakal ve bıyıklarında tarak durmalı, diye ferman etmiştim. Niçin dinlemezsin?

Diye çıkışmaya başlayınca, genç:

– Şevketlûm, benim de bıyıklarımda tarak durur.

Cevabını verdi ve cebinden çıkardığı bir tarağı bir anda üst dudağına çiviledi. Tarağın dişleri çocuğun üst dudağına batmıştı. Sanki bıyıkta duruyor gibi duruyordu. Çocuk bunu yapar, sert bir esas vaziyet alırken:

– Şevketlûm, işte görüyorsunuz ki benim de bıyıklarımda tarak duruyor.

Dedi. Kendisiyle alay edildiğini sanan ve büsbütün gazaba gelen padişah, dikkat edince, tarağın çocuğun etlerine gömüldüğünü, gözlelerinden yaşlar döküldüğünü gördü. Birdenbire sinirleri yatıştı. Çocuğun halini pek beğendi. Bu sefer munisane:

– Senin adın nedür?

– Osman, şevketlûm.

Padişah sadrazama hitaben:

– Lala... Osmanımı öncü yiğitlerine serdar ettim.

Dedikten sonra Osman'a dönerek:

– Osmanım! dedi. Dilerim Allah'tan Bağdad'a ilk defa sen girersin.

Bir hafta kadar sonra Bağdad'a yapılan büyük taaruzda öncü yiğitlerinin serdarı olan Osman en önde yalınkılıç kaleye tırmanıyordu. Bir elinde kılıcı, bir elinde elden ele tâ Osman'a kadar ulaştırılmış olan Türk bayrağı olduğu halde Osman, ilk defa surların üzerine çıktı. Türk bayrağını kale burcuna dikti. Osman hem savaşıyor hem de:

– Ha bre urun kardaşlar. Başımız kalmazsa şanıımız kalır!

Diye bağııyordu. Osman bu muharebede şehid oldu. Lâkin:

“Bağdad’ a girilmez tozdan dumandan,

Her ana doğurmaz böyle bir aslan,

Yiğitlere serdar olan genç Osman”

Diye şanı, şarkısı halâ dillerde ve gönüllerdedir.

Ulubatlı Hasan: Fatih Sultan Mehmet, 29 Mayıs 1453 gecesi, son büyük taarruz nutkunu söyledi: “Askerler!..” dedi. “Bizans’ın kalın surlarını toplarımızla o kadar hırpaladık, yıktık ki, önümüzde sağlam bir kale değil, bir enkaz yığını kaldı. Fakat bu enkaz yığımindan da geçmek kolay olmayacaktır. Kahraman yiğitlerim, silah arkadaşlarımla bu işi başaracağımıza, yarın şehre gireceğimize ve Hazreti Peygamberimizin hadisine hak kazanacağımıza imanım vardır” dedi. Şafakla başlayan büyük taarruz öğleye kadar devam etti. Gene bir netice alınamıyordu. Hattâ düşmanın ok ve ateş yağmuru altında yer yer sınımlar başladı. Bu sırada yağız benizli, burma bıyıklı, arslan yapılı bir yeniçeri kalınını kendine siper ederek:

– Bre kardaşlar!.. Şehid olmaktan neye korkarsınız. Korkaklar gibi sınıp durmak bize yaraşmaz. Erkek olan ileri atılsın. Savaşalım. Ölüsek de şanı ve şerefle ölelim.

Diyerek yalınkılıç ileri atıldı. Hasan’ın arkasından önce elli, sonra yüzelli kişi harekete geçti. Daha sonra bütün orduyu hümayun müthiş bir dalga halinde yerinden kalkıp kale duvarlarını inletti. En önde ilerleyen Ulubatlı Hasan’ın, düşmanın ölüm yağmuru altında, duvarla-

ra tırmanmasıyla surların üzerine çıkması bir oldu. Hasan, surların üstünde yirmi kadar düşman askeriyle vuruşmaya başladı. Kılıcı çekik bir pervane gibi dönüyor, rastgelenleri yere seriyordu. Bu sıralarda gerilerdeki bayrak elden ele Ulubatlı'ya kadar ulaştırıldı. Hasan, kalkanını atıp demir pençesi ile bayrağı yakaladı. Üzerlerine bile çıkılmaz sanılan dik surların üzerine dikti. Fakat bu sırada göğsünden ve sırtından düşman okları ile delik deşik olmuştu. Ama o gene savaşıyor, bayrağı düşürmemeye çalışıyordu. Ok menzilinden uzakta duran ve bu hali gören İkinci Mehmet:

– Hasanım!.. Şahbazım, arslanım benim! Seni bu millet unuttur sanma. Canını ver, fakat bayrağı verme. Mehmet de bu yolda kurban olmaya gelir!

Diye bağırarak atını doludizgin ileri sürdü. O gün (29 Mayıs 1453) İstanbul elimize geçti. Hasan şehid oldu. Allah rahmet eylesin. Lâkindiği bayrak beşyüz senedir onun ismiyle beraber şan ve şerefle dalgalanmaktadır.

Kara Mehmet*: 1645'de Girit meselesinden dolayı Venedikliler ile harbe başlamıştık. 1669'a kadar süren bu harbde Venedikliler Çanakkale'nin kilidi demek olan Limni ve Bozcaadaları'nı almışlar, İstanbul'u tehdiye başlamışlardı. Sadrazam Boynuyaralı Mehmet Paşa düşmanla savaşmayı değil, İstanbul surlarını beyaza badana ederek onu aldatmayı düşünüyordu. Halk arasında Venedikliler'in boğazı geçerek gelip İstanbul'u zaptedeceklerine dair şayialar dolaşıyordu. Şehir büyük bir heyecanla çalkalanıyordu.

* Bu konudan daha önce bahsedilmesine rağmen aynı makale içinde yer aldığı için çıkarılmamıştır.

Bu sırada sadrazamlığa getirilen Köprülü Mehmet Paşa kara ve deniz kuvvetleri ile hemen Çanakkale'ye geldi. Düşmanla kanlı savaşlara başladı. Ramazan bayramının sekizinci günü Venedikliler, Sarı Kenan Paşa ile yaptığı bir savaşta gözlerinden birini kaybeden kör kaptan Lazaro kumandasında yeniden taarruz ettiler. Boğazdan geçerek İstanbul'a gelmek, şehri zaptetmek kararında idiler. Lazaro ne Osmanlı donanmasına, ne sahildeki toplarımıza önem veriyordu. En önde kendi amiral gemisi olduğu halde ilerliyordu. Düşman, toplarımızın menziline girdiği halde hal ve hareketinde hiçbir değişiklik yapmadı. Düşmanın gurur ve azametini gören askerlerimiz öfkeleniyorlar, sabırsızlanıyorlardı. Yetmişlik ihtiyar Köprülü de çadırının önünde diz çöküp bazan yüzünü yerlere sürerek, bazan ellerini semaya açarak ağlıyor:

– Yarabbi!.. Asakiri Müslimine cüret, cesaret ver. Müslüman ülkesini küffara çiğnetme!

Diye dua ediyordu. Sahilde, düşman ilerledikçe kalbi kan ağlayan birisi daha vardı. Bu, esmer, uzunca boylu, güçlü ve kuvvetli bir Anadolu çocuğu olan Topçu Kara Mehmet idi. Topçu Kara Mehmet o zamana kadar Kumburnu siperlerindeki topunun başından hiç ayrılmamış, bir gülle dahi atmamıştı. Lâkin en önde ilerleyen kör kaptanın gemisinden de gözünü ayırmamıştı. Bekledi.. Bekledi.. Kör kaptanın gemisi tam kendi önünden geçerken iyice bir nişan aldı, topunu ateşledi.

Mehmed'in topundan fırlayan gülle havada bir kavis çizdikten sonra geldi, amiral gemisinin tam cephaneliğine düştü. Bir anda, ne Amiral Lazaro'dan, ne gemisinden eser kaldı. Düşman donanmasının kumanda heyeti havaya uçtu. Havaya uçan ateş parçaları geriden gelen

gemilerden birkaçının barut mahzenine düştü. Onların da havaya uçmalarına sebep oldu.

Bir anda neye uğradıklarını bilemeyen Venedikliler'in sağ kalanları da geri dönüp Bozcaada'ya kaçtılar.

Kara Mehmed'in isabetli bir güllesi imparatorluğun şeref ve hay-siyetini kurtarmış, Girid'in de zaptını sağlamıştır. Herkes Kara Meh-med'e dua etti. Köprülü de onu huzuruna çağırttı. Mehmet, yaptığı ile öğünmeyi ayıp telâkki ediyor, sadrazamın huzuruna çıkmaya utanıyor-du. Sonunda huzura getirdiler. Sadrazam ayağa kalkıp:

– Gel benim kara kurdum. Arslanım, şahbazım. Berhudar ol!.. Al-lah seni devlete, millete bağışlasın.

Diyerek alnından öptü. Başına elmaslı bir sorguç taktı. Cebine 200 altın koydu. Sırtını okşayarak uzun ömürler diledi. Mehmet bir şey söylemedi. Yalnız sadrazamın elini öperek çıkıp gitti.

H. Kahraman Bir Şövalye...

675 sene önce yapılmış olan bir istiklâl mücadelesinin kahramanı Karamanoğlu Mehmet Beyin destanî hareketleri

Onüçüncü Asrın üçüncü yarısında Anadolu Selçuklu Devleti'nin idare makamlarını Ermeni, Rum dönmeleri ve İranlı vezirler işgal etmişti. Farsça, ilmî ve resmî dil olmuş, Türkçe saray ve ilim muhitinden uzaklaştırılmıştı. Böylece Anadolu Selçuklu devleti benliğini kaybetmek yoluna girmişti. 1243'te gurura kapılan ümeranın tedbirsizlikleri sebebiyle Kösedağı muharebesi kaybedilmiş, Anadolu içerlerine dağılan Moğollar şehir ve kasabaları tahrip, halkı katliâm etmekte idiler. 1243 tarihini takibeden senelerde hakaret, işkence ve zulüm gittikçe artmakta idi. Bu hal Anadolu'nun her tarafında Moğollar'a karşı gizli veya alenî olarak birçok mukavemet kuvvetlerinin meydana gelmesine sebep olmuştu. Seneler geçtikçe kuvvetini artıran, önüne geçilmez bir kasırga haline gelen bu millî hareketin başına Mehmet Bey geçti.

Mehmet Bey, hareketine meşruiyet vermek ve daha çok taraftar toplayabilmek için aslen hanedana mensub olan İzzettin'in oğlu Siyavuş'a Cimri padişah olarak biat etti. Baybars'la da birleşti. Baybars, Suriye'den Kayseri'ye doğru yürürken Mehmet Bey de kuvvetlerini Karaman'da tahşit ettikten sonra Konya'ya yürüdü. O zaman Selçuk Sultanı Üçüncü G. Keyhüsrev bir kısım devlet adamlarıyla Sivas'ta bulunuyordu. Devlet merkezini, aslen bir Rum olan Nâib Mikâil ile Emir-üs-Sevahil Hoca Yunus müdafaa ediyorlardı. Mehmet Beyin

Konya üzerine geldiğini haber alınca çoğu Moğol ve Rumlardan ve Gürcülerden müteşekkil karma askerleriyle Çumra'ya geldiler. İki taraf Çumra civarındaki Çarşamba suyu kenarında karşılaştılar. Günlerce sert ve şiddetli muharebeler oldu. Nihayet bir gün iki tarafın muharebe için saf düzdükleri bir sırada Mehmet Bey atını tepip saflarından ileri vardı ve:

– Ey Mikâil, günlerdir Türk ve Müslüman kardeşlerimi nice bir-birine kırdırırsın. Gel seninle yekeyek mübareze edip erlik sınavalım. Ben helâk olursam gazâ meydanı senin ola, yahut sen helâk olursan ki zafer ve şan bizim ola.

Diye bağıarak cenk meydanında at oynatmaya başladı. Mikâil'in adamları:

– Karamanoğlu ile yeke yek mübarezeyi kabul etmezsen asker korktuğumuza hamleder, dağılır.

Dediler. Mikâil zırhını giyindi, atına binip Mehmet Bey'in karşısına çıkmak zorunda kaldı. İki zırhlı şövalye birbirlerine on yedi kere hamle ettiler. Sonunda Mehmet Bey:

– E... Mikâil, senin efendilerin buna hamle-i Rüstem derler. Fakat bu ondan daha kuvvetli olan Türk hamlesidir.

Diyerek öyle bir hamle yaptı ve Mikâil'e öyle bir gürz vurdu ki, Mikâil buna mukavemet edemeyerek atından yere yuvarlandı. Hemen imdadına koşan askerleri sayesinde muhakkak bir ölümden kurtuldu. İki taraf birbirlerine karşıp göğüs göğüse akşama dek savaştılar. Sonunda Mikâil tarafında sağ kalanlar firar edip Konya kalesine sığındı-

lar. Kaçanları takiben Mehmet Bey de gelip kaleyi muhasara etti.

Muhasara on gündür devam ettiği halde bir netice alınamamıştı. Mehmet Bey akdettiği bir divanda:

– Baka, beyler babalar, dedi. Biz atlarının nallariyle kaleleri yıkan, bir kaleden diğerine şahinler gibi uçan bir milletin çocuklarıyız. O gündür şu menfur Rumu dize getiremedik. Yarın atalarımız gibi kaleye bir taarruz yapacağız. Yayalarımız ip merdivenleriyle, süvarilerimiz atlarıyla kaleye tırmanacak, Allah'ın yardımıyla kaleyi zaptedip temellerine kadar yıkacağız. Erlik demidir. Hizmet edenler mükâfat bulacaktır.

Diyerek mücahitleri şevke getirdi. Ertesi gün Konya kalesine yapılan büyük bir taarruz neticesinde kale zaptedildi. Kaçan Nâib Mikâil yakalanıp Hoca Yunus ile beraber idam edildiler. Ertesi gün aktedilen büyük divanda Mehmet Bey divan âzalarına hitaben:

– Beyler, dedi, hep bilirsiniz ki Selçukoğulları devlet mansıplarını dilâver Türk beyleri dururken Rumlara verdiler. Ana dilimiz Türkçeyi ortadan kaldırıp, Farsçayı resmi dil ilan ettiler. Putperest Moğollar'ın ülkemize yaptıkları mezalime boyun eğdiler. Bütün bu müstevlileri yurdumuzdan atarak hakiki istiklâlimize kavuşmak için kılıca sarıldık. Bugünden itibaren Türk beyleri devlet idaresini ellerine alsınlar. Divanda, dergâhta ve mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil konuşulmasın. Dostumuz Baybars'ın da yardımıyla Moğollar memleketten çıkarılmadıkça kılıçlar kınına sokulmasın.

Dedi. Aynı divanda Siyavuş namına para darbedilip hutbe okutul-

masına ve memleketin her tarafına biat fermanları yazılıp gönderilmesine karar verildi. Öğle namazı camide kılındıktan sonra Mehmet Bey şehri gezmeye çıktı. Bu arada mevlevihaneyi ziyarete gitti. Dervişler korkup kapıları kapamışlar, içeriye çekilmişlerdi. Mehmet Bey kapıyı açtırmalarını emrettiğinde adamlarından biri atından inip kapıya vurdu. İçeriden, kimdir o, diye sordular.

– Açın, Karamanoğlu Mehmet Bey şeyhi ziyaret etmek ister.

Diye seslendi. Bir müddet sonra kapılar ardına kadar açıldı. Sonra Mehmet Bey attan inip kapıdan içeri girdi. Dervişleri takiben şeyhin kapısına kadar geldi. Derviş:

– İşte burasıdır. Buyurun efendim.

Dedi. Mehmet Bey kapıyı vurmada içeri girdikte odada üzerine atılmak üzere olan kükremiş bir arslanla karşılaştı. Korkup geri çekildi ve kapıyı örterek dervişe:

– Bire mel'un kaştın mı var?

Diye bağıırken odadan:

– Oğlum Mehmet Bey gel içeri gir.

Diye bir ses işitince tekrar içeri girdi. Bu sefer şeyh ile karşılaştı. Edeb ile varıp şeyhin elini öptü ve ayakta durdu. Şeyh, buyur otur, diye yer gösterdi ise de Mehmet Bey oturmadı. Şöyle konuştular:

– Oğlum Mehmet Bey, ne istersin, niçin bîamansın?

– Muhterem şeyhim!.. dedi. İstedigim; ezelden beri hür yaşamış olan milletimin istiklâlini putperest Moğollardan almak, zalimlerin zul-

münü mazlumlar üzerinden refetmektir. Bu ise âman ile olmaz. Dini ve istiklâli korumak için ölmeyi göze almayanlara, istiklâl ve huzuru kalb-
le ibadet hakkı yoktur. Biz buralara kadar kılıcımızla yol açarak geldik.
Hakkımızı kılıçla müdafaa edeceğiz.

– Doğru söylersin oğlum. Ama Konya kalesinde ne istersin? Ne-
den yıkmak istersin?

– Selçukoğullarının devletinin teşkilâtından, kalesinin taşına va-
rıncaya dek değiştirmek, herşeyi yeni baştan Türk adetince inşa etmek
için and eyledim. Andımı yerine getirmek isterim.

– Oğlum Mehmet bey, gayeniz yıkmak değil yapmak olsun. Var
kalenin kulelerinden birini yıktır. Ahdin yerini bulsun. Fakat benim de
sözümü tut, yeniden yaptır.

Dedi. Mehmet Bey ısrar etmedi, şeyhin elini öpüp ayrıldı. Şeyhin
istediği gibi yaptı. Böylece hem Mehmet Bey'in andı, hem de şeyhinin
arzusu yerine geldi.

Mehmet Bey Konya'da bu işlerle uğraşırken Afyon'dan Sahip
Ata'nın oğulları Konya'nın imdadına gelmek üzere 70.000 kişilik bir
kuvvetle yola çıktılar. Onlardan önce hareket eden Mehmet Bey Akşe-
hir'e geldi. İki taraf Adayan çayı kenarında karşılaştılar. Mehmet Bey
hemen çayı geçerek karşı tarafın üzerine atılmak için atını tepip ileri
fırlamak istedi. Lakin adamlarından biri gelip Mehmet Bey'in atını diz-
ginlerinden tuttu ve:

– Şevketlüm etmeyin. Sizin vücudunuz bize lazımdır. İtidâl buyu-
run. Cüretinizin kurbanı olacaksınız.

Diyerek bırakmadı. Bu sırada Sahip Atanın büyük oğlu Taceddin Hüseyin Bey baştan başa zırha bürünmüş bir halde:

– Karamanoğlu meydanı gazâyı boş mu sanır?

Diyerek ileri fırlamıştı. Onun doludizgin kendisine gelmekte olduğunu gören cesur şövalye Mehmet Bey:

– Sal beni ağa... Takdir, tedbir ile bozulmaz. Düşman ilerlerken bize durmak yaraşmaz. Kargalar, şahinleri korktu sanırlar.

Diyerek, o da baştan başa zırhlı olduğu halde ileri fırladı. Birbirine koşan, canlarına kasteden iki cesur Türk şövalyesi Adayan suyunun tam ortasında karşılaştılar. Kendilerini kalkanlarıyla müdafaa ederek vuruşmaya başladılar. Vuruşma pek yaman oldu. Birbirlerine yedi defa hamle ettikleri halde yekdiğerlerini yenemiyorlardı. Hüseyin Beyin yaptığı sekizinci hamleyi Mehmet Bey gayet kıvrak bir hareketle çeleerek kendi mızrağını Hüseyin Beyin göğsüne sapladı. Hüseyin bey, ah ederek atından suyun içine yuvarlandı. Hemen öldü. Mızrak, Hüseyin Bey'in zırhını ve vücudunu delerek arkadan bir karış dışarı çıkmıştı.

Hüseyin Bey'in 70.000 kişilik askeri muharebe etmeden hemen dağılıverdi. Mehmet Bey gelip Afyon'u muhasara ettiyse de alamadan Konya'ya döndü. Zira Moğollar kalabalık kuvvetlerle Konya'ya yaklaşmışlardı. Aksaray muharebesini kaybeden Mehmet Bey Konya'da tutunamayarak Mut havalisine çekildi. Yeniden kuvvet toplayarak Moğollar'la mücadele etmek azminde idi. Fakat Moğollar kendisini adım adım takip ediyorlardı. Bir gün, kısmı külliden ayrılarak, cüzi bir kuvvetle yanında kardeşleri ve amcazadeleri olduğu halde bir tepeden Mo-

ğolları tarassut ediyordu. Kendisini takib eden Moğolları görünce büyük kısmı beklemeden hemen Moğollar'ın üzerine atıldı. Dar bir boğazı tutan Moğollar Mehmet Bey'i ok yağmuruna tutmuşlardı. Bir kartal gibi en önde ilerleyen Mehmet Bey göğsüne isabet eden bir okla atından yere yuvarlandı. Onu kaldırmak ve atına bindirmek isteyen iki kardeşi ve bir amcazadesi de birbiri arkasından şehid olup birbirleri üzerine düştüler. Bu feci manzara karşısında diğerleri geri dönüp kaçtılar. Moğollar öldürdükleri adamların kim olduğunu bilmiyorlardı. Ölenlerin zırhlarını, elbiselerini soymak, silah ve paralarını almak için geldikleri zaman öldürdükleri adamların Mehmet Bey, kardeşleri ve amcazadeleri olduklarını anladılar.

1277'de cereyan eden bu hareket Anadolu'da ilk milli harekettir. Mehmet Bey muvakkat bir zaman için bile olsa, Anadolu'da her sahada müstakil bir millî devlet kurmuştur. Bu millî his, asırlarca bazan yarak, bazan küllenerek 1919'da başlayan millî harekâtın ve millî hükümetin ilk temel taşı olmuştur.

I) Ankara Valisisiz (Ankara'da Olanlar)

Burada, Anadolu'da celâliliğin sebeplerini inceleyecek değilim. Yalnız şunu yazmakla iktifa edeceğim. 1607'de celâlileri susturmak, Anadolu'da sükuneti temin etmek için sefere çıkan Sadrazam Kuyucu Murat Paşa hakikaten celâlileri temizledi. Bu arada ele geçen çocuklara bile merhamet etmedi. Bir gün ele geçen bir celâli çocuğunu huzuruna celbedip:

Sen celâliler arasına neden düştün diye sordukta, çocuk:

Kıtlık sebebiyle babam beni de alıp bunlara katıldı. Babam şiştar çalar, karnımızın tokluğuna yanlarında gezerdik, dedi.

Sadrazam: –Ya! Demek baban şiştar çalar, cenklerde celâlileri şevke getirirdi. Alın götürüp katledin! deye emir verdi. Lakin ne cellatlar ne yeniçeriler, ne de sadrazamın kendi adamları çocuğu katletti. Oradakiler:

Bir sabiyi katletmeniz teessürümüzü muciboldu, dediklerinde Paşa, onlara: Kalenderoğlu, Karayazıcı gibi azılı eşkiyalar analarından atla, mızrakla doğmadılar. Hep böyle sabi idiler. Büyüyüp alemleri kana

buladılar. Bu oğlan da onların terbiyesini aldı. Büyüyünce bu fesadın lezzeti dimağından gitmez.

Terbiye edilse de felah bulmaz. Kurt yavrusu insanlar arasında büyüye de yine kurttur. Taze fidanı bir kişi yerinden söker. Çınar olursa, yüz pehlivan sökemez. Fesadın kökünü kesmek için yılanı yavrusu ile yok etmek lazımdır, diye cevap verdi.

İşte Murat Paşa'nın yana yakıla anlattığı azılı celâlilerden biri de Kalenderoğlu idi. Kalenderoğlu Mehmet idaresine verilen Sancak Beyliğini eşkiya yüzünden ele geçirememiştir. Kendisi de eşkiyalığa başlamıştı. Etrafında toplananlara iâşe edebilmesi için şekavete başladı. Üzerine gelen vezirleri mağlub ederek şöhret temin etti. Etrafına toplanan 20.000 kişi ile büyük eyaletlere saldırmaya başladı. 1607'de Murat Paşa Canpulatzade'yi tedip için yola çıkmış, Konya'ya gelmişti. Sadrazam Konya'dayken 20.000 kişi ile Ankara'ya yürüyen Kalenderoğlu'nu oyalamak için bir mektup yazıp Kalenderoğlu'na gönderdi. Paşa mektubunda:

“Benim oğlum. Mülkü islami tahrib, mileli islamiyeyi katletmek siz bahadır oğluma yaraşır mı? Devlet sizlerden hizmet ister. Şimdilik Ankara Beylerbeyliğine tayininiz için emri padişahı vardır. Göreyim sizi bir hoşca hizmet beklerim” diyordu. Zaten Ankaralı olan Kalenderoğlu bu sahte mektubu sahit zannederek sevindi. Halbuki paşa, ahvali Ankara'ya da yazmış, oyalamalarını bildirmişti.

Ankara eyaletine girince yağma ve şekaveti men etti. Ankara'ya yaklaşınca önce 400 adamını gönderip şehrin teslimini istedi. Ankara

kadısı Vildanzade Mevlâna Ahmet Efendi (Bir bölük haramiye kale teslim edemeyiz. İcapederse cenkederiz) diyerek ret cevabı verdi. Adamlarından hadiseyi öğrenen Kalenderoğlu hile yapmak istedi. Yeniden adam gönderip kadı efendi ile konuşmak istediğini söyledi. Dışarı çıksın, yakarsa o yaksın yaparsa o yapsın, dedi. Kadı celâdet gösterdi. Atına binip dışarı çıktı, ikisi at üzerinde şöyle konuştular:

– Bu memleketi padişahu zaman bana verdi. Siz beni şehre girmekten neden menedersiniz? deyince kadı:

– Eyalet size verilmişse buraya bir beylerbeyi gibi gelmeli idiniz. Halbuki bir celâli olarak geldiniz. Misal mi istersiz. İşte müslümanların ekilmiş tarlalarının içine kondunuz. Halk da katliâm edeceğinizden korkar. Anın için hisara sığınıp kapılarını kapadılar

– Ben kulun fena niyetle gelmedim. Sadrazam seferdedir. Sefer hazırlığı edip arkadan mülaki olmak isterim.

– Bu hal ile olmaz. Mütemet bir kaç adamınızı benimle hisara yolayın. Sefer hazırlığı için size yardım edeyim. Kendinizden bir menzil uzağa gidin. Ben halkı sizin beylerbeyi olduğunuza inandırayım. Hüsnüniyetiniz varsa bunu böyle yapın, dedi. Kalenderoğlu kabul edip çekildi.

Kadı Efendi, beraberinde getirdiği celâlileri gelir gelmez hapsetti. Sadrazam Ankara'nın imdadına asker gönderdi. Kalenderoğlu çekildiği menzilde bekledi durdu. Şehrin imdadına asker geldiğini anladıkta Bursa'ya doğru çekilip gitmek zorunda kaldı. Böylece Kadı efendinin metaneti ile Ankara, 1607'de büyük bir felaketten kurtuldu. Ki bu ya-

man celali reisi İçel havalisindeki Muslu Çavuş'a yazdığı mektupta;

“–Fitneengiz ve ahitşiken Osmaniyan mütagalibe olmayla gururları kemale erip aleme cevru cefa etmektedirler. Binanaleyh itaatlarından yüz çevirip bir çok şehirlerini yağma ettik. Kendilerinden ümit kestiğimiz için artık can tende iken itaat etmek yoktur. Allah yardım ederse sayısız dilâverlerimle Üsküdar'dan birisini Osmanlı'ya feragat ettirmek vardır.” diyen Anadolu'da bir hükümet kurmak isteyen celâlidir.

Dr. Tahsin ÜNAL

(25 Nisan 1920 - 17 Temmuz 1988)

Tahsin Ünal, 25 Nisan 1920'de Karaman'ın Akçaşehir Beldesinde dünyaya geldi. Babası Yahya, annesi Hanım Ünal'dır. İlk, orta ve lise öğrenimini Konya'da tamamlayan Tahsin Ünal, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'nde 03 Eylül 1940 tarihinde "askeri öğrenci" olarak başladığı yüksek öğrenimini 05 Haziran 1944'de tamamladı.

Askeri öğretmen olarak Silahlı Kuvvetler saflarında göreve başlayan Tahsin Ünal, Erzincan ve İstanbul Kuleli Askeri Liselerinde Tarih ve İnkılap Tarihi öğretmeni olarak çalıştı. Daha sonra atandığı Kara Harp Okulu'nda uzun yıllar Siyasi Tarih Dersi'ni okutan ve bu konuda bir de ders kitabı yazan Tahsin Ünal, 02 Eylül 1974'de Öğretmen Albay rütbesinde emekli oldu.

Silahlı Kuvvetlerden ayrıldıktan sonra siyasete de atılan Dr. Tahsin Ünal, Türk siyasi, kültür ve askerlik tarihi ile ilgili çok sayıda eser ve makale yazdı. 1988 yılında eşiyile birlikte Hacca giden Dr. Tahsin Ünal, 17 Temmuz günü Hac görevini ifa ederken, Cervel'de ikamet ettiği evde bir kalp krizi geçirdi. Hastahaneye götürülürken yolda vefat etti. Naşı kutsal topraklara defnedildi.

Tarih Doktoru olan Tahsin Ünal, 04 Ocak 1945'te, Karaman'ın tanınmış Müderrislerinden Merhum Fevzi Hoca'nın kızı Kevser Erdoğan ile evlendi. Bahadır isminde bir erkek ve Mukadder, Mükerrer ile Fevziye isminde üç kızları oldu.

Üniversiteden arkadaşı olan Merhum Prof. Dr. Aydın Taneri, Yeni Düşünce Dergisi (19 şubat 1982)'nde "Tahsin Ünal'ın Fazilet ve İlim Mücadelesi" başlıklı yazısında Dr. Tahsin Ünal için şunları yazdı: "Altmış yıllık ömrünün kırka yakın senesini Türk Ordusu'na hasretmiş olan Tahsin Ünal'dır. Tahsin Hocalar haysiyet mücadelesini dimdik verdiler. Bu her pir-i faniye nasip olmayan bir mazhariyettir. İlmî mücadelesini yapmak isteyenlere de verilen ilahi bir emirdir."

ISBN975-8308-42-4

